

SAM POL

OKT
2022

Thijs Van de Graaf · De energiecrisis
in 2022: een perfecte storm

Interview **Silke Goubin**

*'De energiecrisis dreigt het politiek vertrouwen
verder te kelderen'*

Anne Van Lancker · Er is meer
selectief beleid voor de onderkant nodig

Samenleving & Politiek is een politiek maandblad dat een kritische en doordachte blik werpt op maatschappelijke en politieke kwesties. Het is een geëngageerd, maar niet-partijgebonden blad voor een sociale democratie.

ABONNEMENT

Samenleving & Politiek verschijnt 10x per jaar (niet in juli en augustus).

Tarieven:

- SamPol Steun: € 50
- SamPol Compleet: € 40
- SamPol Korting (-25j en +65j): € 30
- SamPol Online: € 30

Abonneer: sampol.be/abonneer

Telefoon: 09 267 35 31

Email: info@sampol.be

LOSSE NUMMERS ZIJN TE KOOP BIJ

- Boekhandel Corman
Wittenonnenstraat 38, 8400 Oostende
- Brugse Boekhandel
Dijver 2, 8000 Brugge
- De Groene Waterman
Wolstraat 7, 2000 Antwerpen
- Paard van Troje
Kouter 113, 9000 Gent
- Passa Porta
Antoine Dansaertstraat 46, 1000 Brussel

Samenleving & Politiek wordt gedrukt op chloorvrij milieuvriendelijk Biotop papier.

sampol.be

Inhoud

SAMENLEVING & POLITIEK · OKTOBER 2022

EDITO	• F*ck het draagvlak · Wim Vermeersch	2
REDACTIE	• Poëzie is altijd politiek · Jurgen Masure	4
	• Haal Belfius uit haar sluimertoestand · Yelter Bollen	6
	• Er is meer selectief beleid voor de onderkant nodig · Anne Van Lancker	8
INTERVIEW	• ‘De energiecrisis dreigt het politiek vertrouwen verder te kelderen’ Silke Goubin	10
	• De energiecrisis van 2022: een perfecte storm · Thijs Van de Graaf	16
	• Waarom de coalitie met N-VA in Antwerpen niet werkt voor Vooruit Wim Vermeersch	24
	• Pleidooi voor een onuitgegeven linkse coalitie in 2024 · Jan Hertogen	29
	• Waar staan we nu na de pensioenhervorming van de regering-De Croo? Jef Maes	37
	• Vakbonden kunnen onvoldoende wegen op het Europese beleid Anne Guisset, Karolien Lenaerts	42
	• Zijn we klaar voor een nieuwe samenleving? · Oskar Seuntjens	49
	• Waarom goedbedoeld beleid als wereldvreemd overkomt Tim s’Jongers	53
	• Trap niet in de val van de eeuwige cultuuroorlog · Tom Vandyck	58
	• In Zweden likken de Sociaaldemocraten hun wonden · Nassreddin Taibi	64
BOEKEN	• Quartier rouge. Le plaisir et la gauche (Michaël Foessel) Geert Schuermans	68
TOT SLOT	• De N-VA-staat, de nieuwe CVP-staat · Geert Mareels	72

F*ck het draagvlak

Draagvlak is een overschat begrip
dat rijp is voor de vuilbak.

WIM VERMEERSCH · Hoofdredacteur Samenleving & Politiek

‘De ongemakkelijke waarheid is dat we deze crisis enkel kunnen bezweren door de energievraag naar beneden te halen. Maar veel politici delen liever geld uit dan op te roepen om de thermostaat lager te zetten, korter te douchen of de snelheid te beperken tot 90 km/h op de autosnelweg.’ Dat zegt energiespecialist Thijs Van de Graaf verderop in dit nummer. ‘Draagvlak’ is een woord dat politici daarbij vaak in de mond nemen. Ze kijken amechtig achterom of het volk nog mee is. Met interne peilingen proberen ze het draagvlak bij de bevolking te achterhalen. Want niemand die echt weet wat dat nu precies inhoudt. Toch laten veel politici – in de naam van het draagvlak en in de hoop om electoraal te scoren – na om de noodzakelijk maatregelen te nemen. Dit gedrag is met name pijnlijk in de energietransitie waar we nu voor staan. Iedereen wil duurzame energie, maar er is geen draagvlak voor windmolens in onze achtertuin. Iedereen is overtuigd van de noodzaak van het Ventilushoofddoelproject om de windenergie van zee naar land te brengen, maar de vele infomomenten om het draagvlak voor een

bovengronds traject te creëren zorgt voor vertraging. Ook in de voorbije hittezomer zorgde het excuus van het draagvlak ervoor dat bepaalde beslissingen niet genomen werden. Een sproeiverbod in tuinen kwam er niet, de burgers zouden wel eens boos kunnen worden. En de snelheid op de autostrade tot 90 km/uur verlagen, waarover zowat elke wetenschappelijke studie zegt dat dit een goede maatregel is, ‘ho maar’. Toegegeven, het behoud van het draagvlak bij klimaatbeleid is belangrijk. De noodzakelijke duurzame transitie zal alleen lukken als ze sociaal is en als ook mensen met een bescheiden inkomen mee kunnen. Het is essentieel om de leefwereld van de burgers tot in de beleidswereld van de ministers te krijgen. Anders krijg je goedbedoeld beleid dat overkomt als wereldvreemd. Maar, zoals het begrip vandaag wordt gebruikt, is draagvlak een overschat begrip dat rijp is voor de vuilbak. Politici verstopten er zich vaak achter om vooral niets te hoeven beslissen. Zo komt rekeningrijden er niet, ondanks een karrenvracht aan wetenschappelijk bewijs dat het de files kan vermin-

deren. Ben Weyts wil rekeningrijden ‘niet door de strot van de bevolking rammen’. Alsof draagvlak een voorwaarde is om een maatregel door te voeren? Het hield N-VA alvast niet tegen om in de regering-Michel de pensioenleeftijd te verhogen en een indexsprong door te voeren. Zonder voorafgaand draagvlak.

Voor de linkerkant is dit gratis gebruik van het begrip draagvlak vaak zuur. Veel voorstellen die recent uit linkse hoek werden gelanceerd – denk aan het btw-tarief van 6% op energie, het verlengen van het sociaal tarief en een overwinstbelasting op energiebedrijven – vielen lange tijd op een koude steen. Pas toen het water echt aan de lippen stond, kon er over deze maatregelen worden gesproken. Het statiegeld op plastic flesjes is nog zo’n pijnlijk voorbeeld. Al sinds 2016 legt Vlaams parlements lid, Steve Vandenbergh (Vooruit), het statiegeld op de Vlaamse regeringstafel. Zonder resultaat. Pas nu de invoering ervan echt onvermijdelijk is, vele verloren jaren later, overweegt minister Zuhal Demir de invoering ervan. De tragiek van links is niet alleen dat het te vroeg gelijk krijgt, maar vaak ook dat het wachten is totdat de maatschappelijke realiteit het beleid heeft ingehaald. Dan pas kan het dossier door de molen van de Wetstraat, maar is het vaak al te laat. *F*ck* daarom het draagvlak. Gewoon goed bestuur, op basis van wetenschappelijke consensus, dat zou al mooi zijn.

Over het woord ‘consensus’ valt overigens ook wel wat te zeggen. De politiek kan namelijk pas overgaan tot gedragen beleid, zo horen we, nadat ‘consensus is bereikt’. Maar is het nastreven van consensus in deze tijden van hyperpolarisatie nog wel mogelijk? Na de Tweede Wereldoorlog was de consensusgedachte nog sterk aanwezig. Iedereen zette zich in voor het gezamenlijke

belang en de heropbouw van het land.

Alle krachten, over de zuilen heen, werden gemobiliseerd om dat doel te bereiken. Die vooruitgang werd in het stemhokje gehonoreerd. Vandaag is alvast dat laatste anders. Zeker, goed beleid is nog steeds belangrijk voor het op peil houden van het politiek vertrouwen en het winnen van verkiezingen. Maar vandaag kan je evenzeer electoraal scoren met antipolitiek en polarisatie. Het volk is hopeloos verdeeld en – een deel ervan – erg boos. Consensus zal je met die groep nooit bereiken. Waarom er dan rekening mee houden?

Ook voor de linkerkant noopt deze realiteit tot lessen. Traditioneel deed de linkerkant aan machtsopbouw binnen het eigen blok en sloot ze nadien compromissen met het andere blok. Zo werkt het vandaag niet meer. De linker- en rechterkant zijn versnipperd. Dat maakt dat we steeds meer coalities zien ontstaan die inhoudelijk weinig coherent zijn. Tussen socialisten en Vlaams-nationalisten, of tussen groenen en liberalen. Er is dan sprake van een politieke ‘uitruil’, zoals in Antwerpen tussen N-VA en Vooruit, waarbij binnen één coalitie partners elk op hun domein een tegenovergesteld beleid voeren en elkaar daar niet op aanspreken. Consensus is er niet, zelfs niet binnen de coalitie. Deze uitruil zorgt er echter voor dat er structureel weinig verandert en dat beide electoraten verward achterblijven. Nostalgie is nooit goed, maar is het niet tijd dat links weer meer streeft naar consensus tussen ideologisch min of meer gelijkgestemden, om zo weer een sterk blok op te bouwen?

Poëzie is altijd politiek

JURGEN MASURE

Redactielid Samenleving & Politiek

Wat Ruth Lasters gemeen heeft met Paul Van Ostaijen en Albrecht Rodenbach, waar de gemiddelde KVHV'er nog steeds rode oortjes van krijgt.

Als je denkt aan poëzie, dan denk je waarschijnlijk aan zeemzoete woordjes en zinnen waar je 7 keer over moet nadenken. Of aan onbegrepen, armtierige dichters die het niet lang hebben uitgezongen, zoals Arthur Rimbaud of hier, Jotie 't Hooft. De poëte maudit spreekt tot de verbeelding. Want ja, poëzie is toch een diepgaande, innerlijke en taalkundige bespiegeling van het verloren ik dat zoekt naar het Zelf, antwoorden en confrontaties? Nee hoor. Poëzie is altijd en overall politiek beladen geweest.

Er was heel wat te doen geweest rond het fraaie gedicht van ex-stadsdichter Ruth Lasters en de bekrompen en kortzichtige reactie van het Antwerps stadsbestuur en bevoegde schepen Nabilla Ait Daoud. 'Met dit gedicht hadden we de indruk dat Lasters een politieke mening wil uiten. (...)

Dan moet ze maar in de politiek stappen.' Jeetje. Stadsgedichten dienen dus enkel om de frivole kanten van het rijke stadsleven lyrisch te bejubelen of, erger, te promoten. Tja. Anders kan stad Antwerpen vragen aan Fernand Huts of Land Invest of ze het stadsdichterschap willen sponsoren zodat stadsdichters in dienst wat frivoliteiten 'mogen' neerpennen over de boerentoren of nieuwe woonblokken? Nee.

Een schepen van cultuur van een grootstad zoals Antwerpen zou verdomd beter moeten weten. Wat er nu gebeurde, was partijpolitiek van de bovenste plank waarbij een lokale N-VA-mandataris de bevoegde N-VA-minister van Onderwijs uit de wind tracht te zetten. Net om die reden is politieke poëzie belangrijker dan ooit tevoren. Ik zie persoonlijk niet in of er na deze demarche nog Antwerpse stadsdichters kunnen zijn.

Poëzie is altijd al politiek geweest. Iets wat ze precies vergeten zijn bij N-VA. Het Gilgamesj-epos, de Illias en Odysseus van Homeros, de Avestan-boeken of de Aenaes van Virgilius, waren telkens door en door politieke teksten. Ze verhaalden en vertelden telkens wat over de politieke constellatie uit die tijd. Poëzie heeft sindsdien een lange weg ondergaan, gaande van de sonnetten van Francesco Petrarca tot de beeldende bespiegelingen van William Blake. Zelfs de Romantische dichters uit de 18^e eeuw en de symbolisten uit de 19^e eeuw onthielden zich niet van politieke pareltjes. Hun poëzie benadrukte dan wel het individu, toch deden ze er alles aan om het brede gemeenschapsgevoel te verbeelden. De dichters vandaag staan op de schouders van zulke grote en

minder grote reuzen wiens werken er vaak ook niet kwamen zonder slag of stoot. Daarnaast ook, poëzie gaat in se over vrijheid. Als je poëzie censureert, gaat 'cancelen', dan censureer je vrijheid. De 'cancel culture'-ideologie is bij N-VA springlevend. Poëzie is de enige volkomen vrije ruimte voor taal en betekenis. Hier gelden geen regels. Net daarom is het zo onmisbaar. En net daarom is het schrijven en lezen ervan telkens een politieke daad. Poëzie maakt ons bij elk woord, elke letter, elke witregel bewust van die inherent aanwezige vrijheid. Net daarom is het een van onze meest waardevolle en kostbare literaire vormen. De censuur van het Antwerpse stadsbestuur is een aantasting van onze collectieve, politieke en culturele vrijheid. Dichters zijn geen narren aan het hof van de machthebber. Dat zijn ze nooit geweest, en zullen en willen ze nooit zijn. Poëzie gaat ook over waarheid. En soms doet de waarheid pijn. Uiteraard is het waarheidsbegrip een relatief gegeven. Maar dat wil niet zeggen dat er telkens een zeker waarheidsgehalte zit in poëzie. De Amerikaanse schrijfster en activiste, June Jordan, zei ooit over poëzie: *'Poetry is a political act, because it involves telling the truth'*. De waarheid, hoe hard ze ook is, valt gewoon niet te ontkennen. Het gedicht van Ruth Lasters stelt een beenharde waarheid aan de kaak: ongelijkheid. Als je daar ongemakkelijk van wordt als politica, 'tja, dan stap je maar beter uit de politiek'.

Expliciete politieke poëzie kan wondermooi zijn en van belang. De Vlaamse beweging is daar de beste getuige van, toch een beweging waar de N-VA graag mee koketteert. Ze zit bomvol met politiek geëngageerde dichters die, jawel, nooit een politiek mandaat hebben opgenomen. Ik denk aan Albrecht Rodenbach, Paul Van Ostaijen, Pol De Mont, Guide Gezelle, Emmanuel De Bom, en ik kan zo nog wel even doorgaan. Een van Van Ostaijens bekendste gedichten is *In Memoriam Herman van den Reeck*. Van

den Reeck was een Vlaams studentenleider die tijdens een betoging in Antwerpen werd doodgeschoten door de politie. Hij werd een martelaar van de antiburgerlijke strekking binnen de Vlaamse Beweging.

Of neem het gedicht *De Blauwvoet* van Albrecht Rodenbach, een klassieker waar de gemiddelde KVHV'er nog steeds rode oortjes van krijgt. Dat is ook poëzie die geïnstrumentaliseerd wordt. Kijk, als je dan de Daoud-logica zou toepassen, 'dat ze beter in de politiek' waren gestapt, wil dat dan ook zeggen dat we deze illustere figuren uit de Vlaamse beweging niet zullen terugvinden in het fameuze Vlaams canon van Jan Jambon en de Vlaamse regering? Want ik kan je nu al vertellen dat, neem nu opnieuw een Van Ostaijen, zeker Vlaamsgezind was, maar dat hij er ook communistische ideeën op nahield. Het 'Vlaams probleem' was een sociaal probleem van deze Antwerpse stadsdichter *avant la lettre*.

Vandaag staat er een heel generatie dichters op die expliciet politiek zijn. De Amerikaanse schrijfster, Amanda Gorman, veroverde miljoenen harten met haar gedicht *The Hill We Climb*, het spoken word-gedicht dat ze voorlas tijdens de inauguratie van Amerikaans president Joe Biden in januari 2021. In zijn boek *Poëzie als alternatief* gaat Nederlands taalwetenschapper, Jeroen Dera, hier uitgebreid op door. Hij bespreekt het oeuvre van dichters zoals Frank Keizer, Hannah van Binsbergen, Dominique De Groen, en anderen. Het zijn stuk voor stuk geëngageerde dichters die een snoeiharde kritiek leveren op het kapitalisme.

Poëzie dient wat als een thermometer van onze maatschappij. Zelfs al dient een gedicht als uitdrukking voor iets hoogstpersoonlijk, dan nog vertelt het wat over de samenleving zelf, het politieke. Poëzie handelt over de menselijke ervaring en die speelt zich af in de actuele wereld. Poëzie is geworpen in de realiteit en zal blijven baden als medium binnen de grenzen van onze samenleving.

Haal Belfius uit haar sluimerstand

YELTER BOLLEN

Redactielid Samenleving & Politiek

Ons land snakt al jaren naar een investeringsgolf. Zet het kapitaal bij onze staatsbank aan het werk in dienst van een land in crisis.

Begin september was er voor het eerst sinds maanden nog eens nieuws te lezen over onze staatsbank, Belfius. Het was haar rol als 'huisbankier' van het Waals gewest die de kranten haalde: de bank beheert de Waalse rekeningen, en ze stelt tot 3,25 miljard euro aan kredieten beschikbaar indien Wallonië er niet in slaagt om zich te financieren via de reguliere markt. De heronderhandeling van dit zogenaamde 'kassierscontract' leidde tot spanningen.

Belfius vreesde blijkbaar dat haar blootstelling aan Wallonië ook de eigen internationale kredietrating in gevaar kon brengen, gezien de penibele budgettaire situatie van het gewest. Uit schrik voor een *downgrade*, wilde ze haar verdere rol als 'huisbankier' laten afhangen van het appetijt voor fiscale discipline bij de opvolger van Di Rupo I. Een 'bron dicht bij de onderhandelingen' expliciteerde bovendien dat Belfius zich zo wilde wapenen 'tegen een eventuele deelname van PTB (PVDA) aan die nieuwe regering'. Een 'politieke bron' verduidelijkte voor de slechte verstaander: 'omdat het vreest dat de Waalse overheidsschuld verder zal stijgen als die partij aan de macht komt'.

Wat hier echt van aan was bleef mistig, Belfius zelf onthield zich van publieke commentaar. Maar dit steekspel illustreerde de tegenstrijdige belangen en drijfveren die de positie van de bank vandaag kenmerken: de prioriteit die gegeven wordt aan (geïnternationaliseerde) commerciële belangen, maar ook de langdurige en hechte politiek-financiële vervlechting met het Belgische bestel, en de troebele verhoudingen op vlak van politieke controle en verantwoording.

Deze worsteling doorbrak slechts kort de stilte die sinds enkele jaren is neergedaald rond onze staatsbank, sporadisch doorprikt door nieuws over de aanslepende Arco-affaire. Belfius blijft dan ook een van de grootste olifanten in de kamer van de Belgische politieke economie.

Pro memorie: de bank werd, na een dikke eeuw functioneren als overheidsbank, in de jaren 1990 geprivatiseerd. Een spannend financieel avontuur dat tien jaar later eindigde in tranen, een nationale reddingsoperatie van ettelijke miljarden, en een splitsing in *bad bank* Dexia enerzijds en het levensvatbare Belfius anderzijds. Sinds 2012 beschikt België met deze laatste opnieuw over een bank die 100% in overheidshanden is.

Na enkele jaren bekomen in de *safe space* van de staatskas, wilde de vorige regering-Michel Belfius opnieuw verkopen. De bank werd immers gerund als een zuiver commerciële onderneming, en de staat 'moest niet voor bankier spelen'. Volatiele beurskoersen en Arco zonden deze plannen terug naar het vriesvak. Dat leidde niet tot een koerswijziging, wel tot een stilzwijgend aangehouden status quo: publiek eigenaarschap, commercieel beheer.

Bij het aantreden van de regering-De Croo ontbrak van Belfius elk spoor. Er ging behoorlijk wat aandacht naar duurzame financiering en het federale investeringsbeleid, maar de beleidsteksten repten met geen woord over onze staatsbank. Een kamervraag of twee

daargelaten is ook het parlementaire en maatschappelijke debat nagenoeg uitgestorven.

Tijd dat er een einde komt aan deze geruisloosheid. Ons land snakt al jaren naar een investeringsgolf. De industriële sectoren staan voor een ingrijpende transformatie, ons energiesysteem moet op de schop, lokale overheden worden overstelpt door een veelheid aan taken zonder middelen, en we zitten met een enorme financiële *bottleneck* in de woningmarkt, met honderdduizenden woningen die ingrijpend gerenoveerd moeten worden zonder dat de bewoners hiervoor de nodige middelen hebben. De lijst is niet exhaustief.

De huidige energiecrisis maakt deze noden op een nieuwe manier zichtbaar én acuut. Het is duidelijk dat we de huidige koopkrachtcrisis niet structureel kunnen oplossen zonder een transformatie van hoe (en hoeveel, en voor wie, en waarom) we produceren, consumeren, transporteren en verwarmen. Anders klevens we pleisters op een etterende wonde. Veel gezinnen en bedrijven kunnen of durven, zeker in het huidige onzekere klimaat, deze investeringsgolf niet aan. Of erger, ze steken hun geld in oplossingen die op de korte termijn soelaas bieden zonder het probleem ten gronde aan te pakken.

Economische myopie en malaise op de korte termijn overbruggen, en ondertussen koers zetten naar maatschappelijke welvaart op de lange termijn: ziedaar de doelstelling bij uitstek van een vooruitziend publiek investeringsbeleid.

Dat vergt gecoördineerd beleid, gestuurd door de economische, sociale en fiscale instrumenten van de begroting. Maar zeker nu de budgettaire situatie van onze overheden dermate fragiel is (met uitzondering van Vlaanderen), stijgt de nood aan instellingen die met het oog op de lange termijn gericht investeringen kunnen aangaan en ondersteunen.

Hiervoor is er ten eerste een verdere hervorming nodig van de publieke investeringsmaatschappijen die ons land nu al kent. Het investeringsvehikel Participatie Maatschappij Vlaanderen onderhandelt deze herfst een nieuw samenwerkingsakkoord met de Vlaamse overheid. De Federale Participatie & Investeringsmaatschappij verhoogde deze legislatuur al haar slagkracht en kreeg een bijgewerkt mandaat. Onze wenslijst op alle niveaus: meer transparantie, sterkere inter-federale samenwerking, een opschaling van de middelen waar zij over beschikken én een missie-gerichte structuur die inzet op grootschalige sociaalecologische investeringen. Weg van de versnippering en de ad-hoc initiatieven zonder veel visie of slagkracht.

Maar meer dan ooit moet ook het debat over Belfius worden heropend. Een grote en gezonde financiële instelling (900 miljoen euro winst in 2021), met een eigen vermogen van 11 miljard en een kredietportefeuille van meer dan 100 miljard euro, wijd vertakt in onze samenleving, met goede contacten bij het bestuur en een lange geschiedenis van lokale verankering, met ervaring in groene financiering, infrastructuurprojecten en tal van andere relevante sectoren, die bovendien reeds 100% eigendom is van onze staat en beheerd wordt door een federale investeringsmaatschappij (FPIM) die duurzaamheid als een van haar beleidspijlers heeft, onder het politieke beheer van een regering die zegt te willen streven naar ambitieuze klimaatplannen en een volledige 'defossilisering' van de Belgische beleggingen.

Zo'n instelling mogen we vandaag, en morgen, niet zomaar laten streven naar een winstgevende positie in het internationaal bancaire landschap. Staak het schimmig jongleren tussen commerciële en politieke belangen, en zet dat (ons!) kapitaal aan het werk in dienst van een land in crisis.

Er is meer selectief beleid voor de onderkant nodig

ANNE VAN LANCKER

Redactielid Samenleving & Politiek

Wie het recht op betaalbare en duurzame energie wil garanderen voor iedereen, moet vooral investeren aan de onderkant.

De oorlog in Oekraïne, het afsluiten van energietoelevering en speculatie op de energiemarkt heeft ons energiesysteem totaal doen ontsporen. Sommige leveranciers en aandeelhouders met inbegrip van oligarchen rond Poetin boeken woekerwinsten; de torenhoge facturen en de lege broekzakken zijn voor de burgers. Iedereen zucht, maar gezinnen met een laag inkomen verzuipen, moeten kiezen tussen de energierekeningen of de boterhammendoos van de kinderen. Of moeten hulp zoeken bij het OCMW.

Energie is een basisbehoefte en kan niet zomaar overgelaten worden aan de vrije markt. De energiefactuur moet betaalbaar zijn voor iedereen, ook voor mensen die zich geen zonnepanelen, warmtepompen en elektrische wagens kunnen permitteren en dus ook voor de alsmear grotere groep in de lage middenklasse die in de problemen komt. De inkomsten van een overwinstbelasting

moeten worden ingezet om de factuur sociaal te houden en tegelijk ook om de duurzame transitie te versnellen door energiebesparing voor iedereen mogelijk te maken.

Decenniumdoelen pleit voor een structurele verankering van het sociaal energietarief voor mensen met een laag inkomen. Dat sociaal tarief wordt automatisch uitgekeerd aan mensen die een sociale bijstandsuitkering ontvangen (zoals het leefloon, de inkomensgarantie voor ouderen, hulp aan bejaarden, tegemoetkomingen voor personen met een handicap) of verhoogde kinderbijslag voor kinderen met een beperking en aan huurders van sociale woningen met collectieve installaties. Sinds de Covid-crisis is die groep uitgebreid tot alle mensen die genieten van de verhoogde tegemoetkoming voor de ziekteverzekering, dus ook mensen met een laag inkomen uit arbeid of een vervangingsuitkering. Alles bijeen gaat het over een klein miljoen gezinnen. In theorie, want in de praktijk vragen veel gezinnen het sociaal tarief niet aan, omdat ze niet weten dat ze er recht op hebben. De mutualiteiten en sommige OCMW hebben daarom een systeem van actieve opsporing ingevoerd om de take-up van het recht te verbeteren. Het sociaal tarief kost de overheid zo'n 1 miljard euro, maar het werkt wel degelijk om de energiefactuur van mensen met een bescheiden inkomen betaalbaar te houden, al gaat ook het sociaal tarief stevig omhoog met de stijgende energieprijzen.

Maar het sociaal tarief is te veel een alles-of-niets-scenario: de mensen die net iets meer verdienen betalen duizenden euro meer voor hun energiefactuur en die wordt simpelweg onbetaalbaar. Vandaar dat Decenniumdoelen, samen met sociale en armoedeorganisaties, vakbonden en mutualiteiten, vraagt om het sociaal tarief uit te breiden naar de lage middenklasse, eventueel via een getrappt systeem waarbij mensen met een inkomen

tussen 60 en 80% van het mediaaninkomen (1.450 tot 1.935 euro netto per maand, 17% van de bevolking) die nu geen recht hebben op een toelage, een lager tarief aangerekend krijgen. Het budget dat nu beschikbaar is voor het sociaal tarief moet daarvoor worden verhoogd; het kan niet dat de bestaande enveloppe breder uitgesmeerd wordt om een grotere groep te bedienen. Maar deze voorstellen vielen helaas op een koude steen bij de federale regering.

De vakbonden pleiten ook voor een basispakket aan energie voor iedereen tegen betaalbare prijzen. Een interessant voorstel, omdat het zowel werkt op de factuur als op het verbruik, met een lager tarief voor een basispakket aan energie en met daarboven een hoger tarief voor een meer luxueus consumptiepatroon. De federale regering heeft de naam 'basispakket' wel overgenomen, maar al meteen geamendeerd: het 'basispakket' geldt alleen voor wie niet van het sociaal tarief kan genieten. De plannen van de regering spreken ook enkel over een premie van 200 euro gedurende twee maanden. De groep op wie dit 'basispakket' van toepassing is, is ruim: alleenstaanden met een netto belastbaar jaarinkomen tot 62.000 euro en tot 125.000 euro voor gezinnen, verhoogd met 3.700 euro per persoon ten laste. Dus zo'n 60% van de bevolking. Wie een hoger inkomen heeft, zou de premies gedeeltelijk terugbetalen via de belastingen. De premies zijn dus wel enigszins selectief naar inkomen, maar de vraag is of die premies echt een verschil zullen maken, als er aan de structuur van het energietarief niets fundamenteel verandert. Voor de gezinnen uit de lage middenklasse zal de beloofde 400 euro zeker niet volstaan om de verwarming met een gerust hart te laten branden. Net zoals bij de verlaging van het BTW tarief naar 6% wordt opnieuw veel geld uitgesmeerd over een te grote groep mensen, waardoor het effect op de meest kwetsbaren te klein is.

Het energiebeleid moet ook bijdragen tot meer duurzaam energiegebruik. De goedkoopste energie is die welke niet verbruikt is. Voor mensen aan de onderkant van de inkomensladder kan dat enkel door de verwarming een paar graden lager of helemaal dicht te draaien en te douchen in de sportclub. De kans om hun huis te isoleren of zonnepanelen te leggen hebben ze niet, want ze huren meestal en zijn dus afhankelijk van de verhuurder. Die heeft meestal geen belang bij energiebesparende investeringen, omdat de winsten op de factuur bij de verhuurder terechtkomen. Er zit een enorm Mattheüseffect op de bestaande beleidsmaatregelen: de premies voor energiebesparende investeringen, de renteloze leningen, zijn gericht op eigenaars en verhuurders en veronderstellen een serieuze voorfinanciering. Mensen die als noodkopers een huis kochten omdat dit op korte termijn financieel haalbaarder was dan huren, vallen hierdoor systematisch uit de boot. Noodkopers zitten dus in een vicieuze cirkel. Een groot deel van het huizenbestand in de huursector is van lamentabele kwaliteit en bijzonder energieverslindend. Mensen die zo'n huizen huren hebben geen hefbomen om energie te besparen. Hier ligt een flinke kluif voor de Vlaamse regering. Zet in op een ambitieus renovatieprogramma voor bijkomende en energiezuinige sociale woningen. Geen overbodige eis met meer dan 180.000 gezinnen op de wachtlijst en een hopeloos verouderd patrimonium. Ongelooflijk en onbegrijpelijk dat de budgetten hier maar niet besteed raken. Maak werk van collectieve renovatie en isolatie van woningen, en van coöperatieve formules om slechte private woningen energievriendelijk te maken

Mensen nu en in de toekomst beschermen, zowel tegen de klimaatverandering als tegen een totaal ontspoord energiesysteem, veronderstelt vooral investeringen aan de onderkant. Duurzame transitie zal alleen lukken als ze sociaal is en ook mensen met een bescheiden inkomen mee kunnen.

Interview

Silke Goubin: 'De energiecrisis dreigt het politiek vertrouwen verder te kelderen'

tekst: **WIM VERMEERSCH** · Foto's: **THEO BECK**

België doet het al niet goed op het vlak van politiek vertrouwen en de energiecrisis dreigt dat vertrouwen nog verder te kelderen, aldus politicoloog Silke Goubin. Dat is op termijn gevaarlijk. "Mensen trekken zich terug uit de politiek."

Beïnvloedt economische ongelijkheid het politiek vertrouwen en stemgedrag van burgers? En hoe kan politiek vertrouwen bijdragen tot meer steun voor inkomensherverdeling? Dat waren de onderzoeksvragen in het doctoraat van Silke Goubin. Vandaag is ze als onderzoeker verbonden aan het Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving (HIVA), waar ze werkt rond projecten omtrent sociaal beleid, migratie en publieke opinie. "Politiek vertrouwen bij burgers is veelal stabiel," stelt Silke Goubin. "Mensen zijn meestal ofwel 'eerder vertrouwend' ofwel 'eerder wantrouwend'. Al zijn er over de tijd altijd wel fluctuaties. Zo zagen we na de economische crisis van 2008-2009 een enorme daling in de cijfers, wat zich nadien weer herstelde." België zit bij de slechtste leerlingen van de

OESO-klas op vlak van politiek vertrouwen. “De energiecrisis, en meer bepaald een ontoereikende reactie van de politiek op de exploderende prijzen, dreigt dat verder te kelderen,” vreest Silke Goubin. “De vraag is welke maatregelen de politiek nog neemt. Bij doortastend beleid, en een zachte winter, zal het politiek vertrouwen weer stijgen. Bij een duurzame recessie uiteraard niet.”

Het politiek vertrouwen was net wat gestegen door de coronacrisis.

“De coronacrisis zorgde in de eerste maanden voor een enorm *rally around the flag*-effect. Zelfs bij groepen die normaal niet veel politiek vertrouwen hebben, zoals rechts-populistische kiezers. Bij een gevoel van nationale samenhang kan het poli-

tiek vertrouwen net stijgen. Dat gevoel ebde echter snel weer weg.

Deze energiecrisis is anders dan de coronacrisis. Toen was de oplossing relatief 'eenvoudig': op een gegeven moment moest de boel op slot. De wetenschap adviseerde en de politiek volgde. De aanpak van de energiecrisis is een pak meer ideologisch. Moeten we de vraag verminderen of de prijzen plafonneren? Moeten we selectief mensen ondersteunen of de steun breed uitsmeren? Moeten we schulden maken of onze begroting in het oog houden? De antwoorden op die vragen zorgen voor veel meer politieke discussie."

Uit onderzoek weten we dat in landen met relatief weinig ongelijkheid het politiek vertrouwen hoger is. Helpt dat bij dit soort discussies?

"Het klopt inderdaad dat in meer ongelijke landen het vertrouwen in politieke instellingen lager is. Maar mijn onderzoek toont toch een subtieler verschil aan: in meer ongelijke landen gaan welgestelde en minder welgestelde burgers een meer gelijkaardig – zij het lager – niveau van vertrouwen hebben, terwijl in meer gelijke landen we net een grotere kloof in politiek vertrouwen zien tussen welgestelde en minder welgestelde burgers."

Hoe verklaart u die kloof?

"In ongelijke landen biedt de overheid gewoonweg minder aan aan haar burgers. Er is minder sociaal beleid, minder kinderopvang, minder herverdelende belastingen. Bovendien kampen die landen met meer criminaliteit, meer gezondheidsproblemen, meer depressies, ... wat een impact heeft op het sociaal vertrouwen. Ongelijke samenlevingen zijn minder aangenaam om in te leven, ook voor welgestelde burgers. Dat is anders in meer gelijke samenlevingen. Daar doet de overheid veel voor haar burgers. Als je dan nog steeds in

een lagere sociale klasse zit, terwijl de meesten het wel goed hebben, ga je net meer gedisillusioneerd zijn. Het systeem werkt voor de anderen wel, maar voor jou niet."

Nog een uitkomst uit uw doctoraat: hoe hoger het politiek vertrouwen, hoe groter de steun voor maatregelen die ongelijkheid aanpakken.

"Dan steunen burgers niet alleen makkelijker meer specifieke maatregelen zoals hogere werkloosheidsuitkeringen, maar ook meer ingrijpende hervormingen die de welvaartsstaat duurder maken. Hoge inkomens kunnen dan zelfs meer progressieve, en dus hogere, belastingen steunen. Men vertrouwt erop dat moeilijke hervormingen op termijn voor een meer duurzame samenleving zorgen."

Waarom is de steun voor herverdeling in meer gelijke landen het grootst?

"Omdat de sociale welvaartsstaat er universeel is. Ook de middenklasse en de rijken profiteren ervan. In een meer selectieve welvaartsstaat, zoals het Britse systeem waar de focus ligt op armoedebestrijding, is het politieke vertrouwen in de overheid lager, net als het draagvlak om hervormingen door te voeren. Zo kom je in een cyclisch patroon en een 'ongelijkheidsval' terecht, terwijl andere landen meer succesvol zijn in het bekomen van een meer gelijke samenleving."

Kunnen ongelijke landen ooit wel uit zo'n 'ongelijkheidsval' geraken?

"Het is moeilijk, maar niet onmogelijk. Een samenleving kan je wel degelijk veranderen. Je zit niet in een reuzenrad waar je niet uit kan stappen. Crisissen bleken al eerder een momentum van verandering. En er zijn ook een hele reeks instellingen, zoals de EU en de VN, die normerend zijn. Onderschat niet wat de EU heeft betekend

voor de Oost-Europese lidstaten op het vlak van sociale rechten.”

Als de steun voor herverdeling stijgt als het politiek vertrouwen hoog is, dan is de volgende vraag: hoe kunnen we dat politiek vertrouwen vergroten?

“Laten we niet overschatten wat we op dit vlak kunnen bereiken. Burgers zijn stabiel op vlak van vertrouwen. Men gaat wel eens met een puntje omhoog of omlaag. Maar als je tevreden of ontevreden bent, blijf je dat. Wat je als overheid wel kan realiseren, is goed bestuur. Als een overheid wordt gezien als betrouwbaar, toekomstgericht, integer, open,... bevordert dat het politiek vertrouwen. Op dat vlak kan België nog veel doen. Goed economisch en sociaal beleid, toegankelijke overheden, transparante overheidswebsites, burgers beter betrekken bij het beleid,... dat soort dingen helpen.”

Goed bestuur, dus. Is dat te realiseren in een coalitie met zeven partijen?

“Noorwegen en Zweden zijn landen met hoog vertrouwen, en daar zijn vaak ook drie of vier partijen aan de macht. Het kan dus. Het probleem in België is eerder de bestuurlijke versnippering. Die is nefast voor het politiek vertrouwen. Al de staatshervormingen, en de konijnenkoterijen die we van onze overheidsdiensten hebben gemaakt, gaan ten koste van goed bestuur en dus van politiek vertrouwen. Ook toen we 541 dagen zonder regering zaten, zagen we een duik in de cijfers van het politiek vertrouwen. Mensen liggen daar wel degelijk wakker van.”

In België valt het gelukkig relatief goed mee met de ongelijkheid.

“De trend is dat de ongelijkheid overal stijgt. Thomas Piketty toont aan hoe het rendement van kapitaal sneller stijgt dan het aandeel van

uitkomen. In België hebben we helaas geen goed zicht op de vermogensongelijkheid. Maar het klopt dat de inkomensongelijkheid relatief klein is. Niet omdat de marktongelijkheid niet steeds groter wordt, maar omdat de overheid er nog steeds in slaagt om een groot deel van de ongelijkheid die door de markt wordt gecreëerd, te compenseren door een systeem van progressieve belastingen en sociale transfers. De armoedepercentages vóór herverdeling zijn ook in België immens. Onze welvaartsstaat werkt nog goed. Maar ze moet hiervoor wel steeds harder draaien en komt steeds meer onder druk.”

Wat is de grootste misvatting rond ongelijkheid en politiek vertrouwen?

“Het valt op hoezeer mensen onderschatten waar ze zitten op de inkomensverdeling. Mensen die arm zijn, onderschatten vaak hoe arm ze werkelijk zijn. Maar omgekeerd onderschat de meer gegoede middenklasse evenzeer hoe goed ze het heeft. Mensen denken altijd dat ze gemiddelde burgers zijn, maar dat is niet zo. Ik kan me soms ergeren aan collega-professoren die klagen over hun loon (*lacht*).”

Of aan koppels die samen netto 5.000 euro verdienen en klagen dat ze hun levensstijl moeten aanpassen door de hoge energieprijzen?

“Precies. Dit gezegd zijnde: ongelijkheid is belangrijk, maar mensen liggen vooral wakker van echte verarming. We mogen niet onderschatten hoe groot de verontwaardiging is over de exploderende energiefacturen.”

Komt er met de energiecrisis een protestgolf aan?

“Momenteel zit iedereen in de shit, zowel werknemers als werkgevers. Alleen is er niet echt een duidelijke boeman, behalve de oor-

log misschien. We komen net uit een grote crisis, de pandemie. De overheidsfinanciën staan enorm onder druk. Er zijn geen wondermiddelen. Ik weet dus niet of we massaal protest zullen krijgen. Wel valt te verwachten dat het politiek vertrouwen verder zal kelderen, wat ervoor zorgt dat mensen zich terugtrekken uit de politiek. En daar varen antisysteempartijen als PVDA en Vlaams Belang wel bij.”

Hoe doet België het op vlak van politiek vertrouwen?

“Uit een recent OESO-rapport, maar ook uit eigen verkiezingsonderzoek uit 2019, blijkt dat bij 1/3de het politiek vertrouwen goed tot zeer goed is, maar dat er bij ongeveer 40% van de Belgen actief wantrouwen heerst. Daarmee zitten we eerder bij de slechtste leerlingen van de klas. Ik heb ook de indruk dat het politiek vertrouwen in België verhoudingsgewijs meer is gedaald dan in andere landen. Al zijn nog niet alle data beschikbaar. Er zijn alleszins regionale verschillen. Dat heeft te maken met welvarendheid. We weten dat in meer welvarende regio's het vertrouwen over het algemeen wat hoger ligt. In Wallonië zien we in de cijfers meer politiek wantrouwen, wat wellicht mee de groei van PTB verklaart.”

Vlaanderen is relatief rijk. Is het succes van Vlaams Belang dan ook te linken aan politiek wantrouwen?

“Voor een stuk wel, al spelen verschillende stemmotieven. Bij het populistische motief – ‘weg met de elite die ons bestuurt’ – speelt politieke wantrouwen absoluut een rol. Maar evenzeer zijn bekommernissen rond de multiculturele samenleving een factor. Net als het gevoel op economisch vlak niet meer vooruit te gaan. Het hangt allemaal samen: hoogopgeleiden staan vaak positiever tegenover de multiculturele samenleving

omdat ze een betere job hebben, zich minder economisch bedreigd voelen, en dus meer vertrouwen hebben in de overheid.”

Het blijft opvallend hoe sommige laagopgeleiden tegen hun eigen belangen stemmen, alsof Vlaams Belang op socio-economisch vlak een linkse partij zou zijn.

“Vlaams Belang slaagt erin zich te profileren als de partij die ‘onze’ welvaartsstaat zal beschermen tegen mensen die ervan ‘profiteren’. Dat is niet hetzelfde als streven naar herverdeling en een universele welvaartsstaat. Dat zien we ook in het stemgedrag van Vlaams Belang. In het Europees parlement stemt het tegen een verhoging van het minimumloon. En ook in landen waar extreemrechts aan de macht is gekomen, zoals Oostenrijk, blijkt niet dat ze ineens wetten uitvoeren die goed zijn voor laagopgeleiden.”

Uit onderzoek weten we dat 80% van de Belgen minder ongelijkheid wil. Waarom is N-VA, die daar niet voor strijdt, dan de grootste partij in Vlaanderen?

“Voor de meeste van de N-VA-kiezers is ongelijkheid gewoon geen stemmotief. De partij trekt meer rechts-conservatieve mensen, voor wie de socio-economische positie van een burger niet de verantwoordelijkheid is van de staat. Op dat vlak brengt N-VA een coherent verhaal. Ze trekt ook kiezers aan met minder politiek vertrouwen. Eigenlijk heeft N-VA de rol van de vroegere CVP overgenomen. Met een Vlaams identitaire saus over (*lacht*).”

Een recente paper van uw hand stelt dat sociaaldemocratische partijen meer worden afgestraft als ze besparingsbeleid voeren dan andere partijen. Waarom is dat?

“Kiezers hebben bepaalde verwachtingen van partijen. Bij sociaaldemocratische partijen verwachten kiezers dat ze de welvaarts-

staat beschermen, bij groene partijen dat ze klimaatmaatregelen nemen, bij conservatieve partijen dat ze de economie ondersteunen door minder belastingen te heffen. Als een partij die verwachtingen schendt, heeft dat gevolgen. Dat was nadrukkelijk het geval voor sociaaldemocratische partijen bij het besparingsbeleid na de financiële crisis van 2008-2009.”

Is dat de enige verklaring voor de electorale krimp van sociaaldemocratische partijen na 2010?

“De kiezer is ook gewoon volatieler geworden. In veel Europese landen zien we een versnippering van het politieke landschap. Zelfs in landen die traditioneel twee partijen hadden, zoals Frankrijk en het VK. Sociaaldemocratische partijen zijn daar slachtoffer van. Omdat ze kiezers hebben die op het vlak van herverdeling links staan, maar op vlak van migratie een meer gemengde achtergrond hebben. Ook sprongen sociaaldemocratische partijen te traag op het klimaatdebat. Maar ik heb de indruk dat ze zich in verschillende landen aan het heruitvinden zijn.”

Is de populaire ‘Deense lijn’ – links op socio-economisch vlak en ‘flinks’ op vlak van migratie – dan de te volgen koers voor sociaaldemocraten?

“Eigenlijk kunnen sociaaldemocraten twee koersen varen, afhankelijk van de politieke context in een land. Er is een koers zoals in Denemarken, die nu ook Conner Rouseau lijkt te volgen. Maar er is evengoed een andere koers mogelijk, die een links socio-economisch discours combineert met een meer open discours op vlak van migratie. De vraag is: welke strategie werkt het best om kiezers aan te trekken? Het is vaak een politieke afweging. Vooruit kiest nu voor de ‘Deense lijn’, waarmee ze zich ook electoraal kan afzetten tegen Groen.”

Kan Vooruit met deze koers kiezers halen bij Vlaams Belang?

“Ik betwijfel dat. Uit Belgisch verkiezingsonderzoek geleid door Jonas Lefevere en Stefaan Walgrave blijkt dat quasi alle kiezers die in 2014 voor Vlaams Belang stemden dat bij de verkiezingen in 2019 ook deden. Als er al sprake is van communicerende vaten, is dat eerder tussen Vlaams Belang en N-VA. De overloop naar Vooruit zal wellicht beperkt blijven. Daarvoor is het politiek wantrouwen bij veel van die kiezers te groot. Het zijn vaak kiezers die zich ongehoord voelen en het geloof in de samenleving hebben verloren.

De meest directe concurrenten van Vooruit zijn CD&V, Open VLD en Groen. De vraag is dus eerder of Vooruit met een linkse socio-economische koers de meer progressieve kiezers van CD&V en Groen kan verleiden, en tegelijk met een ‘flinkse’ koers inzake migratie de meer conservatieve kiezers van CD&V en Open VLD kan binnenhalen. Tegelijkertijd verloor Vooruit tussen 2014 en 2019 ook heel wat kiezers aan PVDA. Om maar te zeggen dat België nog lang gekenmerkt zal worden door ‘volatiele’ kiezers.”

De energieschok van 2022: **EEN PERFECTE STORM**

THIJS VAN DE GRAAF · Hoofddocent internationale politiek (UGent)

SAMPOL · 2022 · 8

Er is geen magische toverspreuk om de energiecrisis in één beweging te bezweren. Het zal van veel kleine oplossingen moeten komen, op de korte termijn vooral energiebesparing en op de middellange termijn vooral het frontloaden van de maatregelen van de Europese Green Deal.

We beleven de grootste energiecrisis sinds de jaren 1970. De energieschok is het gevolg van een perfecte storm. Het begon met de naschokken van de pandemie. Door het snelle post-corona economisch herstel steeg de

energievraag enorm snel in 2021 terwijl het aanbod moeite had om te volgen, bijvoorbeeld omwille van uitgestelde onderhoudswerkzaamheden aan gasvelden, pijpleidingen en elektriciteitscentrales.

Daarbovenop kwamen dan nog uitzonderlijke weerfenomenen, gelinkt aan klimaatverandering. De afgelopen zomers waren ontzettend droog en heet. Dat had verstekkende gevolgen voor de elektriciteitsproductie in Europa, van Noorse waterkrachtcentrales (verminderde regenval), over Franse kerncentrales (onvoldoende koelwater), tot Duitse steenkoolcentrales (bevoorradingsproblemen door lage waterstanden op de Rijn).

Alsof dat nog niet genoeg was, zonk de Franse nucleaire sector weg in een diepe crisis. Vanaf eind 2021 werden corrosieproblemen vastgesteld bij een aantal reactoren. Tegen april 2022 was meer dan de helft van het Franse nucleaire park offline. Op dit mo-

ment werken nog steeds slechts 28 van de 56 reactoren. Daar waar Frankrijk in juli 2021 nog bijna 20% van zijn elektriciteitsproductie kon exporteren, moest het een jaar later 12% van zijn stroombehoefte importeren (nota bene uit Duitsland en België, twee landen die een – gedeeltelijke – kernuitstap nastreven).

Maar veruit de belangrijkste oorzaak was de Russische manipulatie van zijn gasexporten. Die manipulatie begon reeds lang voor de invasie en leest als een tragedie in vier bedrijven.

RUSSISCHE GASMANIPULATIES

De eerste fase begon in maart 2021. Op het moment dat Rusland troepen begon op te bouwen langs de grenzen van Oekraïne, begon Gazprom minder gas op te slaan in zijn ondergrondse reserves in Europa. Omdat de gasvraag hoger is in de winter dan in de zomer, leggen we tijdens de zomermaanden een voorraad aan. Een aantal van die opslagplaatsen in Duitsland, Nederland en Oostenrijk waren tot voor kort in handen van Gazprom. Maar terwijl de andere opslagplaatsen in Europa werden gevuld, bleven de Gazpromsites grotendeels leeg. Daardoor moesten we het verwarmingsseizoen van 2021 ingaan met historisch lage reserves.

De tweede fase begon in het najaar van 2021. Ondanks de stijgende gasprijzen weigerde Gazprom extra gas te verkopen bovenop de volumes die het contractueel verplicht was te leveren aan Europa. Nochtans had het dat de voorgaande jaren altijd gedaan en zou die verkoop door de hoge prijzen bijzonder lucratief zijn geweest. Het gevolg was dat de Russische gasexporten naar Europa een kwart lager waren in het laatste kwartaal van 2021 vergeleken met een jaar eerder. Het zorgde voor de eerste prijsopstoten en katapulteerde de energiecrisis naar de top van de politieke agenda.

De derde fase vond enkele weken na de

invasie plaats. Vanaf april eiste Rusland dat er voor zijn gas betaald zou worden in roebel. Europese bedrijven die niet plooiden voor de Russische eis kregen de rekening gepresenteerd. De kraan werd achtereenvolgens dichtgedraaid naar Bulgarije, Polen, Finland, Nederland, Denemarken en Letland.

De vierde fase ging midden juni van start en trof de landen die wel in roebel betaalden. De Nordstream 1 pijpleiding via de Baltische Zee viel eerst terug op slechts 40% van zijn capaciteit in juni, vervolgens op 20% in juli, om ten slotte volledig en voor onbepaalde duur te worden stilgelegd op 2 september. Volgens Gazprom zijn er technische problemen met de turbines en verhinderen Westerse sancties het onderhoud of de reparatie ervan, maar dat argument neemt niemand serieus.

LNG TO THE RESCUE

Het Russische aandeel in de Europese gasvoorziening is inmiddels teruggevallen van 40% vorig jaar naar slechts 9%. Op dit moment levert Gazprom nog via twee routes: Oekraïne en Turkije. Het is niet zeker hoe lang die leveranties nog zullen doorgaan. Noorwegen is onze belangrijkste leverancier geworden met een aandeel van 29%, maar zit aan zijn plafond. Nóg belangrijker is LNG, inmiddels goed voor 36% van onze bevoorrading.¹ Het grootste deel van die LNG komt uit de Verenigde Staten.

De Amerikanen voeren sinds juni meer aardgas per schip naar Europa dan Rusland via pijplijn.² Er werd in Europa vaak geringschattend gedaan over Donald Trump. Meestal terecht, maar op één punt had hij wel gelijk: door mee te stappen in het Nordstream 2 verhaal met Rusland, en de NAVO-doelstellingen inzake defensie-uitgaven naast zich neer te leggen, ondermijnde Duitsland zijn eigen veiligheid en die van Europa. Zelfs Trumps opschepperige leuze '*molecules of freedom*' – zijn omschrijving van de Amerikaanse

LNG exporten – klinken nu toch wel iets anders in de oren dan toen. Vorige winter zijn we gered door een armada aan Amerikaanse LNG schepen die koers zette richting Europa, en ook door de milde temperaturen. In Ukkel was de dagtemperatuur op de eerste dag van dit jaar 14,3°C, de warmste 1 januari ooit. We gaan natuurlijk niet elk jaar zoveel geluk hebben. En inmiddels zijn de Russische gasexporten met 75% gedaald.³

Eén van de weinige lichtpunten is dat we er in Europa deze zomer beter in geslaagd zijn onze voorraden te vullen voor komende winter. Momenteel zijn deze voorraden voor 84% gevuld, tegenover een vullingsgraad van 70% exact een jaar geleden.⁴ Maar er zijn nog grote verschillen tussen lidstaten. Oostenrijk, bijvoorbeeld, zit pas op een vullingsgraad van 70%.⁵ Bovendien waarschuwt het IEA dat de EU tekorten en rantsoenering riskeert tegen het einde van de winter, zelfs als de voorraden tot 90% gevuld raken, indien Rusland vanaf 1 oktober de kraan volledig zou dichtdraaien.⁶

Ander lichtpunt: er komt nieuwe LNG importcapaciteit bij. In september werd een nieuwe, drijvende hervergassingsinstallatie in

gebruik genomen in Eemshaven, Nederland. Drie zo'n drijvende schepen zouden deze winter nog LNG moeten beginnen injecteren in het Duitse gasnet. Dat is broodnodig, want Duitsland heeft tot op heden nog geen enkele LNG importterminal, ook al is het de grootste gasverbruiker in Europa. Het voordeel van die offshore LNG terminals is dat je die voor korte periodes kunt leasen, bijvoorbeeld 5 jaar. Daardoor is de kans op een lock-in van fossiele gasinfrastructuur kleiner dan bij het bouwen van nieuwe onshore LNG terminals of pijpleidingen.

NEVENEFFECTEN VAN DE DASH FOR GAS

Europa's massale jacht op gas veroorzaakt wel probleemverschuiving. Europese bedrijven kopen al maanden elke beschikbare cargo LNG op. Landen met minder financiële slagkracht zoals Pakistan, Bangladesh, Thailand en Argentinië kunnen daardoor niet de nodige LNG opkopen. Pakistan schreef deze zomer verschillende tenders uit voor LNG importen, maar er werd geen enkel bod uitgebracht. Het land kampt al maanden met black-outs en afschakelingen. Mede als gevolg van de Europese *dash for*

gas schiet het wereldwijde steenkoolverbruik omhoog, en zou dit jaar het record van 2013 kunnen evenaren.

Ook op vlak van bevoorradingszekerheid zijn alternatieve leveranciers niet altijd beter dan Rusland. In april dreigde Algerije de gaskraan naar Spanje dicht te draaien, indien Madrid het gas zou re-exporteren richting Marokko. Algerije en Marokko hebben een dispuut over het statuut van de Westelijke Sahara, waardoor de gaspijpleiding van Algerije naar Marokko en Spanje sinds eind vorig jaar niet meer wordt gebruikt.

Of neem de recente escalatie van geweld tussen Azerbeïdjan en Armenië. Deze zomer nog kondigde Commissievoorzitter Von der Leyen triomfantelijk een nieuwe gasdeal aan met Azerbeïdjan, waarbij die laatste de gas-export naar Europa zou verdubbelen tegen 2027. Opvallend aan de oplaaiende gevechten in september is dat die niet plaatsvonden in de betwiste enclave Nagorno-Karabach, maar in Armenië zelf. We willen van Russisch gas af omwille van de illegale invasie van Rusland in een ander land, maar is die redenering dan ook niet van toepassing op onze gasafhankelijkheid van Azerbeïdjan?

EEN CRISIS VAN BETAALBAARHEID

In elk geval, dankzij de instroom van LNG zijn er voorlopig geen problemen qua leveringszekerheid, maar wel qua betaalbaarheid. De groothandelsprijs van gas is nu 6 à 7 keer hoger dan een jaar geleden. Hoge gasprijzen drijven ook de elektriciteitsprijs op, die wordt bepaald door de duurste centrale, en dat zijn vandaag gasgestookte centrales. Ook de prijzen van steenkool, CO₂ en aardolie zijn enorm gestegen.

De olieprijs krijgt minder aandacht omdat hij de afgelopen weken wat is gezakt (vooral uit vrees voor een wereldwijde groeivertraging) en omdat hij, uitgedrukt in Amerikaanse dollar, de recordniveaus van 2008 niet heeft gebroken. Door de zwakke euro is de olie

echter enorm duur voor Europa. Midden juni betaalden we bijvoorbeeld 116 euro per vat, de hoogste (nominale) prijs ooit.⁷ De Europese economie krijgt dus niet alleen een gasschok te verwerken, maar ook een olieschok. En dan moet het Europese olie-embargo tegen Rusland nog in werking treden (vanaf 5 december voor ruwe aardolie, aangevoerd over zee, en vanaf februari voor olieproducten).

Met de groothandelsprijzen voor gas en elektriciteit moet je echter opletten. Je mag de spotprijzen niet zomaar lineair extrapoleren in de toekomst. Eind augustus berichtte de VRT dat een gemiddeld gezin nu 10.000 euro per jaar moet betalen voor gas en elektriciteit.⁸ Dat was gebaseerd op de prijzen van toen. Inmiddels zijn ze met ongeveer 30% gedaald. Bovendien worden de groothandelsprijzen ook niet volledig doorgerekend aan iedereen. Bijna 1 miljoen gezinnen, zo'n 2 miljoen Belgen, genieten van het sociaal tarief en recent besliste de federale regering om dat uit te breiden. In augustus betaalden mensen die genieten van het sociaal tarief 80% minder voor hun aardgas dan de gemiddelde prijs voor niet-beschermde verbruikers.⁹ De automatische loonindexatie beschermt ook voor een stuk de koopkracht van gezinnen.

De overheidssteun voor kwetsbare gezinnen en bedrijven is noodzakelijk, maar ze weegt op de overheidsbudgetten. Lidstaten in Europa spenderen tot 3,5% van hun bbp (Griekenland en Litouwen) aan deze steunmaatregelen.¹⁰ Wat begon als tijdelijke maatregelen dreigen structurele maatregelen te worden, want de termijnprijzen blijven hoog. Handelaars zijn momenteel bereid om €200/MWh te betalen voor elektriciteit in de winter 2024/25, terwijl prijzen in de winters vóór Covid-19 typisch rond de €60/MWh schommelden. We gaan dus nog een poos moeten leven met hogere energieprijzen.

DE NOODZAAK VAN ENERGIEBESPARING

De politieke druk om iets te doen groeit met de dag en zo ook het potentieel voor sociale onrust. De 'gele hesjes' zijn ooit ontstaan als protestbeweging omwille van een lichte accijnsverhoging op brandstof, klein bier vergeleken met de energieschok die we nu mee maken. Tienduizenden mensen kwamen begin september op straat in Praag om te betogen tegen de hoge energieprijzen, in het Verenigd Koninkrijk wordt massaal opgeroepen om de energiefacturen niet meer te betalen, en in Napels kwamen mensen op straat om hun facturen te verbranden. Het grote probleem is dat we zitten met een aanbodschock. Er is te weinig gas. Daardoor stijgt de prijs, wat in principe de vraag moet doen dalen. Maar de vraag is relatief prijsinelastisch. Een gezin dat verwarmt met gas kan niet van vandaag op morgen stoppen met gasverbruik. Een bedrijf dat produceert met gas idem. Bovendien zijn, zoals gezegd, veel gebruikers afgeschermd van hoge prijzen met maatregelen zoals het sociaal tarief. Mede daarom zie je ook dat gasverbruik niet overal in Europa evenveel is gedaald. In de eerste helft van dit jaar is het gasverbruik in België met bijna 15% gedaald, maar in Italië, Spanje en Griekenland was er zelfs een lichte stijging.¹¹

De ongemakkelijke waarheid is dat we deze crisis enkel kunnen bezweren door de energievraag naar beneden te halen. Veel politici delen liever geld uit dan op te roepen om de thermostaat lager te zetten, korter te douchen, of de snelheid te beperken tot 90 km/h op de autosnelweg. Tijdens de olieschokken van de jaren 1970 gaf de pas verkozen Amerikaanse president Jimmy Carter zijn beruchte *cardigan speech*, waarbij hij getooid in een warme trui opriep tot energiebesparing. Zijn populariteit kreeg meteen een fikse knauw.

De ongemakkelijke waarheid is dat we deze crisis enkel kunnen bezweren door de energievraag naar beneden te halen.

In juli zijn de EU-lidstaten wel overeengekomen om hun gasverbruik met 15% te verminderen tot eind maart, maar dit is slechts een engagement, geen bindende doelstelling. Bovendien hebben verschillende lidstaten, zoals Spanje, al laten verstaan dat ze zich niet gebonden voelen door deze doelstelling. Spanje heeft 6 LNG terminals (tegenover nul in Duitsland) en geen onmiddellijke bevoorradingsproblemen. Na jaren de les te zijn gespeld door Duitsland omdat ze 'boven hun stand' zouden leven, zien sommige zuidoostelijke landen in deze energiecrisis een kans om Berlijn lik op stuk te geven.

Als overheden geen gasbesparing opleggen, dan zal de markt het wel doen. In tal van sectoren zijn de productielijnen nu reeds stilgelegd vanwege de hoge energiekosten, gaande van de metaalnijverheid (50% van de aluminium en zinksmelters in Europa ligt momenteel stil), chemie (onder andere kunstmestfabrikanten), de glas- en papierindustrie, de glastuinbouw, enzovoort. Dat is pijnlijk voor onze economie, maar wel noodzakelijk om vraag en aanbod weer in evenwicht te brengen en de prijzen te drukken. Deze situatie kan niet te lang aanhouden om te vermijden dat het industriële weefsel van Europa doodbloedt.

WAAR IS EUROPA?

De nationale regeringen zijn in het begin van deze energieschok elk voor hun eigen oplossing gegaan. Europa reageerde slechts heel traag. Vorig jaar lanceerde het een 'toolbox', een gereedschapskist van maatregelen die regeringen konden gebruiken om de ener-

giefacturen goedkoper te maken. Op 18 mei publiceerde het de RePowerEU strategie, een heel pakket aan maatregelen om ons los te koppelen van Russische fossiele brandstoffen, en aardgas in het bijzonder, tegen 2027. Tegen de zomer was er dan de verplichting om de gasvoorraden in Europa te vullen tot 80% tegen eind oktober 2022 en de lancering van het Energieplatform, een mechanisme om groepsaankopen van gas te faciliteren. Europa stond dus niet stil maar het is allemaal onvoldoende gebleken, of zelfs contraproductief. De vullingsplicht voor onze gasopslagplaatsen was wellicht mede verantwoordelijk voor de hausse in de gasprijzen van augustus. Het Energieplatform blijft vrijwillig en wordt tot op heden niet gebruikt. De grote spelers geven de voorkeur aan bilaterale deals: Olaf Scholz is al op bezoek geweest in Qatar, Senegal en Canada, Emmanuel Macron en Mario Draghi in Algerije, en ga zo maar door. Dat is jammer want Europa is met 342 miljard m³ veruit de grootste gasimporteur ter wereld, vóór China (162 miljard m³) en Japan (101 miljard m³).¹² We zouden die marktmacht kunnen uitspelen, maar enkel als we met één stem spreken.

Nadat wekenlang ballonnetjes werden opgelaten voor verdere hervormingen, kwam Commissievoorzitter Von der Leyen midden september met drie concrete voorstellen om op korte termijn de pijn te verzachten: een overwinstbelasting (zonder het zo te noemen) op fossiele brandstofbedrijven (olie, gas, steenkool, raffinaderijen) en op goedkope elektriciteitsproducenten (hernieuwbaar en nucleair), gekoppeld aan een voorstel om het elektriciteitsverbruik tijdens piekmomenten te verminderen (en zo ook de gasvraag te doen dalen, want de dure gasgestookte centrales worden vooral gebruikt tijdens deze piekmomenten). Deze drie voorstellen zouden via een speciale verdragsclausule (artikel 122 TEU) via een gekwalificeerde meerderheid goedgekeurd

moeten worden, en dan heel snel in werking kunnen treden (zeker nog deze winter). Er zijn echter nog heel wat juridische, praktische en politieke obstakels. Valt dit voorstel niet eerder onder de fiscale regelgeving en is daarom unanimiteit vereist? Veel elektriciteit wordt goedkoop ingekocht en dan weer doorverkocht: hoe kan de overheid nagaan bij wie ze precies welke overwinsten moet afromen? Wat met landen zoals Litouwen die heel veel stroom importeren en hun buurlanden de overwinsten zien afromen? Italië is ook niet tevreden. Ongeveer de helft van zijn elektriciteit wordt daar opgewekt met gascentrales, het grootste aandeel van alle EU-lidstaten. Dat betekent dat Rome minder overwinsten kan afromen dan andere regeringen.

PRIJSPLAFOND OP GAS

De laatste weken wordt er ook vaak opgeroepen om een prijsplafond in te stellen voor gas. Eigenlijk zouden we het moeten hebben over 'prijsplafonds', in het meervoud, want er bestaan verschillende versies van. Commissievoorzitter Von der Leyen is voorstander van een prijsplafond voor Russisch pijplijngas. In feite komt dat neer op een importtarief, en het is complementair aan het prijsplafond dat de G7 wil instellen op Russische olie vanaf december. De doelstelling van deze prijsplafonds is niet om de gasfactuur te verlagen, maar om de Russische exportinkomsten te verminderen. Ons land is al maanden voorstander van een algemeen prijsplafond op gas, dus niet enkel op Russisch gas. Onze ministers hebben lang staan roepen in de woestijn, maar hebben inmiddels genoeg medestanders gevonden om het principe goedgekeurd te krijgen. Het idee is politiek aantrekkelijk: beter de prijzen bevroren dan de mensen te laten bevriezen. De Europese Commissie 'bestudeert' momenteel de opties. We weten nog niet heel zeker hoe dat prijsplafond er zou uitzien, laat staan of het er komt.

Een prijsplafond is een vorm van symptoombestrijding. Het doet niets aan de onderliggende ziekte. De prijzen zijn hoog omdat er te weinig gas is.

Wat we wel weten, is dat een prijsplafond eigenlijk een vorm van symptoombestrijding is. Het doet niets aan de onderliggende ziekte. De prijzen zijn hoog omdat er te weinig gas is. Een maximumprijs voor gas lost de schaarste niet op. Integendeel, het zou ertoe kunnen leiden dat LNG tankers Europa voorbij varen. Als de wereldmarktprijs hoger is dan de maximumprijs die wij in Europa bereid zijn te betalen, dan komt er ofwel geen gas meer binnen, ofwel moet de staat het verschil bijpassen met subsidies. Dan krijg je een verschuiving van heel zichtbare kosten (namelijk de gasfactuur), naar onzichtbare kosten (namelijk de begroting). Die zijn minder zichtbaar maar daarom nog niet verdwenen.

Ons land pleit voor een ‘dynamisch’ prijsplafond waarbij onze prijzen gekoppeld zijn aan die in Azië, om zo de bevoorradingszekerheid niet in het gedrang te brengen. Maar in het slechtste geval gaan ook de landen in Noordoost-Azië, zoals Zuid-Korea en Japan, hun bedrijven subsidiëren om gas aan te kopen, en dan zit je in een subsidieoorlog verwickeld die de prijs voor iedereen kan opdrijven.

Een ander neveneffect van prijsplafonds is dat mensen en bedrijven door de lagere prijzen juist méér gaan verbruiken. En zo maak je de schaarste nog erger. Dat zagen we deze zomer ook in Spanje en Portugal, twee landen die al enkele maanden een beperkt prijsplafond voor gas hebben (dat is weer een andere versie van ‘hét’ prijsplafond). Madrid en Lissabon subsidiëren gasgestookte centra-

les zodat zij goedkoper elektriciteit kunnen maken. Daardoor is de elektriciteitsprijs flink gezakt, maar het gasverbruik is daar deze zomer ook omhoog gegaan, dus dat is best gevaarlijk

ANDERE OPTIES OM DE GASPRIJS TE VERLAGEN

Er zijn wel varianten op het prijsplafond die de prijs naar beneden kunnen halen. Eén ervan is een prijsplafond op pijplijnimporten, niet op LNG. De grote pijplijnexporteurs naar Europa (Rusland, Noorwegen, Algerije en Azerbeïdjan) hebben geen alternatief. Het gas dat ze via pijplijnen naar Europa pompen, kunnen ze niet zomaar aan een andere klant verkopen. De Commissie heeft werkgroepen opgericht om gesprekken aan te knopen met deze leveranciers. Het is een veelbelovende piste, maar de grote lidstaten – Duitsland op kop – moeten er mee hun schouders onder zetten.

Als het niet lukt met alle leveranciers, dan moet er toch vooral naar Noorwegen worden gekeken. Noorwegen voert nagenoeg 100% van zijn gas uit naar de Europese markt. Oslo zal heus niet de kraan dichtdraaien naar NAVO bondgenoten die op de rand van een recessie bengelen. Dat geeft Europa marktmacht, tenminste als het eindelijk werk zou maken van die gezamenlijke gasaankopen, zoals men ook voor vaccins heeft gedaan.

Een andere mogelijkheid is om een nieuwe benchmark te creëren. Momenteel is de Title Transfer Facility (TTF), die wordt verhandeld op een beursvloer in Amsterdam, dé referentieprijs voor de importcontracten van gas in Europa. De gasprijzen in Spanje liggen echter al maanden 30% lager dan de TTF. Spanje voert momenteel het grootste deel van zijn gas in als LNG (waaronder trouwens ook een groeiend aandeel Russisch LNG). We zouden de importcontracten

voortaan aan de Spaanse prijs (PVB) kunnen indexeren. Brengt dat onze bevoorradingszekerheid in het gedrang? Neen, want de Spaanse prijs is eigenlijk een proxy voor de LNG prijs. Zorgt dat voor extra gebruik? Dat durf ik te betwijfelen, want we zitten nu met gasprijzen die 7 keer hoger zijn dan een jaar geleden. Doe er 30% af, en ze zijn nog steeds 5 maal hoger. Dat gaat het verbruik niet massaal opdrijven.

NOOD AAN PERSPECTIEF

Er is geen magische toverspreuk om de energiecrisis in één beweging te bezweren. Er zijn helaas wel veel 'slechte' oplossingen. Steunmaatregelen die het energieverbruik stimuleren bijvoorbeeld, of die breed uitgesmeerd worden over de bevolking en dus terechtkomen bij mensen en bedrijven die het, strikt genomen, niet nodig hebben. Nog erger is het pure energienationalisme, zoals het Verenigd Koninkrijk dat dreigt de gaskraan naar België en Nederland dicht te draaien, Noorwegen dat zijn stroomexpor-ten misschien aan banden wil leggen of het geteisterde Frankrijk dat de uitvoer van elektriciteit naar Italië eventueel wil beknotten. Zulke signalen beloven weinig goeds voor het geval dat we deze winter echt zullen gaan moeten rantsoeneren en pan-Europese solidariteit moeten tonen.

Het zal van veel kleine oplossingen moeten komen, op de korte termijn vooral energiebesparing en op de middellange termijn vooral het *frontloaden* van de maatregelen van de Europese Green Deal. Het is hoog tijd voor het invoeren van een basistarief voor elektriciteit en een grondige hervorming van de elektriciteitsmarkt. Het ambitieniveau inzake hernieuwbare energie moet omhoog, vooral op Vlaams niveau. Er is nood aan creatieve oplossingen, zoals prefinanciering door de netbeheerder van isolatie van woningen of gratis zonnepanelen voor kwetsbare gezinnen in plaats van het sociaal tarief.

Het zal enkele moeilijke winters vergen, maar als Europa werk maakt van de energietransitie zal het finaal in een veel betere situatie terechtkomen. Eén met minder importafhankelijkheid, minder emissies, betere luchtkwaliteit, meer lokale jobs, goedkopere energie, en hopelijk ook nieuwe industriële wereldspelers. Het is de verantwoordelijkheid van beleidsmakers om het kompas duidelijk op deze koers gericht te houden en de bevolking perspectief te geven.

EINDNOTEN

- 1 Cijfers ENTSO-G Transparency Platform.
- 2 Anna Shiryavskaya, For the First Time, US Is Sending More Gas to Europe Than Russia, Bloomberg, 1 juli 2022.
- 3 Daling in gasleveringen tussen 1 oktober 2021 en 1 september 2022. Berekend met data van ENTSO-G.
- 4 <https://agsi.gie.eu/>.
- 5 Onze gasopslag in Loenhout zit op het Europese gemiddelde, 84%, maar kan in de winter onze vraag slechts voor zo'n 12-15 dagen dekken.
- 6 Fatih Birol, Coordinated actions across Europe are essential to prevent a major gas crunch: Here are 5 immediate measures, IEA, 5 juli 2022.
- 7 <https://www.exchangerates.org.uk/commodities/OIL-EUR-history.html>.
- 8 Steven Rombaut, Chris De Nijs, en Vincent Merckx, Jaarfactuur is nu maandfactuur: gemiddeld gezin betaalt bij huidige energieprijzen 10.000 euro per jaar. VRT NWS, 29/8/2022.
- 9 CREG, Studie over de gevolgen van de aanhoudende hoge groothandelsmarktprijzen voor gas en elektriciteit. 31 augustus 2022.
- 10 Giovanni Sgaravatti, Simone Tagliapietra en Georg Zachmann, Dataset: National policies to shield consumers from rising energy prices, 10 augustus 2022.
- 11 Eurostat, Supply, transformation and consumption of gas - monthly data.
- 12 BP, Statistical Review of World Energy. Juni 2022.

Waarom de coalitie met N-VA in Antwerpen **niet werkt** voor Vooruit

WIM VERMEERSCH · Hoofdredacteur Samenleving & Politiek

Een Grote Verbinding tussen Vlaams-nationalisten en socialisten? In Antwerpen werkt ze alvast niet.

Vorige maand nam Ruth Lasters ontslag als stadsdichter van Antwerpen omdat haar kritisch gedicht over onderwijs geweigerd werd door schepen van Cultuur, Nabilla Ait Daoud (N-VA). Te weinig ‘verbindend’, zo was de uitleg. Het geval-Lasters was niet alleen een pijnlijk voorbeeld van de lange tenen van Vlaams-nationalisten, het legde ook de onnatuurlijke coalitie bloot tussen N-VA en Vooruit in Antwerpen. Ruth Lasters komt namelijk uit de Spectrumschool Deurne van Christine Hannes, die in 2018 nog op de verkiezingslijst van sp.a Antwerpen stond. Ten gronde hebben N-VA en Vooruit dan ook twee fundamenteel verschillende politieke projecten. Ze gingen in 2018 met bijna tegengestelde programma’s de campagne in. Na de stembusgang sloten beide partijen echter een zakelijke deal. De Grote

Verbinding, zo werd het bestuursakkoord 2019-2024 gedoopt. Een verwijzing naar de Oosterweelverbinding, maar evenzeer naar de verbinding tussen Vlaams-nationalisten en socialisten. Een coalitie die, als zou werken, later ook op andere niveaus kon worden uitgerold.

De socialisten kregen de bevoegdheden Onderwijs en Jeugd voor Jinnih Beels, Sociale Zaken, Armoedebestrijding, Sociale economie, Leefmilieu en Erediensten voor Tom Meeuws, en Gelijke Kansen, Integratie en inburgering, en Samenlevingsopbouw voor Karim Bachar. N-VA zwaait met 35 procent van de stemmen evenwel de plak met, naast burgemeester Bart De Wever, schepenen Koen Kennis, Annick De Ridder, Nabilla Ait Daoud, Peter Wouters en Fons Duchateau (nadien Els Van Doesburg). Open VLD moest zich tevreden stellen met één schepen (Claude Marinower, nadien Erica Caluw-aerts). De afspraak om in januari 2022 een tweede schepen aan de Antwerpse liberalen te geven, werd door Bart De Wever niet gehonoreerd, waardoor Vooruit haar derde schepen kon behouden.

Er werd overeengekomen om elkaars bevoegdheden met rust te laten. Elke partner mocht op het eigen domein zijn ding doen. Daarmee werd aangeknoopt met een oude, politieke cultuur in Antwerpen, waarmee Patrick Janssens had gebroken. Vandaag, over halfweg in deze legislatuur, blijkt inderdaad dat de schepenen en de kabinetten onafhankelijk van elkaar werken. Op dit vlak is alvast weinig sprake van verbinding, eerder van een verkaveling. Dit is duidelijk een zakelijke deal. De relaties zijn collegiaal, maar niet bepaald hartelijk. Hamvraag, voor de Antwerpse socialisten, is echter: halen ze er genoeg uit om deze coalitie te kunnen verantwoorden?

DE BEVOEGDHEDEN VAN JINNIE BEELS EN TOM MEEUWS

Jinnih Beels kreeg, met Onderwijs, een belangrijke portefeuille toegewezen. Ze maakte van gezonde en betaalbare maaltijden meteen een speerpunt. In februari van dit jaar trok de stad 40 miljoen euro uit om de zowat 65.000 leerlingen uit het Antwerpse basisonderwijs een gezonde maaltijd aan te bieden. Naast deze refterrevolutie, stond de eerste helft van de bestuursperiode vooral in het teken van de coronacrisis. Scholen werden maximaal opengehouden en de computerisering van het onderwijs versneld doorgevoerd. Het A'rea 2020 project, dat de ongekwalificeerde uitstroom in het onderwijs in de wijk Kiel aanpakte, werd uitgebreid naar het actieplan A'area Up en meer bepaald naar Merksem en Deurne-Noord. Al ontbreken vooralsnog de middelen, én de leerkrachten, om van dat urgentieplan een succes te maken. Zowat één op vijf Antwerpse jongeren verlaat de middelbare school zonder diploma. Jinnih Beels wil, in de voetsporen van Robert Voorhamme, schepen zijn voor alle netten. Binnen de Onderwijsraad Antwerpen (ORA), het officiële overleg- en adviescomité dat verantwoordelijk is voor de meer

dan 100 scholen in de stad, zoekt ze naar consensus. Dat leidt tot compromissen en weinig uitgesproken keuzes, maar iedereen is wel altijd mee. Jinnih Beels profileert zich echter weinig als het sociale onderwijsgezicht van Vlaanderen, als de tegenpool van Ben Weyts; al zou dat wellicht voor spanningen zorgen in de coalitie, het geval-Lasters indachtig. Ook op andere beleidsdomeinen begeeft Jinnih Beels zich weinig. Sinds kort draagt ze echter wel meer de lijn-Vooruit uit over de bemaalde *war on drugs* van Bart De Wever. Ook hier staan N-VA en Vooruit diametraal tegenover elkaar; het recente debat in *Terzake* tussen Jinnih Beels en Els Van Doesburg, twee schepenen van dezelfde coalitie, maakte dat weer duidelijk. *Sfeer is goed.*

Tom Meeuws kreeg onder andere Sociale Zaken en Armoedebestrijding in handen, een verademing na Fons Duchateau. Een stevige portefeuille, zeker in tijden van corona. Net zoals partijgenoot Rudy Coddens in Gent, voerde Tom Meeuws in Antwerpen een expansief sociaal beleid, om de ergste klappen op te vangen. Zo ontvingen 6.700 kwetsbare Antwerpenaren in september 2020 een eenmalige 'klimpremie' van 380 euro. De inloopcentra voor daklozen werden maximaal opengehouden. Het sociaal relanceplan, met 21 miljoen euro aan middelen, poogde de zwaarste sociale gevolgen van de coronacrisis in te dijken, maar kon uiteraard niet verhinderen dat het aantal aanvragen voor leeflonen exponentieel steeg. Ook vandaag, met de energiecrisis, is het vooral blussen geblazen. Tom Meeuws schreef, als schepen van Leefmilieu, een sterk klimaatplan, maar ook hier is de realiteit dat in sommige Antwerpse wijken de helft van de inwoners beroep moet doen op het sociaal tarief.

Problematisch in de zakelijke deal van 2018 was dat het OCMW in handen kwam van Tom Meeuws, maar dat het Ziekenhuis

Netwerk Antwerpen en ook het Zorgbedrijf Antwerpen bij Fons Duchateau, en later Els Van Doesburg, terechtkwam. Het Zorgbedrijf Antwerpen kampt met stijgende facturen, maar tegelijk gaat de dotatie vanuit de stad sinds 2018 stelselmatig naar beneden. De Antwerpse coalitie haalt dus stelselmatig geld uit het Zorgbedrijf Antwerpen, en dat is eigenlijk niet te verantwoorden voor een partij als Vooruit.

Het Antwerpse stadsbestuur probeert al een tijdje om private partners toe te laten in een deel van de activiteiten van het Zorgbedrijf Antwerpen. In mei stemden de Antwerpse socialisten nog een voorstel mee goed om 18 woonzorgcentra en 3.700 serviceflats van het OCMW onder te brengen in een nieuwe, private structuur: een zogenaamde woon-zorgvereniging. Die beslissing werd in september echter voor de tweede keer onthouden na een negatief advies van het Agentschap Binnenlands Bestuur. Hoewel de socialisten in Antwerpen betwisten dat het om een privatisering *stricto sensu* gaat en stellen dat privaat kapitaal nodig is om het Zorgbedrijf Antwerpen te doen draaien, bestaat het gevaar van een sociaal beleid gericht op de belangen van de aandeelhouders. De pijnlijke realiteit is dat de pogingen van de regering-Jambon om de privatisering van de zorg op gewestniveau te starten – tot groot verzet van de socialisten in het Vlaams parlement overigens – worden aangevuurd vanuit het Schoon Verdiep.

KOEN KENNIS IS DE ECHTE BURGEMEESTER

Bart De Wever is burgemeester van Antwerpen, voorzitter van N-VA en Vlaams parlements lid. Van nature uit is hij meer machts-politicus dan burgervader. Meer provocateur dan verbinder. Van een visie op een moderne stad van de toekomst is hij niet te verdenken. De pluimen die hij op zijn hoed steekt, zijn

voornamelijk verwezenlijkingen die reeds op de sporen werden gezet door zijn voorganger, Patrick Janssens. Bart De Wever pronkt met de nieuw aangelegde Scheldekaaien. En ook het museum Red Star Line vindt hij één van zijn grootste verwezenlijkingen.

Bart De Wever is dan ook slechts deeltijds burgemeester. De echte baas van het Schoon Verdiep is Koen Kennis, schepen voor onder andere Middenstand en Mobiliteit. Hij is ook de drijvende kracht achter de plannen van de zogenaamde 'Open Sleuf', de tunnelsleuf op de Scheldekaaien ter hoogte van het Steen. Die sleuf stoot op fel verzet bij coalitiepartner Vooruit en het is hoogst onzeker of ze er voor 2024 zal komen. Maar de sleuf is de perfecte illustratie van hoe Koen Kennis naar de stad kijkt: die is er voor de mensen die vanuit de rand, of vanuit andere steden, naar het centrum komen, bij voorkeur met de auto. Stadsontwikkeling is een economisch gegeven, ze is er niet voor wie er woont. De stad, dat is economie en toerisme. En dus moet de as van het Centraal Station tot aan de Schelde een as zijn zonder auto's. Toeristen en bezoekers moeten kunnen wandelen tot aan het water. Daarom moet het laatste stukje aan de kaaien overkapt. En de inwoners van de stad? Zij mogen de vuile dampen aan de sleuven inademen.

Deze visie uit zich ook in het parkeerbeleid. Daar waar in goed bestuurd Europese steden bij nieuwe woonprojecten nauwelijks nog garages worden geplaatst, plant dit college twee torens van 100 meter hoog aan het Centraal Station met maar liefst 1.600 ondergrondse parkeerplaatsen. Tegelijkertijd staan de park-and-rides aan de rand van de stad leeg. Logisch, waarom aan de rand van de stad het openbaar vervoer nemen, als je gewoon lekker in het centrum kan parkeren? Ook het fietsbeleid is weinig ambitieus. Zeker, Koen Kennis heeft een fietsbeleid. Maar echt kiezen voor de fiets doet hij niet. In Antwerpen hebben automobilisten voorrang

© Johan Kaethoven

en moeten fietsers toch vooral nog op elke kruispunt op een knopje duwen vooraleer ze mogen oversteken. Hoe andere steden, zoals Parijs onder de socialistische burgemeester Anne Hidalgo, op een paar jaar tijd veranderd zijn, daar kunnen de Antwerpenaren alleen maar van dromen.

Ook voor de Antwerpse Vooruit is het knarsetandend kijken naar stadsontwikkeling en mobiliteit, net als naar de innige relatie tussen sommige leden van het stadsbestuur en bouwpromotoren, maar we horen ze nauwelijks of niet over deze kwesties.

DE METHODE VAN DE UITRUIL

Deze Antwerpse coalitie voert vooral de visie uit van N-VA. Op de harde bevoegdheden gaat de stad achteruit en heeft Vooruit geen impact; ze is het sociale schaamlapje van een conservatief stadbeleid. Hoewel er in 2018 iets te zeggen viel om deze zakelijke deal te sluiten, zeker na het springen van het kartel 'Samen' met Groen, is vandaag de analyse dat deze coalitie niet werkt voor

Vooruit. De partij is te weinig zichtbaar. Ze profileert zich te weinig op een aantal dossiers die niet bij hun bevoegdheden behoren, zoals Stadsontwikkeling en Mobiliteit. Omgekeerd is N-VA wél aanwezig op het terrein van de socialisten: N-VA weegt op Onderwijs via de Onderwijsraad Antwerpen (ORA) en op Sociale Zaken omdat ze de ziekenhuizen en het Zorgbedrijf Antwerpen in handen heeft. Dit onevenwicht is niet verwonderlijk. Bart De Wever is een traditionele machtspoliticus. In zijn visie beslist de grootste partner en volgt de kleinste partner. Het primaat van de politiek is volledig terug in Antwerpen. Ook het participatiebeleid werd afgebouwd; zo werden de buurtvergaderingen naar de districten overgeheveld. Ook de grote Verbinder is Bart De Wever niet gebleken. Niemand van zijn schepenen trouwens. Els Van Doesburg gebruikt haar tweewekelijkse column in *De Morgen* niet om het eigen beleid als schepenen van de grootste stad van Vlaanderen in de verf te zetten, maar om anderen neer te sabelen.

*Met maaltijden op school
en goed OCMW-beleid alleen
win je geen verkiezingen.*

Vraag is wat deze zakelijke deal op electoraal vlak zal betekenen? Dat blijft speculeren. Feit is dat de methode van de 'uitruil', waarbij partners binnen één coalitie een tegenovergesteld beleid voeren en elkaar daar niet op aanspreken, vaak nefast uitdraait voor de junior partner. Vraag maar aan Diederik Samsom (PvdA) in Nederland of Martin Schulz (SPD) in Duitsland hoe moeilijk het is om sociale correcties uit te voeren in een centrumrechtse coalitie, laat staan om daarmee verkiezingen te winnen.

Als Vooruit zich niet meer profileert op andere domeinen dan Onderwijs en Sociale Zaken, kunnen het moeilijke verkiezingen worden in 2024. Met maaltijden op school en goed OCMW-beleid alleen win je geen verkiezingen. En al zeker niet op een moment dat de stemplicht is afgeschaft, zoals in 2024 op lokaal niveau. Onderzoek leert dat vooral laaggeschoolden dan afhaken. Het gevaar bestaat dat Vooruit een deel van de laaggeschoolde kiezers zal verliezen omdat ze niet meer moet stemmen en dat een deel van de hooggeschoolde kiezers zal overlopen naar Groen of PVDA omdat ze niet akkoord gaat met hoe Antwerpen wordt bestuurd inzake stadsontwikkeling en mobiliteit.

Gelukkig voor Vooruit doet Groen, dat overigens in het district Antwerpen een coalitie vormt met N-VA en Open VLD, het niet spectaculair in de oppositie. Het is twijfelachtig of zij in 2024 de grote sprong voorwaarts zal maken. PVDA zal vermoedelijk wel groeien, maar wellicht vooral op rekening van Vooruit. Het linkse blok zal dus niet groeien. Wellicht is Bart De Wever in 2024 dus weer aan zet. Het is

niet onrealistisch dat deze coalitie, al dan niet op vraag van Conner Rousseau, zal verder doen. Dat betekent weer zes jaar zonder samenwerking tussen socialisten en groenen, tussen wie de echte verbinding moet worden gemaakt. Want deze legis-

latuur toont aan dat je in een coalitie met Vlaams-nationalisten de wereld, laat staan de stad, niet zal veranderen. Een Grote Verbinding tussen Vlaams-nationalisten en socialisten? In Antwerpen werkt ze alvast niet. De Antwerpenaar verdient beter dan deze zakelijke deal tussen twee partijen met tegenovergestelde wereldbeelden.

Of in de woorden van Ruth Lasters: 'Aan Vlaanderen een vraag: wanneer ligt de maatschappij volledig plat? Is dat wanneer de notarissen en de senators staken? Of als de loodgieters, de bakkers en de havenarbeiders niet opdagen?'

Pleidooi voor een onuitgegeven linkse coalitie in 2024

JAN HERTOGEN · Socioloog en bezieler van www.npdata.be

Er wordt veel gespeculeerd over een Vlaamse regering met Vooruit en N-VA in 2024, maar echte verandering zou er pas komen met een coalitie tussen Vooruit, PVDA, Groen en CD&V.

‘Een regering vormen is niet alleen ideologie, maar ook rekenkunde’, zo verduidelijkte Conner Rousseau (*De Morgen*, 08/05/2022) het politieke (eind) spel nadat de stemmen geteld zijn. Hij had het dan over een eventueel samengaan van Vooruit met N-VA. Maar de rekenkunde gebiedt om deze oefening ook te maken voor een mogelijke coalitie met Vooruit, PVDA, Groen en CD&V. Een regering die pas echt voor verandering zou zorgen.

DEMOGRAFISCHE EVOLUTIES

Iedereen is uitgenodigd, of gewaarschuwd, om de kiesuitslagen van 2024 nauwgezet te

analyseren. Zeker ook in het perspectief van 2029, wanneer allicht de echte slag om de kiezer zal gebeuren. De demografische schok in 2024, en zeker in 2029, zal zorgen voor een land en gewest waarin de inwoners met migratieachtergrond zich niet alleen wetenschappelijk en cultureel, maar ook politiek, steeds meer zullen laten gelden. Partijen die nu de belangen van de nakomelingen van de migratie vertolken, zitten in de lift. Ook al worden deze er nog niet ten volle in weerspiegeld. ‘Demografie is de basis van elke sociale wetenschap’, zo oreerde prof. Van Mechelen in 1968 in de cursus Statistiek in de 1ste kandidatuur Pol & Soc in Leuven. Niemand die dat toen kon begrijpen of geloven. Nu, 54 jaar later, wordt de samenleving gevormd naar onder meer de impact van de migratie en wat ‘rekenkundig’ vast te stellen is. Rechts en extreemrechts, en daarmee bedoel ik N-VA en Vlaams Belang, moet het daarbij vooral hebben van een ouder wordende bevolking van Belgische afkomst in landelijke gemeenten en kleinere steden die alsmaar meer mee bevolkt worden door

verhuizende inwoners met migratieachtergrond uit de grotere steden, van een kleine en marginale groep doldraaiende fascistische jongeren en van een subklasse van culturele, wetenschappelijke en media epigonen die in *Doorbraak* opgevoerd worden voor ‘minder dan een mening’.

Wat is de ‘rekenkundige’ evolutie van de kiesuitslagen in de loop van het voorbije decennium, 2010-2019? Daarbij is ook de analyse van sociale kenmerken, die samen gaan met de kiesresultaten van 2019 én de drastische verschuivingen die zich hebben voorgedaan tussen 2018 en 2019, van belang. Die analyse leert veel over de evoluties van het toekomstige politieke landschap, over de kenmerken van gemeenten en regio's die de opgang of versterking van linkse partijen gaan bewerkstelligen, en over de kenmerken die de onontkoombare afgang van N-VA en Vlaams Belang inhouden, vooral op demografisch vlak.

GAAT N-VA-VLAAMS BELANG VERDER BERGAF IN 2024?

In 2019 zorgde de verkiezingen voor een ommekeer. In vergelijking met de verkiezingen van 2018, betaalde niet alleen N-VA cash voor het doen vallen van de regering over het zogenaamde ‘Marrakesh-akkoord’, waar later niets meer van gehoord werd. Waar N-VA en Vlaams Belang tot 2018 als communicerende vaten de rechtse en extreemrechtse kiezer onder elkaar (her)verdeelden, was het nu CD&V die in de landelijke gemeenten in West- en Oost-Vlaanderen, Haspengouw en de Kempen kiezers zag overgaan naar Vlaams Belang, waarbij ook Vooruit en Groen in de klappen deelden. Enkel PVDA kon met de hakken over de sloot voor het eerst de kiesdrempel halen in Vlaanderen. N-VA bleef stabiel in 2019, maar zag dus Vlaams Belang voor het eerst kiezers afroemen van de klassieke partijen.

De groei van Vlaams Belang in 2019 was echter in feite een anomalie, een ‘accident de parcours’ in de neergang die haar na 2010 steil bergaf deed gaan naar 5,8% in 2014, waar ze als communicerend vat dienst deed voor N-VA. Gaat N-VA-Vlaams Belang verder in neergaande zin ten aanzien van 2010? En komt, in dat scenario, de mogelijkheid open voor een onuitgegeven linkse coalitie van Vooruit, PVDA, Groen en CD&V als Vlaamse regering in 2024, voortgaande op 61,2% niet-N-VA- en niet-Vlaams Belangstemmen (TABEL 1)?

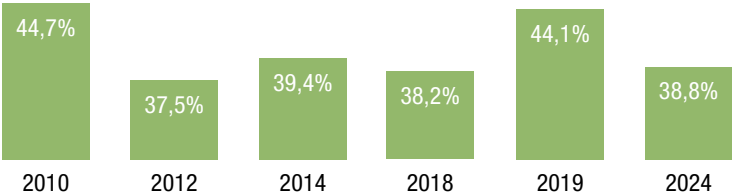
Zo'n alternatieve, of onuitgegeven linkse, coalitie is hoe dan ook maar mogelijk als PVDA voldoende stemmenwinst realiseert én als er een progressief-linkse eenheid kan worden gevormd. Dat wil zeggen, als de ideologische verschillen kunnen worden overbrugd. Open VLD, met een naar links opschuivend kiespubliek, zou op de valreep hierin de beslissende stem kunnen krijgen, maar dat soort strategische overwegingen hangt van de uitslag in 2024 zelf af.

VOLGT PVDA HET PAD VAN PTB?

In 2018 zat PVDA met 3,2% in zak en as: amper 0,4% meer dan in 2014 en geen verkozenen. Maar in 2019, slechts een jaar later, besliste ‘het volk’ er anders over met 5,6% voor PVDA. Dat was +2,4% meer dan het jaar voordien en goed voor 4 verkozenen in het Vlaams parlement.

PTB-GO! (Gauche d'Ouverture/Open voor Links!) was de trigger om PTB in Wallonië en ook in Brussel op de kaart te zetten, met twee verkozenen van PTB-GO! in 2014. Onder deze partijnaam zorgde Raoul Hedebouw met pittige interventies in het federale Parlement voor een nieuwe wind. In PTB-GO! werden de restanten van trotskistische partijen en van de Parti Communiste Belge verzameld, met de steun van 150 voortrekkers in de culturele, wetenschappelijke en syndicale wereld.

TABEL 1. UITSLAGEN N-VA EN VLAAMS BELANG.

TABEL 2. N-VA-VLAAMS BELANG 2010-2019, EXTRAPOLATIE NAAR 2024.

	2010	2012	2014	2018	2019	2024
VLAAMS GEWEST	44,7%	37,5%	39,4%	38,2%	44,1%	38,8%
ANTWERPEN	49,1%	46,8%	46,7%	47,0%	50,1%	47,7%
VLAAMS-BRABANT	43,3%	32,5%	33,8%	36,0%	41,6%	35,8%
WEST-VLAANDEREN	40,8%	33,0%	37,1%	33,4%	41,8%	35,9%
OOST-VLAANDEREN	43,7%	35,4%	37,5%	35,8%	41,9%	35,8%
LIMBURG	44,5%	35,2%	37,8%	33,8%	42,3%	33,9%

TABEL 3. VERGELIJKING KIESUITSLAGEN PVDA EN PTB (WALLONIË), 2010-2019.

	2010	2012	2014	2018	2019
PVDA	1,40%	2,10%	2,80%	3,20%	5,60%
PTB		2,77%		9,97%	13,80%
PTB-GO!			5,49%		

Misschien kan een aangepaste versie van PTB-GO! de springplank worden voor verdere groei en, wie weet, beleidsdeelname op een onderhandeld programma. Een extrapolatie van de stemuitslag van 2014- 2019 naar 2024 van de uitslagen van PVDA toont een stijging naar 11,4%; een extrapolatie van 2018-2019 naar 2024 een stijging naar 15,6%, als de tussentijdse jaren geïnterpoleerd worden. Hiermee zou PVDA

mogelijk al N-VA als grootste Vlaamse partij na Vlaams Belang voorbijsteken, en initiatiefrecht kunnen krijgen voor regeringsvorming in een onuitgegeven coalitie. Of ze moest dit eventuele momentum te vroeg vinden en hun boontjes te week leggen tegen 2029. Wat het ook wordt, veel zal ervan afhangen of PVDA in Brussel of Wallonië aan zet komt, en of ze er eventueel zelfs beleidspartij wordt. Dat kan ook de poort openen in het Vlaams gewest.

HOE ZULLEN VOORUIT, GROEN EN CD&V EVOLUEREN?

De vraag blijft uiteraard hoe de andere partijen van zo'n eventuele onuitgegeven coalitie met Vooruit, PVDA, Groen en CD&V zullen evolueren? Is er voor hen heropstanding of verdere afgang? Zal Groen eindelijk haar thema's en potentieel kunnen benutten? Zal het christelijke vermogen, haar beheerders in gezondheid, welzijn en cultuur, en de christelijke werknemersbeweging de politieke agenda van CD&V kunnen bepalen? Een vijfde van de toegevoegde waarde en een kwart van de tewerkstelling, hangt rechtstreeks van haar af. Als de politiek de voortzetting is van de economische macht, dan zal CD&V (opnieuw) op de kaart komen. *'En nu Vooruit'* was de klassieke afsluiter van toespraken van de Belgische priester Jozef Cardijn (1882-1967), een slogan die recent werd opgepikt en vastgelegd door de Organisatie Socialistische Partij als websitenaam; kwestie dat niemand anders met de naam Vooruit aan de haal kon gaan. Gevangen gezet in Sint-Gillis door de bezetter in de Tweede Wereldoorlog, werd

door Jozef Cardijn en Arthur Haulot van de Socialistische Jonge Wacht de Nationale Raad voor de Jeugd voorbereidt. Misschien, wie weet, waren ze verre voorlopers op de synergie tussen Vooruit en CD&V in zo'n mogelijke, onuitgegeven coalitie in 2024? Ook niet vergeten dat zowel Groen (denk aan jezuïetenpater Versteyleylen) als PVDA/PTB wortels hebben in het christelijke gedachtengoed, onder meer in het rode boekje van de Kristelijke Werknemersbeweging (KWB) dat in 1963 het rode boekje van Mao in 1964 voorafging.

KENMERKEN VAN GEMEENTEN WAAR PARTIJEN GOED OF MINDER ZULLEN SCOREN IN 2024

De meeste onderzoeken naar stemgedrag focussen op individuele kenmerken van de onderzochte respondenten. Dat is waardevol, zoals uit de RepResent-onderzoek *'Protest-stem of ideologische stem?'* (KUL, ULB, VUB) en *'De stemming'* (VRT NWS) blijkt. Maar men kan ook de socio-economische kenmerken van gemeenten nagaan, net als de relatie met de stemuitslagen in de gemeenten.

TABEL 4. EVOLUTIE RECHTS - EXTREEMRECHTS - PEILINGEN 2022 EN EXTRAPOLATIE 2010-2019 NAAR 2024.

VLAAMS GEWEST	2010	2012	2014	2018	2019	PEILING 22/6/22	PEILING 9/9/22	EXTRA- POLATIE 2010-2024
RECHTS - EXTR.RECHTS	44,7%	37,5%	39,4%	38,2%	44,1%	47,5%	43,1%	38,8%
N-VA	28,3%	28,5%	32,6%	25,1%	25,5%	24,9%	21,5%	
VLAAMS BELANG	12,6%	8,9%	5,8%	13,1%	18,7%	22,6%	21,6%	
LDD	3,8%	0,0%	0,7%					
ROSSEM	0,0%	0,0%	0,3%					
EVOLUTIE TAV 2010		-7,2%	-5,3%	-6,5%	-0,6%	2,8%	-1,6%	-5,9%

De Pearsons correlatiecoëfficiënt geeft hier-voor een aanduiding. Deze coëfficiënt gaat de correlatie na van een socio-economisch kenmerk en de kiesuitslag van een partij, door een rangorde van gemeenten op te maken voor een socio-economisch kenmerk en daarnaast de rangorde te leggen van deze gemeenten volgens stemuitslag en na te gaan hoe sterk ze overeenkomen: coëfficiënt 1 is volledig samengaand, -1 volledig tegenge-steld, 0 is volledig geen verband. Een coëf-ficiënt tussen 1 en 0 geeft de mate van het samen voorkomen aan, tussen 0 en -1 het omgekeerde. Die samenhang is voor hon-derden kenmerken geanalyseerd (TABEL 5). De sterkste correlatie die in TABEL 5 wordt vastgesteld, is deze van het percentage van de 18-64-jarigen die een RVA-uitkering genie-ten zonder beschikbaar te zijn om te werken – diegenen die Vlaams Belang nog al eens vlug de ‘profiteurs’ van de sociale zekerheid noemt en daarmee de inwoners met migra-tieachtergrond bedoelt (die, in tegenstelling tot wat rechts en extreemrechts denken, wél beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt). Ook gemeenten met een hoog percentage wer-kend in industriële sectoren, bouw en energie

matchen met een stem voor Vlaams Belang. Arbeidersgemeenten tonen geen verband met een stem voor PVDA. In gemeenten met een hoger percentage moslims wordt wel in meerdere mate voor PVDA gestemd. In dezelfde lijn correleert stemmen voor PVDA met een hoger percentage inwoners met niet-Europese migratieachtergrond en Belg geworden vreemdelingen. Groen matcht niet met arbeiders; ze moet het hebben van hoger opgeleiden en bedienenden uit de tertiaire sec-tor. N-VA is de partij met het meest verschil-lende publiek, zonder verband met Belgen met Belgische achtergrond (die wel sterker terug te vinden zijn bij Vlaams Belang). Gemeenten waar meer dan elders Italianen wonen, scoren lager voor Vlaams Belang. En CD&V heeft een lager kiesresultaat in gemeenten met inwoners uit zwart-Afrika.

**BIJKOMENDE KIEZERS,
BLANCO/ONGELDIG, NIEUWE EN
OVERLEDEN KIEZERS**

Belangrijk om na te gaan, is het samengaan van een blanco/ongeldige stem van men-sen die zich naar het stemhokje verplaatst

SAMPOL · 2022 · 8

TABEL 5. PEARSONS CORRELATIE STEMUITSLAG 2019 EN ENKELE SOCIO-ECONOMISCHE KENMERKEN.

	MOSLIMS	MIA NIET-EUROPEES*	BELGEN MET MIA*	BELGEN-ZONDER MIA*	WERKN. SECUND. SECTOR	RVA, NIET BESCHIKB.
PVDA	0,6017	0,5674	0,4986	-0,4067	0,0020	-0,0416
VOORUIT	0,1901	0,1732	0,0692	-0,0222	0,2098	0,3764
GROEN	0,3014	0,3971	0,3933	-0,3487	-0,5644	-0,5796
CD&V	-0,2751	-0,3596	-0,2913	0,1841	0,3771	0,3336
OPEN VLD	-0,1443	-0,1610	-0,1522	0,0723	-0,1786	-0,1691
N-VA	-0,0699	-0,0062	0,0317	0,0004	-0,3647	-0,3967
VLAAMS BELANG	-0,1761	-0,2427	-0,3229	0,3595	0,6965	0,6989

* MIA = MIGRATIEACHTERGROND

hebben (4,6% van de stemplichtigen), met de uitslagen van de partijen, en ook met diegenen die niet zijn gaan stemmen (7,4% van de stemplichtigen, 11% in Antwerpen). Dit zijn onderscheiden groepen die verschillend samengaan met kiesuitslagen. Ten slotte komt in **TABEL 6** ook de correlatie in beeld met 351.991 jongeren die in 2024 18 jaar geworden zijn en dus stemplichtig zijn (7,6% van de stemplichtigen) en de 329.874 stemplichtige Belgen (helft van de huidige 75+) die overleden zijn. Daarbij voegen zich 80% van de 89.033 Belg geworden vreemdelingen die gedurende de vijf voorafgaande jaren aan de verkiezingen in 2024 Belg geworden zijn (1,8% van de stemplichtigen).

Alles samen is er dus een wisseling en toevoeging van 9,5% van stemplichtigen en zijn er 11% van de stemplichtigen die hetzij blanco/ongeldig, hetzij niet zullen stemmen. In totaal kunnen partijen de stem van deze 20% proberen te verwerven, het merendeel daarvan zijn inwoners met migratieachtergrond. Wie het evidente doet, en moslima's met hoofddoek op de kiesaffiches zet, zal zowel het nieuwe kiespubliek als de niet-stemmers aanspreken,

en hun stem kunnen winnen. Groen haalt haar potentieel in gemeenten die in 2024 nieuwe kiezers leveren, maar waar in vorige verkiezingen minder stemplichtigen zijn gaan stemmen. In gemeenten met een groter aantal kiezers met een effectieve stem haalt CD&V een hoger percentage. Waar veel blanco en ongeldig gestemd wordt, zien we de sterkste correlatie met stemmen voor N-VA. Vlaams Belang heeft een negatieve correlatie met gemeenten waar veel nieuwe stemmers zich zullen aanbieden in de stembokjes. Er dient dus rekening gehouden met een 'demografische' schok. In de beslissing om een 'kiespauze' van vijf jaar te voorzien, heeft allicht meegespeeld dat de demografie haar werk zou doen in het nadeel van extreem-rechts. En in 2029 zal de demografie het kiesveld nog grondiger beïnvloeden. Dan kan ze voor de echte switch in het Vlaams gewest zorgen. Beleidsvoerders kunnen dus maar beter vooruitziend zijn. Zoals ze dat in de jaren 1960 waren, om langs migratie en gezinshereniging de grotere steden voor een demografische ramp en uitsterven behoed te hebben.

TABEL 6. PEARSONS CORRELATIE STEMUITSLAG 2019 EN ENKELE SOCIO-ECONOMISCHE KENMERKEN.

	ITALIË	ZWART AFRIKA	BLANCO/ONGELDIG	NIET GAAN STEMMEN	NIEUWE STEMMERS 2024	OVERLEDEN (75+/2)
PVDA	0,2267	0,1570	-0,0964	0,2864	0,1564	-0,1509
VOORUIT	0,0233	0,0629	0,3646	-0,1306	-0,2726	-0,0438
GROEN	0,2716	0,2778	-0,2234	0,4672	0,4525	0,0241
CD&V	-0,0959	-0,3363	0,2867	-0,4791	-0,1057	-0,0577
OPEN VLD	-0,0355	-0,0378	-0,0084	-0,2050	-0,0490	0,0386
N-VA	-0,0460	0,0184	-0,5095	0,3379	0,0857	0,1990
VLAAMS BELANG	-0,3222	-0,1071	0,2008	-0,2911	-0,3516	-0,1736

Mogelijke beleidspunten van een linkse coalitie in 2024

Volgende concrete beleidspunten kunnen al aan Vooruit, PVDA, Groen en CD&V voorgelegd worden, met de vraag hun positie te bepalen. (Klimaat, energie en buitenlands beleid worden hier besproken, gezien hun verbondenheid met het federale niveau)

- Algemeen rookverbod op publieke plaatsen.
- Volledig verbod van alcohol en drugs bij een verplaatsing op de openbare weg.
- Vrije keuze in religie-verbonden kledij, voor zover niet in tegenspraak met de veiligheid en publieke zeden.
- Omvorming van het gevangeniswezen, in functie van herclassering binnen kleinere locaties in de samenleving.
- Doortrekken van de anciënniteitsbarrema's, zolang iemand actief is in het werkveld.
- Toepassen van de eindeloopbaanregeling zoals in de non-profitsectoren (gezondheid, welzijn en cultuur) naar alle sectoren. Dat wil zeggen: 12 bijkomende verlofdagen op 45 jaar, 24 op 50 jaar, en 36 op 55 jaar. Zodat respectievelijk de 36, 34 en 32 urenweek gerealiseerd wordt voor alle werknemers.
- Uitbreiden van de eindeloopbaanregeling zoals in de non-profit al sinds 2000 toegepast wordt, met bijkomend 12 verlofdagen op 60 jaar. Zodat vanaf 60 jaar de 30 urenweek gerealiseerd wordt onder vorm van bijkomende verlofdagen.
- Toepassen van de minimumdienstverlening zoals in de sectoren van gezondheid en welzijn, in alle sectoren die instaan voor dienstverlening aan burgers, onder andere in gevangenis- sen, mobiliteit, enzovoort. De opeising door de gouverneur op basis van werkschema's, mede opgesteld door syndicale afvaardiging of ondernemingsraad, kan hier zoals in de non-profitsectoren het perspectief zijn.
- Onmiddellijk vrijmaken van 1,5 miljard euro (zoals door de bevoegde administratie berekend) om alle wachtlijsten in de gehandicaptensector tegemoet te komen.
- Aanzetten geven voor her-nationali- sieren van banken, energie, verkeer en mobiliteit.
- Investeren in cultuur en onderwijs als hefboomen voor de individuele ontplooiing, en voor het welzijn en de belangen van de bevolking.
- Ondersteunen van tewerkstelling in de zorg door de 4.492 (31/08/2020) werkzoekende 'polyvalente mede- werkers in de zorginstelling' werk te geven, langs een bijkomend budget gefinancierd door bijkomende input in de sociale maribel in het kader van de taxshift.
- Tot stand brengen van een 'Herin- neringscentrum' voor slachtoffers van en verzet tegen het nationaalso- cialisme in de Tweede Wereldoorlog, aanvullend aan de Kazerne Dossin en het Hannah Arendt Instituut.

- Opzetten van een documentatie- en onderzoekscentrum over migratie, met aandacht voor demografie, economie en politiek in historische tijdsreeksen, de actuele situatie en evolutie naar de toekomst.
- Erkenning van scholen met religieuze oriëntatie, onder andere islam, op gelijke basis. Zoals nu het geval is voor 60% van het onderwijs georganiseerd vanuit katholiek/christelijke oriëntatie.
- Opzetten van echte vredesactie, in functie van diplomatie en het niet leveren van wapens aan oorlogvoerende landen.
- Gratis openbaar vervoer in de steden en het tussengemeentelijk vervoer, met grotere aansluiting op andere openbare vervoernetten.
- Uitbouw van een aanvullend aangepast vervoer voor gehandicapte gebruikers met huis-aan-huisservice aangepast aan rolstoelen, aan dezelfde betoelagingspercentage en bijdrage voor de gewone gebruiker.
- Rolstoelen, met inbegrip van de 'actieve rolstoelen', dienen uitgebreid en gratis ter beschikking te komen van wie er behoefte aan heeft. De bestaande exclusieregelingen dienen vervangen door persoonlijke mobiliteitsmiddelen die gehandicapten in het straatbeeld aanwezig stellen.
- Wettelijke verplichtingen voor toegankelijke gebouwen en infrastructuur.

Waar staan we nu na de **pensioen- hervorming** van de regering-De Croo?

JEF MAES · Pensioenexpert

De pensioenhervorming van juli 2022 was geen goede zaak, maar doet uiteindelijk geen fundamenteel afbreuk aan de kwalitatieve verbetering van de pensioenen onder de Vivaldi-regering.

In 1924, straks 100 jaar geleden, werd de eerste wet op de pensioenen ingevoerd. Toch bleven 65-plussers altijd oververtegenwoordigd in de armoede.

Voor werknemers en zelfstandigen komt dit omdat hun pensioenen berekend worden op 60% van het gemiddelde inkomen van 45 jaar.¹ Doordat de inkomens aan het begin van een loopbaan doorgaans veel lager zijn, lopen de pensioenen dus achter op de evolutie van het gemiddelde inkomen en de welvaart.

Pas eind de jaren 1960, begin de jaren 1970 ging men de pensioenen automatisch aanpassen aan de sterke stijging van de welvaart. De wet-Namèche van 28 maart 1973

verankerde deze welvaartsaanpassingen. Uiteindelijk werden de pensioen in die jaren met meer dan 60% verhoogd.

De economische crisis zorgde er echter voor dat dit mechanisme vanaf 1976 stilviel. Een uitzondering in de jaren van de *'retour au coeur'* (1990-1991) niet te na gesproken. Integendeel, de regering-Martens-Verhofstadt voerde in de jaren 1980 liefst drie indexsprongen door. En daarmee kwamen de gepensioneerden – een groep die electoraal altijd gevoelig ligt – er nog veel beter vanaf dan de zieken en de werklozen.

In de jaren 1990 waren er onder de rooms-rode regeringen geen indexsprongen meer, maar ook geen welvaartsaanpassingen. Onder druk van de Maastrichtnorm bouwden we wel een structureel begrotingsoverschot op dat groot genoeg was om de toekomstige vergrijzing op te vangen. De paarsgroene regering-Verhofstadt gooide het geld echter door deuren en vensters, en zelfs dán werden de sociale uitkeringen nog altijd niet geherwaardeerd. Een kwart van de gepensioneerden viel onder de armoedegrens,

en dat was een stuk hoger dan bij de rest van de bevolking (15%). Bij de andere sociale uitkeringen was de toestand nog veel dramatischer.

De vakbonden steigerden en organiseerden grote betogingen voor de welvaartsvastheid van de sociale uitkeringen in september 1998, oktober 1999, mei 2000 en maart 2004. Pas met de ministerraad van 21 maart 2004 werd beslist dat de sociale partners vanaf 2007 tweejaarlijks een advies mochten uitbrengen over de welvaartsaanpassingen. Met de wet van het Generatiepact van 2005 werd ook een tweejaarlijkse enveloppe voorzien ten bedrage van 2% voor de minima, 1% voor de andere uitkeringen en 2,5% voor de berekeningsplafonds. Dat waren de welvaartsaanpassingen die het Planbureau voorzien had voor de berekening van de toekomstige vergrijzingskost.

Deze wet zorgde ervoor dat sindsdien de sociale partners om de twee jaar tegen 15 september een advies moeten uitbrengen over de toekenning van de welvaartsenveloppe voor de volgende twee jaar. Vandaag bedraagt die enveloppe meer dan 1 miljard euro. De gevolgen van dit mechanisme voor de welvaartsaanpassingen kunnen moeilijk worden overschat voor onze sociale zekerheid:

- De minima werden met 20% verhoogd bovenop de index. De armoedegrade bij gepensioneerden daalde hierdoor van 25 naar 15%, het gemiddelde bij de bevolking.
- Het minimumrecht (voor wie niet voldoet aan de vereisten om het minimumpensioen te krijgen) voor gepensioneerden verhoogde met 37%, zodat wie 15 jaar 1/3de loopbaan had proportioneel recht kreeg op hetzelfde bedrag als het minimumpensioen.
- Pensioenen die 5 of 15 jaar geleden ingingen, krijgen telkens 2% welvaartsaanpassing.

- Het berekeningsplafond werd voor alle sociale uitkeringen met ongeveer 10% opgetrokken, en voor de slachtoffers van arbeidsongevallen en beroepsziekten nog veel meer.² Alleenstaande werklozen en invaliden gingen van 40 naar 55% van het laatste loon.

Werkgevers weigeren steevast om tegen 15 september een advies te geven voor de welvaartsenveloppe, wat nochtans door de wet voorzien wordt.

Toch zijn deze verhogingen geen wet van Meden en Perzen. Regeringen kunnen onder begrotingsdruk de enveloppe verlagen. Dat gebeurde al een tweetal keer. Het wordt dus uitkijken naar de volgende begrotingsbesprekingen. Daarnaast vallen uitkeringen die geregionaliseerd worden niet meer onder de wet. Dat is onder andere het geval voor de kinderbijslagen, die door de Vlaamse regering niet alleen niet meer aangepast worden aan de welvaart, maar zelfs ontkoppeld zijn van de index. En dan zijn er nog de werkgevers. Zij weigeren steevast om tegen 15 september een advies te geven, wat nochtans door de wet voorzien wordt. Ze koppelen dat aan andere toegevingen in de interprofessionele onderhandelingen.

HET MINIMUMPENSIOEN

Op een manifestatie in mei 2000 lanceerde toenmalig ABVV-voorzitter, Michel Nollet, de eis voor een minimumpensioen van 1.500 euro. John Crombez, toen voorzitter van sp.a, schoof deze eis naar voor bij de verkiezingen van 2019. Huidig minister van pensioenen, Karine Lalieux (PS), voerde dit ook onmiddellijk door. In de loop van deze legislatuur wordt niet alleen het minimumpensioen maar ook de Inkomensgarantie voor ouderen

geleidelijk verhoogd met in totaal 15% bovenop de index. Volgens de laatste prognoses zou het netto minimumpensioen voor wie 45 jaar loopbaan heeft aldus vanaf 1 januari 2024 zo'n 1.630 euro netto bedragen. Wie minder dan 45 jaar loopbaan heeft, geniet ook van deze verhoging, maar dan proportioneel ten opzichte van 45 jaar loopbaan. Hiervan zouden oorspronkelijk 706.721 ouderen genieten, met name 323.225 loontrekkenden, 70.983 zelfstandigen, 292.642 mensen met gemengde loopbaan en 19.871 ambtenaren.

DE PENSIOENHERVORMING VAN DE REGERING-DE CROO

Deze hervorming van juli 2022 werd een sisser. Ze is vooral belangrijk door wat *niet* beslist werd. Met name, geen mali voor wie vervroegd op pensioen gaat, nochtans geëist door alle rechtse en centumpartijen. Wel een pensioenbonus voor wie langer werkt dan moet. Geen afbouw van de preferentiële tantièmes voor het spoorwegpersoneel en de militairen, zoals nochtans geëist door de liberalen. Geen invoering van het deeltijds pensioen voor zelfstandigen, wegens – dixit socialisten en groenen – 'niet te controleren'. Echter ook geen recht op vervroegd pensioen na 42 jaar loopbaan. Door de verlenging van de leerplicht tot 18 jaar in 1983 zal hierdoor de vroegste pensioenmogelijkheid de facto verschuiven van 60 naar 62 jaar.

De invoering van een periode van effectieve tewerkstelling om te genieten van het minimumpensioen, zal het aantal mensen dat hiervan kan genieten op termijn licht doen dalen. Voor wie vandaag 59 is, verandert er niets. Wie 58 is, zal aan 2,5 jaar effectieve tewerkstelling, gespreid over de ganse loopbaan, moeten komen om proportioneel recht te hebben op dat minimumpensioen. Deze voorwaarde loopt langzaam op tot 10 jaar voor diegenen die vandaag 51 jaar en jonger zijn.

Wie wil genieten van een meer dan proportionele toekenning van dat minimumpensioen³ en vandaag 58 jaar is, zal in zijn 45 jaar loopbaan straks aan vier jaar effectieve tewerkstelling moeten komen in de loopbaan. Wie 51 jaar of jonger is aan 16 jaar. Dat de eerste 5 jaar ziekte hierbij niet meetelt, is wel een sociale opdoffer.

Voor wie tóch uit de boot valt voor dit minimumpensioen, is ook de Inkomensgarantie voor ouderen (IGO) met 15% verhoogd. Volgens de huidige inflatieprognoses zal de IGO in 2024 zo'n 1.500 euro netto bedragen voor een alleenstaande, en circa 2.250 euro netto voor een gezin. Dit zou ertoe moeten leiden dat geen enkele gepensioneerd nog onder de armoedegrens zit vanaf 2024. Toch een historisch moment, zeker als we weten dat er in het verleden bij de ouderen altijd méér armen waren dan bij de rest van de bevolking. Voor deze IGO moet je geen beroepsverleden hebben, maar wel in België verblijven. Het is een bijstandsregime. Dat betekent dat je niet te veel kapitaal mag bezitten, maar wel een eigen huis.

Voor de toekomstige gepensioneerden wordt ook het berekeningsplafond met 14% opgetrokken. Dat wil zeggen dat het bruto jaarloon waarmee men maximaal rekening houdt voor je pensioen significant stijgt, tot circa 80.000 euro bruto per jaar. Dit is een serieuze versterking van het verzekeringsprincipe, en zal op termijn ook het meest kosten.

Het berekeningsplafond voor de zelfstandigen is – ondanks hun regressieve sociale bijdragen – zelfs iets hoger dan dat bij de werknemers. Bovendien werd voor de toekomstige loopbaanjaren de correctiecoëfficiënt afgeschaft. Voortaan wordt geen rekening meer gehouden met het feit dat zelfstandigen minder sociale bijdragen betalen dan werknemers. De inspectie van Financiën berekende de kostprijs van deze maatregel tegen het einde van deze eeuw op quasi

1 miljard euro. De Raad van State stelde in haar advies zelfs de vraag of het gelijkheidsbeginsel hiermee niet geschonden is, omdat voortaan hetzelfde pensioen opgebouwd wordt als bij de werknemers terwijl minder sociale bijdragen betaald worden.

AANVULLENDE PENSIOENEN: DE TWEEDE PIJLER

Op sociaal vlak is het stelsel van de aanvullende pensioenen volledig mislukt. Een derde van de werknemers geniet nog steeds niet van de opbouw van een aanvullend pensioen. En er zijn weinig tekenen van beterschap: voor de 'gelukkige 1%' (meestal kaders) wordt, volgens recent onderzoek, méér betaald dan voor de 70% met de laagste bijdrage. Nog niet een kwart van de werknemers die een aanvullend pensioen opbouwt, komt aan de 3% bijdrage die het regeerakkoord voorziet. Voor de meesten is dit aanvullend pensioen juist voldoende voor een maandelijks pak frieten met een biertje.

Wellicht komt hier ook niet vlug verandering in. Het Interprofessioneel Akkoord 2021-2022 tussen de sociale partners voorziet uitdrukkelijk dat voor deze duurtijd niets mag worden veranderd aan de solidariteitsmechanismen binnen de aanvullende pensioenen, en dat de harmonisatie tussen arbeiders en bedienden met 6 jaar uitgesteld wordt tot 2030.

PENSIOENSPAREN: DE DERDE PIJLER

Deze pijler heeft meest succes. Meer dan 3 miljoen Belgen doen aan pensioensparen. Dat komt natuurlijk omdat je dit kan aftrekken van de belastingen. Ook hier weer zijn het vooral diegenen die al van het hoogste wettelijk pensioen genieten die het meest aan pensioensparen doen. En ook hier kan het kapitaaltje dat je erdoor opbouwt hoog lijken. Maar als je het omrekent naar een

Nog niet een kwart van de werknemers die een aanvullend pensioen opbouwt, komt aan de 3% bijdrage die het regeerakkoord voorziet.

maandelijks bedrag waarvan je nog 20 à 30 jaar moet leven, stelt het zeer weinig voor.

Dan is het bezitten van een eigen huis – ook wel eens de vierde pijler genoemd – véél belangrijker. Wie met een gemiddeld pensioen ook nog huur moet betalen, heeft het sowieso zeer krap. En zo komen alleenstaanden dikwijls in een vicieuze cirkel: met slechts één inkomen een huis kopen is moeilijk, en met slechts één pensioen huur betalen nóg moeilijker.

UITDAGINGEN

Het minimumpensioen én het berekeningsplafond zijn nu serieus opgetrokken. De 'pensioenhervorming' van juli was geen goede zaak, maar doet uiteindelijk geen fundamenteel afbreuk aan de kwalitatieve verbetering van de pensioenen onder de Vivaldi-regering.

Blijft echter het feit dat een zeer grote groep van werknemers met gemiddelde lonen uit de privésector tussen de plooiën valt, en zich daardoor gefrustreerd voelt. Ondanks het feit dat zij veel meer sociale bijdragen betalen, krijgen ze nauwelijks meer dan het minimumpensioen.

Dan komen de vastbenoemde ambtenaren er beter vanaf, want zij behouden hun pensioenberekening aan 75% van het loon van de laatste 10 jaar. Net als de zelfstandigen, wier sociale bijdragen niet in verhouding zijn met de 1.630 euro netto minimumpensioen waarvan zij straks ook zullen genieten.

Verder zou ons pensioensysteem best nog

bijgeschaafd worden in functie van de nieuwe gezinsvormen. Onze bescherming voor weduwen is goed.⁴ Ons systeem van tijds-krediet, met behoud van pensioenrechten, is uniek in de wereld. Maar de bescherming voor partners die in onderling overleg beslissen dat één van hen minder gaat werken zonder dat gebruik kan worden gemaakt van tijds-krediet, en daarna scheiden, is ondermaats. Het is ook niet logisch dat ‘wettelijk samenwonenden’ niet kunnen genieten van overlevingspensioen, terwijl ze evenveel belastingen betalen als gehuwden.

De strijd is dus niet gestreden. Ze zal in de volgende decennia van vergrijzing ook niet stoppen. Bij de begrotingsbesprekingen en de belastinghervorming wachten volgende veldslagen. Om niet te spreken over de moeder aller verkiezingen in 2024.

EINDNOTEN

- 1 Wanneer de echtgeno(o)t(e) weinig of geen inkomen heeft, krijgt men het gezinspensioen aan 75%.
- 2 Dat berekeningsplafond lag ondertussen al onder het gemiddeld brutoloon.
- 3 Wie 30 jaar minstens 2/3'de gewerkte of gelijkgestelde dagen heeft, krijgt het volledige bedrag van dit minimumpensioen voor deze jaren én voor alle jaren waarin men aan 52 gewerkte of gelijkgestelde dagen komt.
- 4 Misschien zelfs wat overdreven. De persoon met de kleinste loopbaan kan in sommige gevallen 10% meer overlevingspensioen krijgen dan de echtgenoot, wanneer die overlijdt.

De vakbonden kunnen onvoldoende wegen op het Europese beleid

ANNE GUISSET · Senior onderzoeker HIVA - KU Leuven

KAROLIEN LENAERTS · Onderzoeksleider en hoofd ad interim onderzoeksgroep HIVA - KU Leuven

Vakbonden kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het Europese beleid, maar de mate waarin ze de uitkomsten van beleidsmaatregelen kunnen beïnvloeden laat te wensen over. De overlegstructuren moeten beter worden verankerd in het Europese bestuursmodel.

Sociale dialoog is een belangrijke bouwsteen van de Europese sociale markteconomie. Al in 1985 werd de sociale dialoog erkend als een essentieel instrument om de sociale dimensie van de Europese Unie te versterken en zo tegenwicht te bieden aan de dominante focus op economische integratie na Wereldoorlog II (Scharpf, 2002). In 1991, in het kader van het Verdrag van Maastricht, werd de Europese sociale dialoog officieel geïstitutionaliseerd.¹ Sindsdien zijn er tal

van ontwikkelingen gebeurd, die de sociale dialoog en positie van de sociale partners, ten opzichte van elkaar en ten opzichte van de overheid, hebben beïnvloed.

Op het Europese niveau werden belangrijke stappen gezet in het intersectoraal en het sectoraal overleg, met raamovereenkomsten die ten uitvoer worden gelegd bij Europese Richtlijn of door de sociale partners als voornaamste resultaat (bijvoorbeeld rond telewerk, ouderschapsverlof) (Bir, 2020).² Het sluiten van overeenkomsten door de Europese sociale partners wordt soms omschreven als een moeilijk proces, dat zich afspeelt in ‘de schaduw van de hiërarchie’ (Smismans, 2008). Dit betekent dat het proces en de uitkomst van onderhandelingen tussen de sociale partners wordt beïnvloed door de Europese Instellingen. Bovendien hangt de slagkracht van de Europese sociale partners nauw samen met die van de nationale sociale partners, bijvoorbeeld bij de implementatie van collectieve overeenkomsten.

SOCIALE DIALOOG ONDER DRUK

In de laatste jaren stonden de sociale dialoog en de sociale partners in de EU-lidstaten echter zwaar onder druk. Het vakbonds-lidmaatschap daalt. Decentralisatie van de collectieve onderhandelingen en verhoogde inmenging vanuit de overheid verzwakt de positie van de vakbonden in sommige lidstaten. In dit kader mag de impact van de financiële en economische crisis, die begon in 2008, niet onderschat worden (ILO, 2017). Door de diepe economische integratie hadden de EU lidstaten, in het bijzonder de landen in de Eurozone, immers weinig middelen in handen om de crisis op nationaal niveau aan te pakken. Het bezuinigingsbeleid, geleid door de Eurogroep, bleek onvoldoende om de staatsschuldencrisis en de stijgende werkloosheid het hoofd te bieden (Crespy, 2020).

Hoewel de nationale sociale partners bij aanvang van de financiële en economische crisis werden betrokken bij de formulering en uitvoering van maatregelen om de crisis aan te pakken, werd de sociale dialoog opzij geschoven in latere fasen. De ruimte voor onderhandelingen tussen de sociale partners onderling en met de overheid werd steeds kleiner door de duur en de diepte van de crisis (ILO, 2017; Rathgeb & Tassinari, 2022). Nationale overheden kregen alsmaar minder vrijheid om zelf maatregelen te nemen. De EU trok meer bevoegdheden naar zich toe en legde een strikt bezuinigingsbeleid. De nadruk op het concurrentievermogen wakkerde bovendien de competitie tussen EU-lidstaten aan wat betreft lonen en arbeidsmarktflexibiliteit (Rathgeb & Tassinari, 2022).

Er was dan ook consensus over de nood aan een krachtiger economisch bestuur op Europees niveau en aan een betere coördinatie van het economische en sociale beleid in de lidstaten. Ook de roep om een meer Sociaal

Europa en een grotere betrokkenheid van de sociale partners werd steeds luider. Als antwoord op de crisis werd in 2010 het Europees Semester ingevoerd om het beleid inzake economie, begroting, werkgelegenheid en sociale zaken in de EU te coördineren. De sociale partners hadden aanvankelijk evenwel geen formele rol in het Europees Semester, maar werden louter geïnformeerd over de ontwikkelingen en resultaten (Sabato et al., 2017).

NIEUWE IMPULS VOOR DE SOCIALE DIALOOG

In deze context besloot de Commissie Junker de sociale dialoog een nieuwe impuls te geven. In 2016 sloten de Europese sociale partners, de Commissie en het voorzitterschap van de Raad van de EU een akkoord dat de fundamentele rol van de (Europese) sociale dialoog bij het beleid onderschrijft. Het akkoord pleitte specifiek voor een grotere betrokkenheid van de sociale partners bij de Europese beleidsvoering, met name in het Europees Semester, en bij het uitwerken, implementeren en evalueren van beleidsmaatregelen. Daarnaast is het verbeteren van het functioneren en de doeltreffendheid van de sociale dialoog en de capaciteitsopbouw van de sociale partners op nationaal niveau een prioriteit. Het Europees Semester werd hervormd om zo de sociale partners een formele rol te geven op verschillende punten in de cyclus (Sabato et al., 2017).

De huidige Commissie Von der Leyen zet deze lijn verder, onder meer in het actieplan gericht op de implementatie van de Europese Pijler van Sociale Rechten (EPSR). Tot slot onderstreepte de sociale top in Porto in mei 2021 de sleutelrol van de sociale dialoog rond thema's als werk en werkgelegenheid, vaardigheden en innovatie, de welvaartsstaat en sociale bescherming.

Aangezien het Europees semester als co-

ordinatiemechanisme wordt gebruikt voor de belangrijkste politieke projecten van de EU, waaronder recent de Europese Pijler van Sociale Rechten en de nationale plannen voor herstel en veerkracht volgend op de Covid-19 pandemie, is de betrokkenheid van de sociale partners erin essentieel. Kunnen de sociale partners wegen op het Europese beleid, ook bij deze belangrijke nieuwe beleidsinitiatieven? Of blijft het bij ambities en beloftes?

In opdracht van het European Centre for Workers' Questions (EZA) voerde HIVA-KU Leuven een studie uit naar de rol van de sociale partners in het economische en sociale beleid in Europa, de coördinatie en opvolging daarvan, met name in de context van drie belangrijke politieke projecten: de Europese pijler van sociale rechten, de Europese Green Deal en de nationale plannen voor herstel en veerkracht die de EU lidstaten doorvoeren in de nasleep van de Covid-19 pandemie (Guisset & Lenaerts, 2022).³ Deze politieke projecten zijn bredere beleidskaders die meerdere doelstellingen en maatregelen omvatten en invloed hebben op het ruimere Europese bestuursmodel.

DE EUROPESE PIJLER VAN SOCIALE RECHTEN

De Europese Pijler van Sociale Rechten werd in 2017 gelanceerd met als doel om effectievere sociale rechten te garanderen en een eerlijker Europa met een sterke sociale dimensie op te bouwen. De EPSR omvat 20 grondbeginselen en rechten, georganiseerd volgens drie prioriteiten: (1) gelijke kansen en toegang tot de arbeidsmarkt; (2) eerlijke arbeidsvoorwaarden; (3) sociale bescherming en integratie.

De 20 beginselen en rechten in de EPSR variëren van domeinen waar de EU een duidelijke wetgevende bevoegdheid heeft, tot domeinen waar deze beperkt of afwezig

is. De 20 beginselen en rechten moeten dan ook vertaald worden in aparte beleidsmaatregelen, onder vorm van aanbevelingen of richtlijnen. De implementatie en handhaving van de EPSR steunt daarom op Europese wetgeving, sociale dialoog, beleidsoriëntatie en -aanbevelingen via het Europees Semester en financiële steun. De Commissie hanteert verder een *social scoreboard*, met indicatoren om de vooruitgang te monitoren, en een actieplan, met richtsnoeren en doelstellingen. Dit actieplan voorziet onder meer initiatieven rond de collectieve rechten van zelfstandigen en de ondersteuning van de sociale dialoog op het EU en het nationale niveau.

De belangrijkste hefboomen voor de implementatie en handhaving van de EPSR vallen echter onder de bevoegdheid van de lidstaten. De EPSR staat of valt dus met de bereidheid van EU-lidstaten om eraan mee te werken en bijgevolg de mate waarin de sociale partners rechtstreeks hierin betrokken worden, dan wel via het Europees Semester. Ondanks de formele rol die de vakbonden toegewezen kregen in het Europees Semester, blijkt hun werkelijke betrokkenheid beperkt (Vanhercke & Verdun, 2022). Bovendien zijn er sterke verschillen tussen lidstaten in wanneer en hoe de vakbonden betrokken zijn, bij welke kwesties, welke strategieën ze gebruiken en hoe tevreden zij zelf zijn over hun invloed op de agenda en resultaten van het proces (Sabato et al., 2018; Sabato, 2020). Tot slot blijft de link tussen de Europese en nationale sociale dialoog en het Europees Semester onduidelijk. Hoewel beginsel 8 van de EPSR specifiek ingaat op de sociale dialoog en werknemersparticipatie, verandert het wezenlijk niets (Rasnača, 2017). Beginsel 8 bevestigt alleen dat de Europese en nationale sociale partners geconsulteerd moeten worden waar relevant. Er werden geen indicatoren rond collectief overleg of sociale dialoog opgenomen in het

social scoreboard. Dit is een gemiste kans om de sociale dialoog te versterken (Rasnača, 2017). Niettemin zal aandacht moeten worden besteed aan de nieuwe opportuniteiten om de rol van de sociale partners te versterken, zoals aangekondigd in het kader van het *'initiative to support social dialogue at EU and national level'* in het ESPR actieplan⁴. In het laatste kwartaal van 2022 en op basis van beginsel 8 van het EPSR, zal de Commissie een voorstel doen voor een aanbeveling van de Raad tot (onder andere) herziening van de Europese sectorale sociale dialoog en tot instelling van een nieuwe structuur voor het bereiken van overeenkomsten tussen sociale partners op Europees niveau. De andere beginselen van de ESPR hebben betrekking op verschillende dimensies

van de arbeidsmarkt waarover de sociale partners moeten worden geraadpleegd. Tot op zekere hoogte en met inachtneming van het subsidiariteitsbeginsel kunnen de Europese sociale partners over sommige maatregelen ook autonoom onderhandelen. Nationale vakbonden geven echter aan dat ze ontevreden zijn over hun betrokkenheid bij de implementatie van de EPSR en de resultaten ervan te weinig kunnen sturen (Sabato et al., 2017). De Europese vakbonden werden bijvoorbeeld wel uitgebreid geconsulteerd wat betreft de recente richtlijn rond minimumlonen en de aanbeveling over de toegang van zelfstandigen en werknemers tot sociale bescherming, maar op nationaal niveau blijft de betrokkenheid bij de implementatie daarvan beperkt.

DE NATIONALE PLANNEN VOOR HERSTEL EN VEERKRACHT

De Covid-19 pandemie verstoorde wereldwijd de manier van leven en werken. Ze vereiste dringende maatregelen om de gevolgen voor de gezondheid en de leef- en werkomstandigheden van de bevolking te beperken (ILO, 2021). Op EU-niveau werd er bijzonder snel gehandeld om de sociale en economische gevolgen van de pandemie zoveel mogelijk op te vangen en te werken aan een gecoördineerd herstelplan. Dit laatste werd mogelijk gemaakt door de invoering van een belangrijk financieel instrument: NextGenerationEU. Onder impuls van de EU, hebben de regeringen van de lidstaten nationale herstel- en veerkrachtplannen opgesteld om de sociale en economische gevolgen van de pandemie te verzachten en tegelijkertijd bestaande uitdagingen (onder andere milieu- en digitale transitie) aan te pakken. De uitvoering van die plannen wordt gefinancierd via de Recovery and Resilience Facility (RRF) als onderdeel van NextGenerationEU.⁵

Net als bij de EPSR, wordt het Europees Semester gebruikt als mechanisme voor de coördinatie en de implementatie van de nationale plannen. Bovendien wordt van de lidstaten verwacht dat ze via hun nationale plannen inzetten op de realisatie van de EPSR, al werden er geen concrete doelstellingen vooropgesteld.

Daarnaast is het opmerkelijk dat de EU-lidstaten niet verplicht worden om de sociale partners te betrekken bij de uitvoering van hun nationale plannen voor herstel en veerkracht. Hoewel de betrokkenheid van de nationale sociale partners bij de uitvoering wel wordt aanbevolen, is dit geen voorwaarde om financiering uit de RRF te ontvangen. De sociale partners moesten wel betrokken worden bij de voorbereiding van de nationale

Het is opmerkelijk dat de EU-lidstaten niet verplicht worden om de sociale partners te betrekken bij de uitvoering van hun nationale plannen voor herstel en veerkracht.

plannen voor herstel en veerkracht. Maar ook de aanvaarding of verwerping van de nationale plannen door de Europese Commissie hing niet af van de mate waarin de sociale partners effectief betrokken waren geweest bij de voorbereiding, waardoor er sterke variatie is tussen lidstaten in of en hoe de sociale partners een rol hebben gespeeld (Contreras & Sanz, 2022). Dit is te wijten aan de urgentie van de crisis, die snelle beslissingen noodzaakte, en aan structurele factoren.

Desalniettemin is een goed functionerende sociale dialoog een sterke basis om de crisis aan te pakken. Een belangrijke voorwaarde is dat de overlegstructuren goed verankerd zijn in besluitvormingsprocessen. De pandemie was een gelegenheid voor de sociale dialoog om een tripartiet crisisbeheer op gang te brengen, maar leidde er ook toe dat de sociale dialoog op bepaalde momenten werd opgeschort. In sommige lidstaten werd de sociale dialoog overgeslagen en de rol van de sociale partners geminimaliseerd (Eurofound, 2021). In andere lidstaten, waar de sociale dialoog institutioneel verankerd is, konden de sociale partners maatregelen en acties ondernemen over thema's als: bescherming van banen en inkomen, gezondheid en veiligheid op het werk, aanpassing van werkplekken, enzovoort (Eurofound, 2021).

GEEN WOORDEN MAAR DADEN

Aanbevelingen om de vakbonden meer te betrekken in het Europese beleid en de structuren van de sociale dialoog versterken, zijn:

Bewustmaking van de werking van het Europees Semester.

De centrale positie van het Europees Semester als beleidscoördinatie instrument heeft gevolgen voor de dynamiek van de sociale dialoog. De Europese sociale partners worden op verschillende tijdstippen tijdens het Semester geraadpleegd. Maar zijn er geen specifieke bepalingen voorzien die de input van de sociale partners in het proces bindend maakt. Hier is ruimte voor verbetering. Op nationaal niveau is er weinig marge voor onderhandelingen met de sociale partners over het sociaaleconomische beleid, gezien de fiscale en begrotingsdiscipline waaraan overheden zich moeten houden. Tegelijkertijd gebruiken de Europese Instellingen het Europees Semester om nationale regeringen ertoe aan te zetten de sociale partners beter bij de uitstippeling en uitvoering van het beleid te betrekken. Het is dus cruciaal dat de sociale partners voldoende inzicht hebben in het Europees Semester. Dit verhoogt hun vermogen om bij te dragen en proactieve strategieën te ontwikkelen.

Capaciteitsopbouw van vakbonden.

Capaciteitsopbouw is essentieel voor een succesvolle deelname van vakbonden aan beleidsvormingsprocessen, maar is sterk afhankelijk van de middelen waarover ze beschikken. Dit gaat verder dan inzicht in het Europees Semester op zich, maar betreft kennis over de arbeidswereld en gelinkte thema's die buiten de typische onderwerpen van de sociale dialoog vallen. Vakbonden moeten standpunten kunnen innemen over diverse thema's. Investeren in coalitievorming kan ook een middel zijn om vakbonden beter in staat te stellen actief deel te nemen aan het overleg over dergelijke politieke projecten die verschillende onderwerpen omvatten.

Goed functionerende structuren.

Tot slot is het institutionele kader essentieel om een goed functionerende en effectieve

sociale dialoog te hebben. De vakbonden moeten dus tijdig betrokken worden en ook voldoende tijd hebben om bij te dragen aan besluitvorming. Vakbonden moeten verder betrokken worden in alle fasen: van voorbereiding tot implementatie. Bovendien kan het niet-bindende karakter van raadplegingsresultaten een belemmering zijn voor vakbonden om deel te nemen. Tot nu toe beschouwen de sociale partners hun inbreng meestal als louter informatief voor de Europese Instellingen. Verder moeten collectieve onderhandelingen en het sluiten van collectieve overeenkomsten worden aangemoedigd. Deze vormen van betrokkenheid zijn immers het krachtigst en meest lonend.

EINDNOTEN

- 1 Artikel 154 van het Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie (VWEU) verplicht de Europese Commissie om de Europese sociale partners te raadplegen alvorens actie te ondernemen op het gebied van werkgelegenheid en sociale zaken. De VWEU bevat tevens artikelen die de Europese sociale dialoog ondersteunen en bevorderen, zoals het recht om collectieve overeenkomsten te sluiten, die juridisch bindend zijn.
- 2 Daarnaast ontwikkelen de sociale partners actiekaders, meerjarige werkprogramma's, gezamenlijke rapporten, aanbevelingen, verklaringen enz. (Bir, 2020).
- 3 In dit artikel gaan we in op de ESPR en de nationale plannen voor herstel en veerkracht.
- 4 https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13464-Strengthening-social-dialogue_en
- 5 Hoewel de RRF op zich eerder een financieel instrument is dan een 'politiek project', wordt dit gezien als een vlaggenschip dat klaarstaat om te worden ingezet voor de aanpak van gemeenschappelijke uitdagingen op economisch, sociaal en milieugebied waarmee de lidstaten en de EU als geheel worden geconfronteerd. Bovendien vormt het de basis voor de nationale plannen voor herstel en veerkracht in elke lidstaat, en fungeert het als een paraplu voor al deze nationale politieke projecten. De RRF trad in werking in februari 2021 en loopt tot eind 2026.

REFERENTIES

- Bir, J. (2020). 'The European social dialogue'. In Peter Scherrer, Juliane Bir, Wolfgang Kowalsky, Reinhard Kuhlmann, Matthieu Méaulle. (2020, November 05). The future of Europe. In ETUI, The European Trade Union Institute. <https://www.etui.org/publications/books/the-future-of-europe>.
- Contreras, R. R., & Sanz, P. (2022). Involvement of social partners in the national recovery and resilience plans. Eurofound, 48.
- Crespy, A. (2020). The EU's Socioeconomic Governance 10 Years after the Crisis: Muddling through and the Revolt against Austerity. JCMS: Journal of Common Market Studies, 58(S1), 133-146.
- Eurofound (2021) ,Involvement of social partners in policymaking during the COVID-19 outbreak'. Authored by Ricardo Rodriguez Contreras, Publications Office of the European Union, Luxembourg. <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2021/involvement-of-social-partners-in-policymaking-during-the-covid-19-outbreak>.
- Guisset, A. & Lenaerts, K. (2022). 'Participation of trade unions and involvement of social dialogue in key political projects: the European Pillar of Social Rights, the European Green Deal, the Recovery and Resilience Plans.' EZA Report.
- ILO (2017). Talking through the crisis: social dialogue and industrial relations trends in selected EU countries. Edited by Igor Guardiancich and Oscar Molina; International Labour Office, Governance and Tripartism Department (GOVERNANCE). – Geneva: ILO, 2017.
- International Labour Office (2021). Work Employment and Social Outlook. Trends 2021.
- Rasnača, Z. (2017). Bridging the gaps or falling short? The European Pillar of Social Rights and what it can bring to EU level policymaking. ETUI Working Paper, 2017.05, 48.
- Rathgeb, P. & Tassinari, A. (2022). 'How the Eurozone disempowers trade unions: the political economy of competitive internal devaluation'. Socio-Economic Review, 20(1), 323-350.
- Sabato, S. (2020). Opening up the European Semester? Trade unions between 'Brussels' and domestic politics: Final report of the INVOTUNES project (p. 37). European Social Observatory.
- Sabato, S., Ghailani, D., Pena-Casas, R., Spasova, S., Corti, F., & Vanhercke, B. (2018). Implementing the Euro-pean Pillar of Social Rights: What is needed to guarantee a positive social impact. European Economic and Social Committee.
- Sabato, S., Vanhercke, B., & Spasova, S. (2017). Listened to, but not heard? Social partners multilevel involve-ment in the European Semester. OSE Paper Series, March 2017.
- Scharpf, F. W. (2002). The European Social Model. JCMS: Journal of Common Market Studies, 40(4), 645-670.
- Smismans, S. (2008). The European Social Dialogue in the Shadow of Hierarchy. Journal of Public Policy, 28(1), 161-180.
- Vanhercke, B., & Verdun, A. (2022). The European Semester as Goldilocks: Macroeconomic Policy Coordination and the Recovery and Resilience Facility. JCMS: Journal of Common Market Studies, 60(1), 204-223.

Zijn we klaar voor een nieuwe samenleving?

OSKAR SEUNTJENS · Nationaal voorzitter Jongsocialisten

Nu verkiezingen stilaan in zicht komen en verschillende partijen bezig zijn met een vernieuwingsoperatie, is het zinvol ideologisch te herbronnen. Hoe willen we onze samenleving in de toekomst organiseren?

Het lijkt wel of het begin van dit decennium is geschreven door de bedenkers van *Wat als?*. Niet dat we ons vaak een deuk hebben gelachen, wel omdat een nuchtere geest de scenario's van afgelopen jaren niet had kunnen bedenken. Een pandemie deed ons massaal wc-papier hamsteren, in Antwerpen mogen we de eieren van onze kippen niet meer eten en mensen verwarmen hun woning niet langer uit schrik voor de energiefactuur. En oh ja, intussen is een kernmacht een oorlog begonnen in Europa. Alle hens aan dek voor onze overheid dus!

Over de aanpak van deze crises wordt driftig gediscussieerd: van onderzoekscommissies

en openlijke ruzies tussen en binnen regeringen en partijen tot complotdenkers die beweren dat het allemaal opgezet spel is. Met de verkiezingen in het vooruitzicht worden deze discussies extra op de spits gedreven. Op zich is daar niks mis mee. In een gezonde democratie mag het hard tegen onzacht gaan. Alleen gaat de discussie zo in overdrive dat het grotere plaatje vergeten lijkt. Alsof de kleur en de snelheid van de trein bepaald moet worden, maar de reisbestemming vergeten wordt.

Nu verkiezingen stilaan in zicht komen en verschillende partijen bezig zijn met een vernieuwingsoperatie, is het zinvol ideologisch te herbronnen. Om ook fundamenteel na te denken over hoe we onze samenleving in de toekomst willen organiseren. Want wat als deze opeenstapeling van calamiteiten geen toeval meer is, maar eerder symptomen zijn van een systeem dat implodeert?

MERITOCRATIE

Als een rechtvaardigere samenleving het doel is, moeten we beginnen met het erkennen van de bestaande ongelijkheid. Het is een realiteit die niet benoemd mag worden

volgens een hele reeks, vaak welstellende, individuen en belangengroepen. Zij ontkennen de werkelijkheid of proberen die kapot te relativieren. Emblematisch hiervoor is de manier waarop Gert Verhulst zijn fortuin rechtvaardigt. Volgens de steenrijke ondernemer heeft geluk er nauwelijks iets mee te maken. Talent, intuïtie en hard werken: dat zouden de ingrediënten zijn voor een succesvol leven. En wie het minder weet te treffen, heeft dat vooral aan zichzelf te danken.

Dit soort denken is op zich niets nieuws. Doorheen de geschiedenis heeft elke ongelijke samenlevingsvorm de noodzaak gekend zichzelf te verantwoorden. Zonder enige logische verklaring zou ze immers niet overeind kunnen blijven. Zo werd in de oude driestandenmaatschappij beweerd dat de 'derde stand', in ruil voor hun opof-

feringen, kon rekenen op de intellectuele bijstand van de clerus. De adel zou hen dan weer de nodige veiligheid garanderen. De koloniale periode werd gerechtvaardigd onder het mom van 'emancipatie'.

En vandaag, in het hyperkapitalisme van de 21^e eeuw, moet de meritocratie de lijm zijn. Alleen blijkt ook deze verklaring niet helemaal bevredigend. Bepaalde groepen worden vandaag nog altijd systematisch benadeeld in onze maatschappij. Wie uit een welstellend nest komt heeft doorgaans meer kansen dan iemand die niet op een forse erfenis kan rekenen. Mensen met een migratieachtergrond worden gediscrimineerd op de huuren arbeidsmarkt. Vrouwen verdienen voor hetzelfde werk gemiddeld nog altijd minder dan hun mannelijke collega's. En iedereen die deze onrechtvaardigheid probeert te bestrijden, die moet maar minder *woke* zijn.

Het zou een goed idee zijn om in algemene vergaderingen van grote bedrijven (minstens) de helft van het stemrecht te reserveren voor vertegenwoordigers van werknemers.

HERVERDELEN

Het hyperkapitalisme, dat zijn oorsprong kent in de jaren 1980, heeft de kloof tussen arm en rijk vergroot. Dit vertaalt zich in sterk uiteenlopende lonen, maar vooral ook in een zeer ongelijke verdeling van vermogen. Volgens de laatste cijfers van The World Inequality Database bezit de 10% meest vermogende bevolkingsgroep meer dan de helft van het totale vermogen in ons land. De 1% meest vermogende groep bezit zelfs twee keer zoveel als de 50% minst vermogende mensen. We kunnen dus heel duidelijk spreken van een kleine bezittende klasse en een grote groep die nauwelijks iets bezit. Om het wat tastbaarder te maken: terwijl de grootste groep mensen elke maand een belangrijk deel van hun loon moet afgeven aan de huur van een woning, krijgt een kleine groep elke maand juist inkomsten uit hun kapitaal (bijvoorbeeld uit huurinkomsten of dividenden). Weinig meritocratisch me dunkt.

Daarbij heeft de vermogende klasse ook meer politieke macht. Denk maar aan het gewicht dat ze in de schaal leggen in algemene vergaderingen van multinationals. Daarmee bepalen ze welke richting de mastodonten uit moeten. En die richting dient zelden het algemeen belang. In een rechtvaardige samenleving zou vermogen moeten circuleren doorheen alle lagen van de bevolking en zich niet beperken tot een klein bevoorrecht clubje. Zoals we net hebben gezien, verstoppem mensen met een groot vermogen zich vaak achter het

romantisch idee van de *'self-made man'*. Ze vergeten gemakshalve dat hun succes gebouwd is op de bijdragen die wij allen leveren aan de maatschappij. Denk maar aan alle kennis, onderzoek en infrastructuur waarin we samen hebben geïnvesteerd en waarvan zij de vruchten hebben kunnen plukken.

Het zou eigenlijk niet meer dan logisch zijn dat ze een deel van hun succes teruggeven aan de samenleving. Sterke progressieve vermogens- én erfenisbelastingen zijn hiervoor de middelen bij uitstek. Maar wanneer zelfs het afromen van woekerwinsten in tijden van een crisis een brug te ver is voor rechtse krachten, zal hiervoor een politieke aardverschuiving nodig zijn. Het zou daarnaast een goed idee zijn om in algemene vergaderingen van grote bedrijven (minstens) de helft van het stemrecht te reserveren voor vertegenwoordigers van werknemers. Dat laatste gebeurt al in landen als Duitsland en Zweden. Tot nader order zijn die landen niet failliet. Wel integendeel.

KLIMAAT

Tot slot kan een denkoefening over systeemverandering niet om de grootste uitdaging van deze eeuw heen: onze strijd tegen de klimaatopwarming. Ook hier moeten we vaststellen dat het kapitalisme tekortschiet als (deel van de) oplossing. Enerzijds omdat het zelf mee aan de basis ligt van het probleem en anderzijds omdat het niet in staat is sociaal rechtvaardige oplossingen te formuleren. Want ook dit vraagstuk is doorspekt met een gigantische ongelijkheid. De hoorn van Afrika werd afgelopen zomer geteisterd door zware hittegolven en daarmee gepaard gaande droogte, honger en doden. Terwijl deze regio slechts verantwoordelijk is voor 1% van de globale uitstoot, dragen ze wel de zwaarste gevolgen.

Pleiten voor ‘ecorealisme’, waarbij klimaatmaatregelen economische vooruitgang voor de happy few niet mogen hinderen, is in deze context totaal misplaatst. Recente grote crises, zoals de bankencrisis in 2008 of de pandemie hebben aangetoond dat er wel degelijk middelen kunnen worden vrijgemaakt wanneer de nood hoog en de politieke wil aanwezig is. Maar nu de zeespiegel hoog is, weigeren historische vervuilers hun verantwoordelijkheid op te nemen. Terwijl een ambitieus klimaatbeleid net ongelijkheid binnen en buiten landsgrenzen dient weg te werken, staan de grootste vervuilers nog meer ongelijkheid voor. Hoe ze keer op keer de verantwoordelijk bij de consumenten leggen in plaats van bij zichzelf, spreekt boekdelen.

Een progressieve CO₂-belasting zou een oplossing kunnen bieden. De 10% grootste vervuilers, die bijna drie keer meer uitstoten dan de gemiddelde Belg, zouden gevat kunnen worden door een dergelijke belasting. De extra inkomsten die de staat daarmee verwerft, kunnen dan gebruikt worden voor de renovatie van energieverbruikende woningen van mensen die dat niet zelf kunnen betalen. Of voor het uitrollen van kwalitatief en betaalbaar openbaar vervoer dat voor iedereen toegankelijk is. Dat is niet alleen sociaal, maar vergroot ook het draagvlak voor klimaatmaatregelen.

POLITIEKE MOED

Een duurzame toekomst waarbij gelijke kansen voor iedereen centraal staan, is mogelijk. Maar die toekomst bereiken we niet door alleen wat scherpe kantjes van het huidige systeem weg te polijsten. Buiten oude denkkaders treden, vraagt moed van politieke partijen en gaat niet vanzelf. Maar een systeem waar privaat vermogen totaal ontzien wordt en economische groei een doel in plaats van een middel is, is niet in staat om

het algemeen belang te dienen.

En net zoals andere ongelijke samenlevingsvormen in de geschiedenis zal ook deze niet eeuwig blijven voortduren. Naarmate de ongelijkheid toeneemt, zal ook de onvrede bij de bevolking dat doen. Gele hesjes in Frankrijk en elders zijn een eerste en niet te miskennen teken aan de wand. Zolang concrete maatregelen uitblijven die het systeem ook effectief veranderen ten bate van een eerlijkere samenleving, zullen identitaire ideologieën de bovenhand krijgen. Zelfs als dat betekent dat de ongelijkheid verder toeneemt. Want dat onrechtvaardige samenlevingsvormen niet het eeuwig leven hebben, is al getoond. Of ze vervangen worden door betere dan wel slechtere systemen, is een keuze.

Waarom goedbedoeld beleid als wereldvreemd overkomt

TIM 'S JONGERS · Belg en sinds september 2022 directeur van de Wiardi Beckman Stichting, wetenschappelijk bureau van het Nederlandse PvdA

Zelf ben ik opgegroeid in een wereld zonder hoop. Maar nu, vele frustraties en oorlogen met mezelf later, behoor ik ogenschijnlijk tot de hoopvollen. Hoe kan het dat die twee werelden zo dicht bij elkaar liggen, maar zo ver van elkaar af staan?

Rond mijn dertigste werkte ik in Antwerpen in een nachtopvang voor dakloze mensen met een verslaving. Er sliepen zestig tot tachtig mensen, bij veel van hen was de misère al vroeg in het leven begonnen. Waar je wieg staat doet ertoe – dat jeugdzorg en andere instanties niet in staat bleken hen te helpen, evenzeer.

Officieel was ik hun begeleider, al zag ik mezelf liever als gastheer. Dat hield in: ‘gasten’ ontvangen, spuiten uitdelen en aluminium-folie scheuren om heroïne op te branden. Voordat ze gingen eten, zetten ze nog snel een shotje. Daardoor kon het gebeuren dat iemand boven zijn soep in slaap viel. Dan was het mijn taak om het hoofd naar boven te trekken, de soepkom opzij te schuiven en het hoofd op tafel te leggen.

Ik draaide diensten van zeven uur ‘s avonds tot acht uur ‘s ochtends. Na zo’n dienst fietste ik naar de universiteit. Een rit van maar zes minuten, maar het was een overgang van de wereld van de hooplozen naar de wereld van de hoopvollen.

Er zaten zestig tot tachtig studenten in de collegezaal bij wie het geluk vaak al vroeg in het leven was begonnen. Waar je wieg staat doet ertoe – en dat ze ooit bij de nachtop-

vang zouden moeten aankloppen, leek me onwaarschijnlijk.

Zelf ben ik opgegroeid in een wereld zonder hoop. Maar nu, vele frustraties en oorlogen met mezelf later, behoor ik ogenschijnlijk tot de hoopvollen. Ik haalde een masterdiploma en verdien goed brood.

Toch heeft de afstand tussen de wereld van de 'hoopvollen' in de collegebanken en de 'hooplozen' in de nachtopvang me niet meer losgelaten. Hoe kan het dat die twee werelden zo dicht bij elkaar liggen maar zo ver van elkaar af staan? En wat betekent het dat de hoopvollen bij politicologie worden klaargestoomd voor banen waarin ze beslissen over de hooplozen – die ze niet ontmoeten, laat staan leren kennen?

HET BEELD DAT WE VAN ELKAAR HEBBEN, KLOPT NIET

Aan de hooplozen-kant van de kloof bestaat het beeld van stroperige Haagse beleidstorens, gevuld met ambtenaren die weinig doen voor veel geld. Vroeger dacht ik er ook zo over. Nu ik er zelf werk, als directeur van het wetenschappelijk bureau van de Nederlandse PvdA, heb ik dat beeld moeten bijstellen.

De overgrote meerderheid in die torens heeft uiterst goede bedoelingen, werkt hard en zorgvuldig. Tuurlijk gaat er van alles fout, maar hun taak is dan ook erg complex en ze kunnen het nooit voor iedereen goed doen.

Problematischer is het beeld in de omgekeerde richting. Mensen in een kwetsbare positie zijn ontzettend afhankelijk van overheidsbeleid. Des te belangrijker dat dit beleid niet gestoeld is op verkeerde aannames.

Neem preventie. Het voorkomen van obesitas, hart- en vaatziekten en diabetes kan eraan bijdragen dat ons zorgstelsel betaalbaar blijft. Deze ziekten komen het meeste voor bij mensen die laag op de sociaal-maatschappelijke ladder staan. Bij beleidsmakers, maar ook het bredere publiek, klinkt het dan dat

'arme mensen ongezonde keuzes maken'. Ik vraag me af of dat wel klopt.

ALS JE GEEN ROTDAG, MAAR EEN ROTLEVEN HEBT

Stel, je hebt je vanochtend verslapen. In de trein moet je staan en op kantoor ben je te laat voor een belangrijke meeting. De rest van de dag zit je niet lekker in je vel en wanneer die ene vervelende collega een rotopmerking maakt, is de maat vol.

Onderweg naar huis hoor je dat je kind heeft gevochten op school en eenmaal thuis ligt er een blauwe enveloppe op de deurmat. De aanslag: zevenhonderd euro. Als je man thuiskomt, blijkt die de boodschappen te zijn vergeten. Spaghetti dan maar, maar die brandt aan.

Als je kinderen in bed liggen, trek je een reep chocola en een fles wijn open. Niet de meest gezonde keuze, maar dan kun je tenminste je hoofd een beetje leegmaken. Morgen een nieuwe dag met nieuwe kansen en betere beslissingen.

We kunnen in dit verhaal collega's vervangen door bijstandsambtenaren, de school van de kinderen door de jeugdzorg, de man door een vechtscheiding, de belastingbrief door zeven aanmaningen en twee boetes en de aangebrande spaghetti door een halfleeg pakketje van de voedselbank.

En dán weet ik niet of wijn en chocola nog voldoende zouden zijn om geloof te hebben in morgen, als een nieuwe dag met nieuwe kansen.

Dat in zulke deprimerende situaties gezond gedrag niet bovenaan de prioriteitenlijst staat, moge duidelijk zijn. De vraag is echter of dat betekent dat de persoon in kwestie ongezonde keuzes maakt. Doet die niet gewoon wat we allemaal doen, maar dan net wat heftiger? Simpelweg omdat ook de context heftiger is: een rotleven in plaats van een rotdag?

WIE WIL BELEDIGENDE BROCCOLI VOORSCHOTELLEN?

Een stoomcursus beleidmaken: een groepje ambtenaren werkt de preventieaanpak uit in een beleidsplan. Er volgt een 'preventieakkoord' met daaraan gekoppeld preventiegeld. Wijken waar de sociaal-economische indicatoren in het rood staan komen als eerst aan de beurt. Daar worden dan ronde kennistafels georganiseerd, waar beleidsmedewerkers, bestuurders van stichtingen, goedbetaalde zelfstandigen en 'beroepsverbinders' aan deelnemen. De rol voor mensen uit de wijk is miniem. Iemand aan de kennistafel komt logischerwijs met het idee van gezonde voeding als een wezenlijk onderdeel van preventie – daar kun je niet tegen zijn. Zo gezegd, zo gedaan. Er komt een plan om in de lokale achterstandsschool kinderen te onderwijzen over broccoli en pastinaak. Wat men zich niet realiseert, is dat veel van deze kinderen zonder ontbijt naar school komen. In plaats van een beledigende les over broccoli hebben zij meer behoefte aan een kommetje yoghurt met een banaan. Dat is gezond én kan worden gegeten. Punt is dat de uitvoering van goedbedoeld beleid vanuit de systeemwereld van de hoopvollen, wereldvreemd kan overkomen bij hooplozen. Zeker wanneer het niet aansluit bij de behoeften. Wat een logische interventie lijkt, kan dan snel uitgroeien tot een beledigende of zelfs vernederende uitvoering.

EENMAAL POETSVROUW, ALTIJD POETSVROUW?

Nu ik tot de hoopvollen behoor, krijg ik veel vaker dan vroeger de mogelijkheid om mezelf verder te ontwikkelen. Als ik een proefschrift wil schrijven, kan ik fondsen aanschrijven om weer vier jaar verder te kunnen. Misschien wil mijn werkgever me ook een handje helpen.

In plaats van een beledigende les over broccoli hebben kinderen die zonder ontbijt naar school komen meer behoefte aan een kommetje yoghurt met een banaan.

Wat ik me afvraag: is het momenteel niet gewoon wie al heeft, krijgt nog meer? En: hoe lager de functie, hoe groter de kans dat ze voor eeuwig is?

De poetsvrouwen aan de universiteit en in de beleidstorens blijven dezelfde. Niemand vraagt hen of zij betaald een opleiding hoger beroepsonderwijs willen doen, of ze vrije uren willen krijgen om te kunnen studeren. Terwijl je zou kunnen zeggen: de maatschappelijke winst van een zo'n opleiding voor de poetsvrouw is vele malen hoger dan die van een doctorstitel voor een hoogopgeleide als ik. Niet dat elke poetsvrouw zo'n opleiding moet gaan volgen, maar het wordt haar simpelweg niet gevraagd.

Poetsvrouwen moeten zelf hun weg naar omhoog weten te maken. Maar ook daar wringt de schoen: voor diegenen die op eigen houtje de klim weten te maken, is het verschil tussen vroeger en nu gigantisch.

Ze zullen, als ex-hooploze, een nieuwe wereld binnenkomen. Die van de hoopvollen. Een wereld met heel veel mensen die wat hun levensloop betreft heel erg op elkaar lijken. Mensen met eigen gewoontes, eigen taal, eigen overtuigingen, en eigen normen en waarden. Sociale stijging betekent dan: terechtkomen in een permanent verandertraject.

Zulk opklimmen kan niet alleen het individu, maar ook de maatschappij veel opleveren. Wat zou er gebeuren als iemand die lang poetsvrouw is geweest over de ontwikkelbudgetten in organisaties gaat? Wat zou er

gebeuren als iemand uit een achterstandswijk zelf gezonde voeding zou promoten?

De hamvraag is dan: hoe zorgen we dat ervaringen uit de wereld van de kwetsbaren, ook in de wereld van de beleidsmakers gehoord worden?

WAAR HET NU NOG TE VAAK MISGAAT

Als er nu in een achterstandswijk onderzoek wordt gedaan, wordt de onderzoeksvraag geformuleerd door onderzoekers. Meestal vanachter een bureau. Dat klinkt logisch, maar wat onderzoekt zo iemand dan? Wat voor de mensen in de wijk van belang is, of wat voor de researcher van belang is?

En waarom praten beleidsmakers nog steeds over mensen, maar zo weinig met mensen? Dat terwijl het misschien zes minuten fietsen is om in een andere wereld terecht te komen. De wereld waar we beleid voor maken of een mening over hebben.

Wanneer ik dit benoem, zijn de reacties veelal dezelfde. De professionals komen al tijd tekort, dus kunnen ze niks veranderen. De mensen over wie het zou moeten gaan, kunnen niet meepraten op het gewenste niveau. We weten het wel, maar het is allemaal moeilijk, moeilijk, moeilijk.

Als beleidsmakers ervaringskennis serieus willen nemen, zullen ze er tijd voor moeten vrijmaken en moeten zorgen dat mensen kunnen meepraten. En dan bedoel ik vanaf het prille begin. Geen plan voorleggen, maar samen plannen maken. Dat vergt dat degenen voor wie beleid bedoeld is, benaderd worden als mens en niet als probleem. Niet als vertegenwoordigers van de groep 'die domme keuzes maakt'.

Gelijkwaardigheid kunnen we alleen bereiken als we bereid zijn ons eigen mens- en wereldbeeld los te laten. Dat kan schuren, want dat betekent ook dat de homogene

Als twee talen spreken een pré is op een cv, waarom is het hebben van ervaringen als subject van beleid dat dan niet?

groep hoopvollen niet langer alleen kan varen op professionele of wetenschappelijke kennis. Ook ervaringen doen ertoe, en die kunnen soms op gespannen voet staan met jarenlange aannames en vooroordelen.

Maar hoe kunnen beide soorten kennis – cognitief en ervaring – elkaar gaan aanvullen?

ERVARING ALS TWEEDE TAAL OP JE CV

De enige optie is momenteel hopen dat er hooplozen zijn die zichzelf tegen alle verwachtingen in omhoog weten te werken. Die met een diploma door het toegangspoortje van het 'mogen meedoen' springen. Maar voor hooplozen is het meedoen binnen de wereld van de hoopvollen een uitdaging van jewelste. Zij moeten het ook nog eens zien te kunnen. Daarmee komt de verantwoordelijkheid volledig bij het individu te liggen. Terwijl het hier in principe gaat om een diversiteitsvraagstuk: hoe kun je naast bestaande structuren – zoals diploma's – andersoortige kennis in je organisatie brengen? Want als de voorbeelden één ding duidelijk maken, is het dat wetenschappelijke en professionele kennis onvoldoende blijken om aansluiting te vinden bij de leefwereld van kwetsbare burgers. Daarvoor is de kloof tussen hoopvollen en hooplozen te groot geworden.

Steeds vaker is er aandacht voor ervaringsdeskundigen. En die aandacht is nodig. Toch blijft dat maar al te vaak een aparte rol waarbij iemand zijn verhaal mag vertellen en dan bedankt wordt met een cadeaubon. Met vertellen van verhalen alleen gaan

we er lang niet komen. Het gaat erom dat ervaringen als een volwaardige kennisbron in de organisatie worden binnengebracht. Als noodzakelijk tegengewicht aan de diplomademocratie en het homogene mensenwereldbeeld binnen de wereld van de hoopvollen.

Als twee talen spreken een pré is op een cv, waarom is het hebben van ervaringen als subject van beleid dat dan niet? Waarom rekruteren we geen mensen op basis van ervaringen én screenen we hun competenties? Van daaruit kunnen we hen dan helpen met de persoonlijke ontwikkeling én het opbouwen van een nieuwe toekomst. Oftewel, kunnen we de poetsvrouw niet het ontwikkelbudget geven dat aan mij als hoogopgeleide is voorbestemd? Zo brengt zij immers ervaringen mee die kunnen bijdragen aan beleid dat dichterbij staat bij de mensen om wie het gaat.

Indien we voor de meest kwetsbaren onder ons de wereld écht willen veranderen, is het aan ons, de hoopvollen, om hun wereld te leren interpreteren. Hun ervaringen kunnen ons daarbij helpen.

Misschien was ik ooit voorbestemd om soepslaper te worden. Ik heb geluk gehad en geleerd me uit te spreken, en heb zo mijn ervaringen in dit verhaal weten te stoppen. Sterker nog, velen van jullie hebben abonnementsgeld betaald om dit artikel van mij te lezen. Nu mag ik blijkbaar meedoen, hoor ik erbij. Dat terwijl ik verdomd goed weet dat toen ik bij de hooplozen behoorde, je me geen vijftig cent gegund zou hebben.

Deze tekst is geïnspireerd op de Participatielezing 2022 van Tim 's Jongers en verscheen eerder in een andere versie bij De Correspondent.

Tim 's Jongers, *Beledigende broccoli. Over de ervaringskennis van kwetsbare mensen*, van Genneep, 2022.

Trap niet in de val van de eeuwige cultuuroorlog

TOM VANDYCK · Journalist en correspondent in de VS

Discussie over woke of niet-woke verdeelt links en verenigt rechts. Kijk dus goed uit met identitaire issues en het naspelen van Amerikaanse drama's.

Ik was deze zomer enkele weken op vakantie in België vanuit mijn woonplaats in de VS. Ik woon daar sinds 2004. Vanwege de pandemie was het al vier jaar geleden dat ik in eigen land was geweest – een persoonlijk record. Op zo'n tijdsbestek gebeuren er een paar opmerkelijke dingen: je kritische afstand blijkt daadwerkelijk gegroeid; een aantal dingen zijn nu echt wel veranderd; en je ziet de verschillen ook een stuk scherper.

Wat bijvoorbeeld steeds weer opvalt, maar nog harder na Covid-19 en de jaren van Trump, is hoe de zaken waar Amerikaans links nauwelijks van durft te dromen in België een vanzelfsprekende werkelijkheid zijn. Overall fietsen, bijvoorbeeld. En dat in bewandelbare binnensteden. Honderden windmolens langs de weg. Jongelui die zich

opmaken om naar de universiteit te gaan en zich daar niet voor in de schulden hoeven te steken. De helft van je vrienden zijn weer maar eens op reis, omdat ze zich haast geen tijd weten met hun vele vakantiedagen. Het zijn allemaal dingen waar progressief Amerika verlangend naar staat te kijken.

Wat ook meteen opvalt, is dat zo weinig mensen daar blijkbaar content mee zijn. Het is natuurlijk waar, er staan veel files, het onderwijs gaat er ietwat op achteruit en de toestand met de energiefacturen is een strop van formaat. Maar vergeleken met wat we in de VS allemaal als normaal moeten accepteren, zijn dat veelal *first world problems*. Op zijn minst word je niet omringd door allerlei lui die verborgen vuurwapens dragen, moeten je kinderen niet constant *active shooter drills* doen op school en kom je niet in de goot terecht als je de pech hebt om een poot te breken de dag nadat je je baan – en dus ook je ziekteverzekering – bent kwijtgeraakt. Dat is al heel wat.

Een derde ding dat opvalt, en het hang nauw samen met de hierboven beschreven malaise, is dat de Amerikaanse cultuuroorlog ook in volop in België wordt uitgevochten. De wokies tegen de anti-wokies, zeg maar.

Die eersten blijken een hele terminologie uit de VS geadopteerd te hebben. Men praat bijvoorbeeld over culturele toe-eigening, wat een begrip is met zoveel specifieke Amerikaanse bagage dat het zomaar klakkeloos transplanteren daarvan natuurlijk óók culturele toe-eigening is.

Meer dan eens vang je precies dezelfde symbooldiscussies op over wat je wel en niet mag zeggen en wie wel en niet recht van spreken heeft. Net als in de VS gaan daar uren aan op, zorgt het voor een hoop wrevel en worden ze meestal gevoerd tussen mensen die het voor de overige 95 procent helemaal met elkaar eens zijn, maar na afloop nauwelijks nog door één deur kunnen.

Dit terzijde, maar dat het in Amerika zo vaak exclusief over woorden, symbolen en uitingen van individuele deugd gaat, komt door het onvermogen tot collectieve actie van Amerikaans links. In de VS is het al nationaal nieuws als men er ergens ten lande in één Starbucks in slaagt om een vakbondsafdeling op te richten. En dus gaat men onder elkaar ruziemaken over wie er wel en niet streng genoeg in de leer is. Dat is een deerniswekkende toestand die je vooral niet moet gaan na-apen.

Aan de andere kant heb je de mensen die zichzelf anti-woke verklaard hebben. Voor hen zijn die eindeloze discussies over het correcte vocabularium het bewijs dat links de ondergang van de westerse beschaving wil bewerkstelligen. Dat de socialisten en de groenen het zogenaamde culturele Marxisme willen instellen en vreemdelingen invoeren om de blanke bevolking te vervangen. Dat ze van iedereen een weke homo willen maken die biologisch eet en rare woorden gebruikt. U kent ze wel, die lui. De wappies, anti-vaxxers, gele hesjes en doorgeslagen yogamoeders. De eeuwige slachtoffers van de maatschappij, zeg maar. De Gramscianse hypochonders die met hun non-stop onzin spuiende smartphones en een piepklein

zilveren weegschaaltje in de hand zitten toe te kijken of er niet ergens iemand is die te veel voor de vreemdelingen doet en te weinig voor hen.

Daar gaan al snel hele dagen aan op. Zo hoorde ik vertellen over een meneer op leeftijd die een stuk de zestig voorbij plots marathons was beginnen lopen. Waarom? Omdat hij zo geobsedeerd was door de vreemdelingen dat hij zich anders met geen mogelijkheid nog van zijn computerscherm kon verwijderen.

Voor de duidelijkheid, er is hier geen sprake van equivalentie. De wokies zijn uiteraard de *good guys* (excuseer: *folx*). Want wat zij uiteindelijk willen, is een wereld waar het voor iederéén leuk leven is. Dat ze daarbij wel eens op de zenuwen werken omdat ze iets te heftig poco-politie proberen te spelen, is met klem niét even erg als de hele en halve fascistische de democratie de deur uit willen omdat ze alléén maar met andere rechtse bleekscheten willen samenleven.

Feit is echter dat het in de perceptie voor velen wel even erg is, en dat de perceptie het in de echte wereld vaak haalt van de realiteit. Door die dynamiek word je al gauw een gevangene van de cultuuroorlog.

Dat wordt natuurlijk doelbewust aangezwengeld door de neofascistische internationale met hoofdplaatsen in Rusland, Amerika en Hongarije, en leiders die zich voordoen als sterke mannen, maar in werkelijkheid slappe krielhanen blijken wier voornaamste drijfveer de schrik is om niet meer automatisch altijd en overal de maat van alle dingen te zijn. Die weten donders goed dat je de honende massa's op hun achterste poten krijgt door ze onophoudelijk afgunst en racisme te voeren.

Net daarom is het importeren van de Amerikaanse cultuuroorlog zo'n gevaarlijk hellend vlak. Eens je erin zit, kom je er niet zo makkelijk meer uit. En de gevolgen zijn nefast. Kijk maar naar de VS.

IDENTITAIRE PARANOIA

In de VS is de sabotage van het bestel begonnen na de presidentsverkiezing van 1964, toen de aartsconservatieve Republiek Barry Goldwater zo'n beschamend pak slaag kreeg dat reactionair Amerika zei: 'Dit nooit meer,' en begon te bouwen aan het netwerk van denktanks, rechtse miljardairs en propagandamedia dat de infrastructuur van de cultuuroorlog zou worden.

Waar staan we vandaag, dik vijftig jaar later? Het is bepaald geen leuk plaatje. De Amerikaanse samenleving wordt systematische verziekt door een extreemrechtse coalitie van ultrarijken, christelijke fanatici en fascistische agitators die de lacunes van 's lands verouderde grondwet misbruiken om de permanente heerschappij van een conservatieve, blanke minderheid uit de hinterlanden te betonnen.

Hoe doen ze dat? Simpel. Door de sociaaleconomische grieven van de blanke onder- en middelklasse te kapen. Die lui zitten steeds meer in de verdrukking en zijn sowieso opgegroeid in een land waar racisme, religieus obscurantisme en misbegrepen individualisme nooit veel meer dan een millimetertje onder het oppervlak zitten. Dan is het een koud kunstje om ze voor je kar te spannen met een constante vloed van waanbeelden over zwarten, immigranten, LGBTQ's en elitaire kosmopolieten uit de grootsteden.

Wat is het resultaat? Wijdverspreide dood en vernieling. Dat is geen hyperbool. Volgt u maar even mee.

Door de onder Trump ideologisch mismees-terde pandemie-respons stierven er meer dan een miljoen Amerikanen aan Covid. Elk jaar vallen er haast 50.000 vuurwapendoden. Welkelijks zijn er massaschietpartijen, waarvan de meeste niet eens meer in het nieuws komen. Sinds het Hooggerechtshof het nationale recht op abortus afschafte, worden

we overspoeld door horrorverhalen over zwangere vrouwen die levensgevaarlijke toestanden meemaken. De levensverwachting daalt, niet alleen door Covid, maar vooral ook door steeds meer blanke Amerikanen die voortijdig sterven, vaak door zogenaamde *deaths of despair*: overdosissen, alcoholisme, zelfmoord – dat soort dingen.

Er is uiteraard nog een hoop meer ellende, maar ik licht er deze voorbeelden uit omdat ze rechtstreeks voortvloeien uit de cultuuroorlogen. Blanke Amerikanen die uit identitaire paranoia blijven kiezen voor beleid waar ze zelf de dupe van worden, daar komt het steeds weer op neer. Tegen goeie gezondheidzorg stemmen omdat ook minderheden daarvan zouden profiteren, bijvoorbeeld. En bijgevolg zelf creëren aan verwijdbare kwalen. *Dying of whiteness*, noemt men dat. Daar moet je vanzelfsprekend nogal een oen voor zijn, maar dat wil niet zeggen dat mensen tot inkeer komen. Wel integendeel. Zoals de mislukte staatsgreep van 6 januari 2021 aan het Capitool aantoonde, wordt Amerikaans rechts steeds maar extremer. Een aantal recente peilingen geeft aan dat een kwart tot een derde van de bevolking geen graten ziet in politiek geweld. Op extreemrechtse sociale media wordt er geroepen om een burgeroorlog. Experts waarschuwen dat het vijf voor twaalf is.

Maar dat is natuurlijk net het punt. Rechtse identiteitspolitiek is er niet om problemen op te lossen, maar om ze net extra aan te wakkeren. Het doel is niet om mensen een beter leven te bieden, maar om ze onophoudelijk verder op te naaien. Hoe rotter de kiezers zich voelen, hoe makkelijker het is om hun stemmen te oogsten en hoe liever de Trumps, Orbans en Van Langenhoves het hebben. In Amerika is dat niet anders dan in België of Hongarije.

En zo kan het dus dat een minderheid van reactionaire blanken in de VS van een kaduuk kiesstelsel profiteert om de boel op

slot te houden. Sterker nog: we bevinden ons vandaag in een situatie waarin er haast geen enkele wettelijk uitweg meer is voor die wantoestand.

Om het systeem te veranderen, heb je op allerlei niveaus grote meerderheden nodig. Maar vanwege allerlei misstanden en manipulaties, waaronder de filibuster in de Senaat, het electorale college en scheefgetrokken kiesdistricten voor het Huis van Afgevaardigden, is het haast onmogelijk om die meerderheden te behalen.

Krijg je toevallig toch dingen gedaan, dan is de kans groot dat het gepolitiseerde Hoogerechtshof je terugfluit. En zo zit je dus met een haast niet meer te corrigeren toestand waarin een steeds maar slinkende minderheid een veto op de vooruitgang heeft.

En de linkerkzijde? Die heeft zich laten rollen. Terwijl rechts decennia aan een stuk centimeter per centimeter institutioneel ter-

rein won, liet links zich uit elkaar spelen. De vakbonden kalfden af, reële lonen daalden jaar na jaar, de samenleving versplinterde steeds verder en progressief Amerika ging zelf in de rechtse framing geloven: wat in alle andere rijke landen wel kan, is in de VS onhaalbaar. Het beste wat je kan verhoppen – het is tenslotte een calvinistisch land – is dat je uiteindelijk toch nog wat hebt aan de optelsom van vele individuele daden van deugdzaamheid.

Zo werd Amerikaans links een in zichzelf gekeerde club van betweters die elkaar proberen af te troeven qua ideologische rechtlijnigheid en hun geschillen uitvechten op het internet, waar ze lustig uitvergroot worden door de op conflict beluste – vooral rechtse – media.

Het blijft ook niet bij de obligate internetrelletjes en steriele discussies. Voor velen is het zuiveren van de eigen rangen belangrijker geworden dan tastbare verandering en beleid.

Linkse organisaties in de VS worden verlamd door interne strijd over wie het zuiverste is in de leer. En dat net op het moment dat het lot van het land aan een zijden draadje hangt. Het is allesbehalve constructief, klagen Democratische verkozenen.

Ik weet het, ik zeg dat net nu men in de zomer tegen alle verwachtingen in toch een historische klimaatwet heeft goedgekeurd en het met de populariteit van president Biden weer even beter gaat. Dat is natuurlijk niet niks. Maar ondanks gebeurlijke wetgevende overwinningen je mag niet vergeten hoe ver de onderliggende structuur al doorgerot is.

Zoals de jaren van Trump hebben aangetoond, kan je op de fameuze *checks and balances* uit de grondwet nauwelijks nog vertrouwen. Wat als we te maken krijgen met een succesvolle coup, wijdverspreid geweld aan de stembus en/of binnenlands terrorisme, al dan niet aangewakkerd door buitenlandse *psy-ops*?

De Amerikaanse democratie staat permanent één electorale cyclus van de afgrond. Bij elke verkiezing krijgen we te horen dat het de belangrijkste stembusgang van ons leven is – een strijd om de ziel van Amerika, zoals dat heet. En terecht, want loopt het ook maar één keer fout af, dan zijn de gevolgen niet te overzien. Geef de MAGA-meute opnieuw de macht en ze zal ervoor zorgen dat ze geen verkiezingen meer kán verliezen.

EEN BUITENGEWOON PRECAIR MOMENT

Maar goed, terug naar België. Wat ik met die hele omweg maar willen zeggen, is dit: koester wat je hebt. Eer het. Voed het. Blijf eraan bouwen. Trap niet in de val van de eeuwige cultuuroorlog, want die verdeelt links en verenigt rechts.

Wil dat zeggen dat je, pakweg, nooit mag foeteren op Zwarte Piet of een koloniaal standbeeld van zijn sokkel trekken? Wel integendeel. Woorden en symbolen tellen.

Maar je moet je wel steeds blijven afvragen: wat hebben we er nu eigenlijk aan? Krijgt er hier daadwerkelijk iemand betere huisvesting, gezondheidszorg of een betere baan door, of zijn we bezig met een wedstrijdje kijken wie ideologisch de grootste heeft?

Want dat is natuurlijk vaak wat gebeurt. Discussies over onderwerpen die verwikkeld zijn in de cultuuroorlogen ontaarden ter linkerzijde keer op keer in masochistische introspectie, deugdzaamheidstheater en ruzie op sociale media. De ene zijde acht zich dan bijzonder verlicht omdat zij als enige de belangen van allerlei gemarginaliseerde groepen verdedigt en de andere omdat zij wél de verzuchtingen claimt te begrijpen van het gewone volk dat daar allemaal geen boodschap aan heeft.

Ondertussen staat extreemrechts, verenigd in dedain, te honen aan de kant: 'Kijk eens aan hoe die elitaire linkie-winkies zich belachelijk maken!' Dat uiteraard gevolgd door de nodige clownemoji's.

Zoals Jean-Luc Dehaene vaak zei: in de politiek het gaat niet om gelijk hebben, maar om gelijk *krijgen*. Het gaat, met andere woorden, over de macht. Vandaar dat ik zeg: kijk goed uit wat je doet. Wees slim en strategisch. Doe geen dingen die onverhoeds terug in je gezicht waaien. Want het kan snel gaan.

Vergeet niet dat België gered wordt door zijn meerderheidskiesstelsel en zijn Byzantijnse institutionele kluwen. Hadden we rechtlijnig federalisme naar Amerikaans model, dan was met name Vlaanderen al lang het Hongarije van de Lage Landen geweest.

Dat is gelukkig niet het geval. Ik zei het al, wanneer je als emigrant terugkomt in eigen land na Covid en Trump, dan kijk je je ogen uit. Nergens tentenkampen vol daklozen. Geen gekken die met semiautomatische wapens voor overheidsgebouwen gaan staan omwille van allerlei krankzinnige samenzweringstheorieën. Geen straten vol winkelpanden die nog steeds zijn dichtgetimmerd

omwille van de laatste ronde rassenrellen na weer maar eens een politimoord. Dat is allemaal toch wel aardig, hoor.

Wanneer je die Amerikaanse cultuurstrijd ziet overgenomen worden ter linkerkzijde in België, dan kan je niet anders dan denken: 'Serieus, mensen?'

Ja, je kan zeggen dat ik een toerist ben die het allemaal door een roze bril bekijkt. Dat er heus niet zoveel is om blij mee te zijn. En misschien heb je daar wel een beetje gelijk in. Maar kritische afstand betekent niet alleen dat je beter ziet wat er allemaal fout loopt, maar ook dat je ziet dat je ouwe vaderland met het oog op de toekomst een veel betere uitgangspositie heeft dan je nieuwe.

En ja, je kan ook zeggen dat ik een witte cis-het-man ben die zich te makkelijk voelt bij het status quo. *Fair enough*. Maar dat is het dus niet. Als je na vier jaar weer in België komt, zie je namelijk wel degelijk wat er zich begint af te tekenen.

Eindelijk is het normaal dat je in de winkel geholpen wordt door allochtoon personeel. Er is een hele lichte intellectuele van kleur die het discours bijsturen. Ik moet in Antwerpen vaak mijn immigrantenmanieren bovenhalen en behendig van de ene taal op de andere springen om me te behelpen in het sociale verkeer.

Zoals mijn vrouw opmerkte: de Turnhoutsebaan, dat is zoals 6th Avenue in New York – daar loopt de hele wereld rond. Dat is een heel nieuw stadium van kosmopolitische schwing en openheid. Dat alles dus in de schaduw van de windturbines van de haven, met hogesnelheidstreinen die onder je voeten door zoeven en elektrische fietsen die overal milieuvriendelijk rondsnoeren.

Dat zijn natuurlijk precies de dingen waar de extreemrechtse internationale de ondergang van het Avondland in ziet. Maar in werkelijkheid zijn dat de nieuwe vormen die geboren worden. Dat bubbelt, dat kolkt en dat is onaf. Maar het is wel het reëel existierende begin van al wat volgt.

Want vergis u niet. Die nieuwe vormen, die worden geboren. Daar is geen weg naast. De wetten van de fysica dicteren het: het moet anders of we knallen op een muur.

Maar we hebben ondertussen dus wel eindelijk de technologie om de gratis energie te oogsten die de zon elke dag over ons uitstort. We bevinden ons in het begin van een AI-revolutie die het potentieel heeft om de malle molen van werk die zovelen onder ons helemaal zot draait een stuk draaglijker te maken. En het samenvloeien van AI en genetica zal alles veranderen, van de manier waarop we ziektes behandelen en voorkomen, tot de productie van voedsel en bouwmaterialen.

Kortom, als we het slim spelen, wacht er ons over twintig, dertig jaar daadwerkelijk een veel betere wereld.

Maar dat is dus niet gegarandeerd. Dit tijdsgewricht is een dubbeltje op zijn kant. Een buitengewoon precair moment dat we kunnen grijpen of niet. Die nieuwe vormen die komen er. De vraag is alleen: met hoeveel pijn moet dat gepaard gaan?

Daarom, wanneer je die Amerikaanse cultuurstrijd ziet overgenomen worden ter linkerkzijde in België, dan kan je niet anders dan denken: 'Serieus, mensen? Moet dat nu echt? Gaan wij dat nu echt óók doen?'

Dan ga je op de Groenplaats staan en vraag je jezelf af: 'Gaan we onder elkaar ambras maken of gaan we vooruit?'

In Zweden likken de Sociaal- democraten hun wonden

NASREDDIN TAIBI · Nederlands politicoloog, expert Zweden voor EuropeElects

SAMPOL · 2022 · 8

Magdalena Andersson won de verkiezingen, maar verloor het premierschap. De Sociaaldemocraten moeten kritisch in de spiegel kijken. Zijn ze nog steeds dé arbeiderspartij van Zweden?

De verkiezingen van 11 september in Zweden waren nogal een paradox. De Sociaaldemocraten van Magdalena Andersson wonnen zetels, maar belandden in de oppositie. Twee zetels verschoven van haar progressieve blok van partijen naar de rechtse oppositie, waardoor die nu een nipte meerderheid heeft in het parlement. Hieruit wordt nu een regering gevormd onder leiding van Ulf Kristersson van de liberaal-conservatieve

Gematigden die zelf zetels verloren. Kristersson wacht wel de moeilijke opgave om de sociaal-liberale Liberalen te verenigen met de extreemrechtse Zweden-Democraten die voor het eerst ooit politieke invloed zullen hebben. Anders zal Kristerssons premierschap van korte duur zijn.

GEWONNEN EN ALSNOG VERLOREN

Op het eerste gezicht lijken de afgelopen verkiezingen een succes voor de Zweedse sociaaldemocratie. Na acht jaar regeren is het de partij gelukt om tot boven de 30% te groeien – tegenwoordig een zeldzaamheid in de Europese politiek. Vooral in de grote steden hebben de Sociaaldemocraten grote winsten geboekt. Zelfs in de traditioneel centrumrechtse hoofdstad Stockholm is het gelukt om, samen met de Groenen en Linkspartij, een linkse meerderheid te

veroveren. Anderssons partij heeft hier progressieve kiezers van de Gematigden en Liberalen getrokken die fel tegen het idee van een regering met politieke invloed van de Zweden-Democraten zijn.

Maar het was niet genoeg. Twee coalitiepartijen van de Sociaaldemocraten – de Linkspartij en liberaal-agrarische Centrumpartij – gingen er hard op achteruit. De meesten van hun verloren kiezers gingen naar de Sociaaldemocraten, aangetrokken door de populariteit van de ontslagnemende premier Andersson. Maar op het platteland, waar de Centrumpartij traditioneel sterk was, liepen kiezers over naar rechts. En ook in de noordelijke industriële dorpjes waar de Sociaaldemocraten van oudsher oppermachtig waren, stapten arbeiders over naar de Zweden-Democraten. Dit zorgde ervoor dat de Sociaaldemocraten, Linkspartij, Centrumpartij en Groenen – die eerst een meerderheid van slechts één zetel hadden – gezamenlijk twee zetels kleiner werden. Een shift van twee zetels in een parlement met 349 leden kan weinig significant klinken. Maar in de Zweedse politiek waar verkiezingen altijd in zeer nipte meerderheden eindigen, is het een kwestie van ‘leven of dood’. De rechtse oppositie – bestaande uit de Zweden-Democraten, Gematigden, Christendemocraten en Liberalen – behaalde dus 176 zetels tegenover de 173 die de partijen rondom Andersson kregen. Aangezien deze vier partijen beloofd hadden met elkaar een regering proberen te vormen, zullen Sociaaldemocraten de komende tijd in de oppositie doorbrengen. Ondanks het feit dat ze nog steeds, en dat sinds 1917, de grootste partij zijn.

Om eerlijk te zijn, is het geen grote verrassing dat de rechtse partijen een meerderheid behaalden. Andersson heeft weliswaar hoge populariteitscijfers en de in 1988 door neonazi's opgerichte Zweden-Democraten

zijn onder brede kiezersgroepen nog steeds uiterst controversieel. Maar de hele verkiezingscampagne werd gedomineerd door de hoge criminaliteitscijfers en de almaar stijgende energieprijzen in Zweden. De rechtse partijen stelden de Sociaaldemocraten als uiterst verantwoordelijk voor de inmiddels 300 schietpartijen sinds nieuwjaar en voor het feit dat Zuid-Zweden een van de hoogste energieprijzen heeft in Europa. Men zou zich kunnen afvragen waarom de rechtse overwinning niet groter was. Uiteindelijk had de rechtse oppositie slechts 0,7 procentpunt – oftewel 43.000 stemmen – meer.

IN DE SPIEGEL KIJKEN

Alsnog moeten de Sociaaldemocraten kritisch in de spiegel kijken. Ze mogen misschien wel een electorale vooruitgang hebben geboekt, maar blijkbaar was dat niet genoeg om het premierschap in handen te houden. Tijdens de campagne heeft de partij geprobeerd om de politieke discussies zoveel als mogelijk te ontlopen. Over de economische verlinksing die Andersson aankondigde toen ze aantrad als partijleider in 2021, werd maar weinig gepraat. Onder vuur door de hoge criminaliteit en inflatie namen de Sociaaldemocraten vooral ideeën van rechts over: strengere straffen, meer bevoegdheden voor de politie, open voor meer kernenergie. Het doel was dat de campagne slechts zou gaan welke partijleider kiezers het meest vertrouwden, en of de Zweden-Democraten politieke invloed zouden mogen krijgen. Tegelijk wilden de Sociaaldemocraten voorkomen dat er tijdens de campagne conflicten zouden ontstaan tussen de Linkspartij en Centrumpartij die op economisch vlak elkaars tegenpolen zijn. Geruzie binnen het progressieve blok van Andersson zou rechts alleen maar hebben geholpen.

Helaas. Blijkt dus dat je er in de politiek zonder eigen ideeën niet komt. De Sociaaldemocraten verloren kiezers aan de Zweden-

Democraten, die naast immigratie en criminaliteit ook focusten op hogere uitkeringen en een hervorming voor goedkopere tandzorg. De Sociaaldemocraten hadden deze plannen óók in hun programma staan, maar praatten er nauwelijks over. Tegelijkertijd vervreemde een strengere retoriek op *law and order* een groep kiezers in migrantenwijken van de Sociaaldemocraten. Zo kreeg de nieuwe migrantenpartij 'Nuance' zo'n 0,44% (rond de 28.000) van de stemmen. Te weinig om zetels te halen in het parlement, waar een kiesdrempel van 4% geldt. Maar wel stemmen die anders wellicht naar het linkse blok waren gegaan.

NOG STEEDS DE ARBEIDERSPARTIJ?

Deze verkiezingen legden een interessante ontwikkeling bloot onder de sociaaldemocratische achterban in Zweden. Ondanks dat de Sociaaldemocraten er landelijk op vooruitgingen, laten exit polls zien dat de achteruitgang onder arbeiders onverminderd doorgaat. De partij is volgens *SVT Valu* nog steeds de grootste onder deze groep, maar met 31% is het resultaat nauwelijks hoger dan de 29% van de Zweden-Democraten. Deze ontwikkeling kan men zien in de industriële dorpjes in het noorden van Zweden die steeds minder rood kleuren. Ook onder mannen doet de partij het slecht, waar de partij net zo groot is als de Zweden-Democraten met een kwart van de stemmen. Ter vergelijking, onder vrouwen kregen de Sociaaldemocraten 34% van de stemmen. De verkiezingen van september 2022 waren tevens de allereerste verkiezingen ooit dat de Sociaaldemocraten populairder waren in de publieke sector dan onder arbeiders. Ruim een derde van de leraren, verpleegkundigen en anderen in de publieke sector stemden sociaaldemocratisch. In de grote steden werd stevige vooruitgang geboekt. En onder mensen met een migratieachtergrond bleef

De Sociaaldemocraten zien nu hoe hun electoraat steeds vrouwelijker, hoger opgeleid, urbaner en etnisch diverser wordt.

de partij onverminderd dominant, ondanks de oprichting van 'Nuance'. Zo stemden vier op de tien van deze kiezersgroep op de partij van Andersson. Dit verandert het zelfbeeld van de Sociaaldemocraten die zichzelf lang zagen als de enige echte arbeiderspartij, maar nu zien hoe hun electoraat steeds vrouwelijker, hoger opgeleid, urbaner en etnisch diverser wordt.

HOE VERDER IN DE OPPOSITIE?

Ongeacht in welke richting de Sociaaldemocraten zich electoraal zullen ontwikkelen, zal dat in de oppositie moeten gebeuren. Voor deze partij, die in de afgelopen eeuw zo'n 8 decennia heeft geregeerd, is dit een abnormaliteit. Daarentegen is de grote vraag of deze oppositiekuur ook echt tot de volgende verkiezingen in 2026 zal duren en niet eerder ophoudt. De vier rechtse partijen mogen wel het eens dat ze het liefst de Sociaaldemocraten van de macht weg willen. Maar dat is wel zowat het enige dat ze verenigt.

De Zweden-Democraten van partijleider, Jimmie Åkesson, waren de grote winnaars van de verkiezingen. Ze harkten een op de vijf stemmen binnen en zijn 's lands op een na grootste partij. Ze krijgen nu voor het eerst in de Zweedse geschiedenis politieke invloed. Toch zit echte regeringsdeelname er niet in voor de partij en moeten ze zich tevreden houden met een gedoogconstructie. De Gematigden, Christendemocraten en Liberalen, die alle drie kiezers verloren, willen de Zweden-Democraten buiten de regering houden en de Gematigde Ulf Kristersson tot premier maken. In ruil

daarvoor zullen de Zweden-Democraten natuurlijk grote offers verwachten van deze drie partijen.

Het probleem is dat het economisch beleid van de Zweden-Democraten op punten als woningmarkt, belastingverlagingen en uitkeringen vaak het tegengestelde is van de Gematigden, Christendemocraten en Liberalen. Hoe dit in tijden van economische schokgolven bij elkaar gehouden kan worden, valt te bezien. Het grootste probleem is daarentegen op thema's als migratie, Europa, cultuur en veiligheid. Op die thema's zijn de Liberalen en Zweden-Democraten mijlenver van elkaar verwijderd. De Liberalen hebben daarom ook met grote tegenzin ervoor gekozen om met Åkesson samen te werken. Stel u eens voor dat in België politici als Gwendolyn Rutten en Alexander De Croo zouden regeren met Filip Dewinter en Tom Van Grieken. Uiterst moeilijk.

De Sociaaldemocraten zijn van plan om deze onenigheden zoveel mogelijk uit te vergroten. Als de Zweden-Democraten bepaald economisch beleid niet erdoorheen krijgen, kan men een soortgelijk voorstel van Anderssons partij verwachten. Dit geldt ook als de Liberalen op sociaal vlak iets moeten inleveren. Dit wordt de grote crux voor Kristersson om op te lossen. De Liberalen zijn altijd een partij geweest gekenmerkt door interne strubbelingen. Maar liefst vijf van de 16 liberale kamerleden zijn eigenlijk tegen samenwerking met de Zweden-Democraten. Slechts twee van hen hoeven te rebelleren – iets dat vaker in het verleden is gebeurd – en een wetsvoorstel van de rechtse regering kan worden weggestemd. Bovendien, als de invloed van de Zweden-Democraten deze individuele kamerleden te groot wordt, kan het doek voor Kristersson als premier zo weer vallen.

Er is dus een significante kans dat de oppositiekuur voor de Sociaaldemocraten korter dan vier jaar zal duren als de rechtse coalitie

rondom Kristersson uiteenvalt. Dat kan door vervroegde verkiezingen of als minimaal twee liberale kamerleden bekendmaken Andersson als premier te steunen. Misschien dat op deze manier de electorale vooruitgang van 28% naar 30% alsnog in uitbetaling komt en Andersson als premier kan terugkeren. De Sociaaldemocraten zullen zich hierop voorbereiden. Zowel door de Liberalen naar zich toe proberen te lokken en door de economische tegenpolen Linkspartij en Centruumpartij ook in de oppositie bij elkaar te houden.

Maar hoe realistisch is deze gedachte nu eigenlijk? Is dit tegelijkertijd wel zo handig voor de Sociaaldemocraten, die al tijdens de afgelopen verkiezingscampagne tekenen lieten zien van ideologische leegte? Zal de ideologische vernieuwing van de partij niet verder op de achtergrond komen te staan als ze alleen maar bezig is met het uitspelen en bij elkaar houden van andere partijen? En hoe zal Andersson arbeiders terugwinnen zonder nieuwe kiezers in de grote steden te verliezen? We zullen zien. Maar één ding is duidelijk: de instabiele politieke situatie waarmee de Sociaaldemocraten de afgelopen jaren te *dealen* hadden, lijkt niet ten einde te komen met een nieuwe rechtse regering.

Quartier rouge

Le plaisir et la gauche

MICHAËL FÖESSEL · PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE (PUF), PARIJS, 2022

In zijn boek *Quartier rouge. Le plaisir et la gauche* verdedigt de Franse filosoof, Michaël Föessel, de stelling dat links zichzelf heeft verzwakt door afstand te nemen van het plezier. In plaats van hier neerbuigend over te doen, wil *Quartier rouge* een start zijn voor de linkerzijde om op een levenslustige manier met delicate zaken als humor om te gaan. Terwijl Oekraïne brandde, het neerslagtekort historisch hoog was, en de inflatie door het plafond knalde, had Vlaanderen deze zomer haar eigen problemen. Ons publieke debat ging hoe de VRT besloot om 16 afleveringen van *FC De Kampioenen* niet heruit te zenden wegens 'ongepaste humor'. Twitter ontplofte. Onder een petitie om de bewuste afleveringen terug in roulatie te brengen, staan ondertussen meer dan 80.000 handtekeningen. Los van de vraag of de openbare omroep de juiste beslissing nam, mag het duidelijk zijn dat vooral extreemrechts garen spon bij dit uit de hand gelopen fait-divers. Aangezien dit bijlange na niet het eerste soortgelijke voorval is, dringt de vraag zich op: heeft links een humorprobleem?

Michaël Föessel vertrekt in *Quartier rouge. Le plaisir et la gauche* vanuit de vaststelling dat links op zijn minst met een imagoprobleem zit. Of het nu gaat over klimaat, voedsel, seksuele relaties, ... of humor, de progressieve zijde komt er steeds vaker uit als diegene die met

het vingertje wijst. Het is een beeld dat rechts graag versterkt. Het boek is een zoektocht om hier van af te stappen. Föessel brengt een verfrissend en broodnodig verhaal, alleen al omdat hij ervan overtuigd is dat een emanciperend politiek verhaal enkel succesvol kan zijn als het afstapt van moralisme, ascese en *shaming*. Dat geldt ook voor humor. Volgens Föessel is humor – in haar beste vorm – een kwestie van emancipatie: '*La terreur disparaît lorsque la conscience parvient à se moquer d'une idéologie qui, autrefois, l'empêchait d'agir*'.

OP DE BESCHULDIGDENBANK

En toch lijkt humor vandaag ter linkerzijde op de beschuldigdenbank te zitten.

Gek genoeg zijn het vaak progressieve comedians die humor problematiseren. In haar instant klassieke show *Nanette* problematiseert de Australische, Hannah Gadsby, haar vak en weigert als vrouw en lesbienne nog aan zelfspot te doen. Dichter bij huis ging de Nederlandse cabaretier, Misha Wertheim, nog een stap verder. In een stuk op *De Correspondent* legde hij (een deel van) de verantwoordelijkheid van de opkomst van politieke clowns als Donald Trump bij de politieke satire van een Jon Stewart en een Arjan Lubach: 'Als grappenmakers zich over politiek gaan uitspreken, waarom zouden we ons

dan nog opwinden over politici die rare dingen roepen? Mogen die niet ook gewoon zo nu en dan een uitstapje naar de humor maken? Als satirici politiek gaan bedrijven, wanneer houdt satire dan op satire te zijn, en gaat het over in propaganda?'

Het klopt in ieder geval dat de rechterzijde over heel de wereld overwinningen heeft geboekt met politici die bewust de lachers op hun hand kregen. Donald Trump en Boris Johnson in de Angelsaksische landen, Silvio Berlusconi vroeger en nu Beppe Grillo in Italië, Volodymyr Zelensky in Oekraïne ... en bij ons lanceerde Bart De Wever zichzelf in *De Slimste Mens* niet met veel juiste antwoorden, maar wel met zijn scherp gevoel voor humor.

OVERTUIGEN MET HUMOR

Ter linkerzijde zijn de politici die niet om een kwinkslag verlegen zitten op een hand te tellen. Er is Raoul Hedebouw, en er is ... ? Daarbij is het de vraag

of links zich die humorloosheid kan veroorloven? De wetenschap lijkt te suggereren van niet. Als hoofddocent Communicatiewetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam doet Mark Boukes onderzoek naar de effecten van politieke humor en satire. Zo onderstreepte hij op de politicologie-site *Rood Vlees* de agenderende kracht van een programma als *Zondag met Lubach*. Een ander artikel toont de invloed die humor kan hebben op de standpunten van een

individu. Zo kijken met name jongvolwassenen meer geboeid naar politieke satire dan naar het gewone nieuws. Hierdoor zijn ze uiterst gevoelig voor de standpunten van de grappenmaker omdat de motivatie voor het maken van tegenargumenten

weg is. Met andere woorden, humor en satire bieden een extra kans om moeilijker bereikbare groepen te overtuigen. Waarom dan, zeker vandaag, die linkse aarzeling om toch ongedwongen voor meer humor, ironie en satire te gaan?

ALS HET PERSOONLIJKE POLITIEK WORDT

In een heroïsche briefwisseling uit 2015 verdedigt P.F. Thomèse de ironie tegen aanvallen van zijn jonge collega en adjunct-hoofdredacteur van *De Groene Amsterdammer*, Joost de Vries. Thomèse benoemt als bedaarde man op leeftijd terecht de ironie als 'een belangrijke bouwsteen voor de open samenleving is. Zonder ironie raken we verstrikt in dogma's en propaganda'. Zijn punt is dat ironie, en humor in haar verlengde, ons helpen om onze eigen standpunten te relativiseren. Door het speelse en ondermijnende van ironie tonen we dat er afstand kan zitten tussen onze persoon en onze opinies. Dat maakt dat we aangeven dat we die

'We mogen
toch eens lachen'.
Heeft links een
humorprobleem?

opinies niet per sé als zaligmakend zien. Mochten we dat niet doen, waarom zou iemand met een andere mening het gesprek nog maar met ons aan willen gaan?

Joost de Vries is daar niet van overtuigd. Hij vindt die ironische dubbelzinnigheid een negatieve houding die gevoelens en ervaringen smooit. Hij pleit voor eerlijkheid en oprechtheid – waarmee hij toch eerder duidelijkheid lijkt te bedoelen. ‘Sta voor wat je zegt en wat je doet. Houd op met die dubbele bodems, zeg je, wees oprecht. Sta in voor wat je zegt en wat je doet. Wees eerlijk.’

In een context waar links al eens vaker gelijk staat aan identiteitspolitiek, lijkt de opvatting van de Vries de overhand te nemen. Dat mag ook niet verbazen. Als het persoonlijke politiek wordt, zit er geen licht tussen jezelf en je mening. Van enige afstand en nuancering is er geen sprake, wat maakt dat er weinig te lachen valt. Het is maar de vraag of dit democratisch maar ook electoraal de slimste keuze is.

KRACHTIG MIDDEL VOOR GROEPSVORMING

Humor is een krachtig middel om aan groepsvorming te doen. Mensen die samen lachen, weten dat ze dezelfde grap begrijpen, en dat ze de wereld dus op dezelfde manier zien. Dat maakt ook het omgedraaide: als je humor afgewezen wordt, wordt je wereldbeeld afgewezen. Vandaar de heftige, emotionele reacties op schijnbaar banale feiten als de schrapping van de *FC De Kampioenen*-afleveringen. Misschien getuigt het van meer politiek verstand om hier soms met wat meer mildheid en consideratie mee om te gaan.

Humor en moraal gaan niet altijd samen, en misschien moet dat ook niet altijd. Maar wil dat zeggen dat elke grap dan maar moet kunnen? Uiteraard niet. De

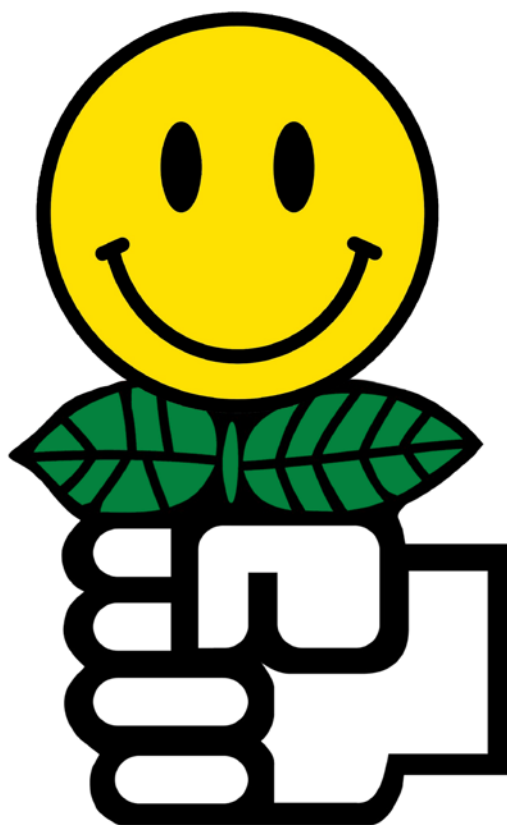
eindeloze stroom aan bagger die (meme) groepen, zoals Schild & Vrienden, de wereld insturen dient uiteraard afgekeurd. In *Quartier rouge* stelt Føessel het zo: ‘*La valorisation politique du plaisir ne devient intolérable que lorsqu’elle se fonde sur le déni pur et simple des violences passées et présents*’. Føessel verwerpt de lach van de overwinnaars die nog eens naar beneden trapt.

VERZET VIA GRAPPEN

Bij ons pleit schrijver en comedian, Joost Vandecasteele, er al jaren voor om de maatschappelijke apathie te doorbreken, niet door woedend te reageren, maar door met een grap verwarring te stichten. In zijn roman *Jungle* (2016) houden Brusselse stadsguerrilla’s ‘geen straf-expedities tegen hen die nooit worden tegengesproken, maar vormen ze eerder een eis om even stom en stout te mogen zijn. Met iets meer humor.’ Zo krijgen automobilisten die door het rood rijden een hardnekkig klevende sticker op hun wagen met erop: ‘Door het rood, want te laat voor mijn pedofietherapie.’

Føessel verwoordt het allemaal iets complexer, maar ook hij kiest voor de subversieve kracht van humor. In de kern van zijn pleidooi bijvoorbeeld door te lachen met de hoogdravende idealen die onze elite graag met woorden belijdt, en de weinig fraaie realiteit van hun daden. ‘*Ce plaisir démontre qu’aucune politique d’injustice n’est gravée dans le marbre.*’ Op die manier zorgt *Quartier rouge* niet voor kant-en-klare oplossingen, maar biedt het boek stof tot nadenken. Dat moet ook, want humor is een uiterst serieuze kwestie.

Geert Schuermans

Tot slot

GEERT MAREELS · Redactielid Samenleving & Politiek

Ooit was de 'CVP-staat' een leidend begrip in de Belgische politiek. Die partij haalde in 1950 een absolute meerderheid. In 1979 verscheen een boek van een aantal redacteurs van het eerste uur van De Morgen en Humo met de titel *De CVP-staat* (1979, epo), met daarin een analyse hoe de katholieke partij op zowat elk domein haar stempel drukte en ook veel commandoposten van de economie bezette. Het is verbijsterend te zien hoeveel problemen die de auteurs toen aankaartten vandaag nog steeds onopgelost zijn. De hoofdstukken over ouderen in WZC's (toen nog bejaardentehuizen) en personen met een beperking (toen nog mindervaliden) zijn 43 jaar later onveranderd herbruikbaar. 'De verzorging wordt zo miniem mogelijk gehouden, want personeel kost geld ...'

Dat boek gaat uiteraard niet over N-VA. Al is de zin op de achterflap ook wel herbruikbaar: 'De belangrijkste taak van de CVP als standenorganisatie bestaat er in bij de arbeiders, de boeren, de werklozen, de vrouwen en de jeugd een sociale basis uit te bouwen voor de politiek van de burgerij'. De rol van CVP, nu CD&V, is uitgespeeld. De enige politieke fractie met een reëel uitzicht op een virtuele meerderheid in parlementaire zetels lijkt die van BOS, de Blanco- en Ongeldige Stemmen. Zonder absolute meerderheid benadert N-VA in Vlaanderen nu de rol van CVP in die tijd en die PS sinds 1981, met twee onderbrekingen, in Wallonië vervult. Heer en Meester van het land met coalitiepartnes die 'accenten' mogen leggen. N-VA profileert zich als Vlaams-nationale partij, maar heeft sinds haar oprichting

geen enkele wezenlijke stap in die richting genomen. Jean-Luc Dehaene en Wilfried Martens zijn historisch grotere flaminganten dan Bart De Wever. Al lees je op de achterflap van *De CVP-staat*: 'In de dagelijkse praktijk blijkt dat de CVP op de eerste plaats een politiek voert ten voordele van de burgerij, tegen de andere klassen.' N-VA omhelst in haar beleid liever het neoliberalisme. Vandaar dat de enige Waalse politicus waarmee ze praten Georges-Louis Bouchez (MR) is. Bedrijven steunen N-VA, en omgekeerd. Iedereen kent nog wel de 'VOKA is mijn baas'-uitspraak van Bart De Wever in 2011. Als het er om spant kiest de partij meestal voor de belangen van aandeelhouders, desnoods ten koste van ecologische of sociale bezwaren.

Open VLD zit te dicht bij dat potentiële kiespubliek van N-VA, vandaar dat Vooruit nu door Bart De Wever wordt doodgeknuffeld. Het wordt in 2024 uitkijken of progressieven via Vooruit N-VA in de regering willen stemmen, en of niet te veel flaminganten uit afkeer voor de sossen daarom N-VA laten staan. We gaan op verkiezingsavond al mogen hopen dat we niet in de Vlaams Belang-staat verzeilen.

REDACTIE

Koen Abts, Yelter Bollen,
Alain Clauwaert, Jean-Marie De Baene,
Ferdie De Ville, Sacha Dierckx,
Dries Goedertier, Evelyne Hens,
Els Keytsman, Dries Lesage,
Geert Mareels, Jurgen Masure,
Stijn Oosterlynck, An Pauwels,
Peter Renard, Dave Sinardet,
Liesbet Stevens, Dirk Van Braeckel,
Jan Van de Poel, Dirk Van Evercooren,
Maaïke Vanmeerhaeghe,
Anne Van Lancker, Wim Van Lancker,
Luc Vanneste

HOOFDREDACTIE

Wim Vermeersch
Bagattenstraat 174, 9000 Gent
wim@sampol.be

GRAFISCHE VORMGEVING

Rob Marcelis

DRUKKERIJ

NV Verbeke, 9040 Sint-Amandsberg

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Norbert De Batselier
Steenweg van Grembergen 14 bus 4
9200 Dendermonde

UITGEVER

Stichting Gerrit Kreveld
private stichting
Bagattenstraat 174
9000 Gent
ISSN-nummer: 1372-0740

De Stichting is een centrum voor studie, bezinning en initiatieven die het sociaal-democratisch gedachtegoed ondersteunen. Ze wil op een stimulerende manier meedenken over de mogelijkheden en de grenzen van de sociale democratie in de huidige maatschappelijke context.

De vereniging is onafhankelijk.
Het doel van de Stichting is de studie en promotie van het sociaaldemocratisch denken, werken en handelen te bevorderen in hun maatschappelijke, culturele en politieke dimensie.

BESTUURSLEDEN:

Herman Balthazar, Frank Beke,
Norbert De Batselier (*voorzitter*),
Willem Debeuckelaere, Dirk Moons,
Guy Peeters, Yves Roose,
Wouter Steenhaut, Leentje Van Hoorde,
Marie-Anne Van Hijfte,
Rudi Vander Vennet, Geert Van Goethem

“Hoe hoger het politiek
vertrouwen, hoe groter
de steun voor maatregelen
die ongelijkheid aanpakken.”

Silke Goubin

Interview op pagina 10